

คำนำ

เอกสารหลักสูตรอบรมแบบ e-Training การศึกษาปฐมวัยเป็นหลักสูตรฝึกอบรมภายใต้โครงการพัฒนาหลักสูตรและดำเนินการฝึกอบรมครู ข้าราชการพลเรือนและบุคลากรทางการศึกษาด้วยหลักสูตรฝึกอบรมแบบ e-Training สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยความร่วมมือของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อพัฒนาผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์กร โดยพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะที่ใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีคุณภาพ โดยใช้หลักสูตรและวิทยาการที่มีคุณภาพ เน้นการพัฒนาโดยการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ในทุกที่ทุกเวลา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หลักสูตรอบรมแบบ e-Training การศึกษาปฐมวัยจะสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อยังประโยชน์ต่อระบบการศึกษาของประเทศไทยต่อไป

สารบัญ

คำนำ	1
หลักสูตร “การศึกษาปฐมวัย”	3
รายละเอียดหลักสูตร	4
คำอธิบายรายวิชา	4
วัตถุประสงค์	4
สาระการอบรม	4
กิจกรรมการอบรม	5
สื่อประกอบการอบรม	5
การวัดผลและประเมินผลการอบรม	5
บรรณานุกรม	5
เค้าโครงเนื้อหา	8
ตอนที่ 1 การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนระดับปฐมวัย	12
ตอนที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย	21
ตอนที่ 3 บทบาทครูที่ส่งเสริมการก้าวพ้นข้อจำกัดของเด็กปฐมวัยผ่านการเล่น	37
ตอนที่ 4 สื่อและแหล่งเรียนรู้: เทคนิคการใช้วินัยเชิงบวก	52
ตอนที่ 5 การประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	64
ใบงานที่ 1.1	75
ใบงานที่ 1.2	77
ใบงานที่ 1.3	79
ใบงานที่ 2.1	83
ใบงานที่ 2.2	85
ใบงานที่ 2.3 (1)	91
ใบงานที่ 2.3 (2)	95
ใบงานที่ 3.1	97
ใบงานที่ 3.2	99
ใบงานที่ 3.3	101
ใบงานที่ 4.1	103
ใบงานที่ 4.2	105
ใบงานที่ 4.3	107
ใบงานที่ 4.4	109
ใบงานที่ 5.1	111

ใบงานที่ 5.2	113
ใบงานที่ 5.3	116
แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียนหลักสูตร	119

หลักสูตร การศึกษาปฐมวัย

รหัส UTQ-55122

ชื่อหลักสูตรรายวิชา การศึกษาปฐมวัย

วิทยากร

ดร.ปัทมศิริ อีรานุรักษ์ จารุชัยนิวัฒน์

ผศ.ดร.วรวรรณ เหมชะญาติ

ดร.อัญญมณี บุญเชื้อ

ดร.อุไรवास ปรีดีดิลก

ผศ.ดร.ศศิลักษณ์ ขยันกิจ

สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเนื้อหา

1. นางวาทีณี อีระตระกูล
2. นางภาวิณี แสนทวีสุข
3. ดร.วรรณาท รักษ์สกุลไท

รายละเอียดหลักสูตร

คำอธิบายรายวิชา

อธิบายความหมาย ความสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนระดับปฐมวัย ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย บทบาทครูที่ส่งเสริมการก้าวพ้นข้อจำกัดของเด็กปฐมวัยผ่านการเล่น สื่อและแหล่งเรียนรู้ : เทคนิคการใช้วินัยเชิงบวก รวมถึงการประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถ

1. อธิบายลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนได้
2. บอกกระบวนการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยได้
3. ออกแบบการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยได้
4. วิเคราะห์ลักษณะสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ที่มีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก
5. ออกแบบห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้ได้
6. ประเมินประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
7. เกิดความรู้ความเข้าใจต่อการเล่นของเด็กว่าสามารถนำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดของตนเองได้
8. เกิดมุมมองใหม่และการประยุกต์องค์ความรู้ที่ได้สู่การพัฒนาบทบาทของครูต่อการพัฒนาเด็กให้การก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่นของเด็ก
9. เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวินัยเชิงบวก
10. ทราบเทคนิคการใช้วินัยเชิงบวกและนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในห้องเรียนปฐมวัย
11. อธิบายลักษณะของการประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
12. ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเด็กตามสภาพจริงในสถานการณ์การเล่นอิสระ
13. วิเคราะห์และตีความพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

สาระการอบรม

ตอนที่ 1 การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนระดับปฐมวัย

ตอนที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

ตอนที่ 3 บทบาทครูที่ส่งเสริมการก้าวพ้นข้อจำกัดของเด็กอนุบาลผ่านการเล่น

ตอนที่ 4 สื่อและแหล่งเรียนรู้ : เทคนิคการใช้วินัยเชิงบวก

ตอนที่ 5 การประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

กิจกรรมการอบรม

1. ทำแบบทดสอบก่อนการอบรม
2. ศึกษาเนื้อหาสาระการอบรมจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์
3. ศึกษาเนื้อหาเพิ่มเติมจากใบความรู้
4. สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเรียนรู้
5. ทำใบงาน/กิจกรรมที่กำหนด
6. แสดงความคิดเห็นตามประเด็นที่สนใจ
7. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เข้ารับการอบรมกับวิทยากรประจำหลักสูตร
8. ทำแบบทดสอบหลังการอบรม

สื่อประกอบการอบรม

1. บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์
2. ใบความรู้
3. วิดีทัศน์
4. แหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง
5. กระดานสนทนา (Web board)
6. ใบงาน
7. แบบทดสอบ

การวัดผลและประเมินผลการอบรม

วิธีการวัดผล

1. การทดสอบก่อนและหลังอบรม โดยผู้เข้ารับการอบรมจะต้องได้คะแนนการทดสอบหลังเรียนไม่น้อยกว่า ร้อยละ 70
2. การเข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ ส่งงานตามใบงานที่กำหนด เข้าร่วมกิจกรรมบนกระดานสนทนา

บรรณานุกรม

น้อมศรี เคท. (2545). การวิจัยในชั้นเรียนระดับอนุบาล. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.

ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้และวิชาชีพครู. (2551). แนวทางการใช้การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง ในการปฏิบัติงานวิชาชีพครูของนิสิตฝึกประสบการณ์วิชาชีพ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้และพัฒนาวิชาชีพครู คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุวิมล ว่องวานิช. (2544). **คู่มือการวิจัยในชั้นเรียนสำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2550). **เคล็ดลับการทำวิจัยในชั้นเรียน**. กรุงเทพมหานคร: อักษรไทย.
- บุษบง ต้นตวงค์ และศศิลักษณ์ ขยันกิจ. (2552). **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 2717708 การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย**. (อัดสำเนา)
- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. กระทรวงศึกษาธิการ. **การสร้างวินัยเชิงบวก (Positive Discipline)** [online]. Available from <http://guide.mimoproject.co.th>
- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. กระทรวงศึกษาธิการ. (2547) **คู่มือหลักสูตร การศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี)**. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- วรวรรณ เหมชะญาติ. (2554). **เอกสารประกอบการสอนรายวิชาวิธีวิทยาการสอนระดับ การศึกษาปฐมวัย**. (อัดสำเนา) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญมณี บุญเชื้อ. (2551). **การศึกษาการก้าวพ้นข้อจำกัดในการเล่นของเด็กปฐมวัย ภายใต้ สัมพันธภาพระหว่างครูกับเด็ก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาหลักสูตรการสอน และเทคโนโลยีการศึกษา สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศศิลักษณ์ ขยันกิจ. (2553). **โมดูล 9 การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้**. ในคู่มือฝึกอบรมครู ปฐมวัย โครงการยกระดับคุณภาพทั้งระบบตามแผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศศิลักษณ์ ขยันกิจ. (2555). **โมดูล 6 การประเมินเด็กปฐมวัยตามสภาพจริง**. ในคู่มือฝึกอบรมครู ปฐมวัย โครงการพัฒนากลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา การศึกษา ปฐมวัย การศึกษาพิเศษ บรรณารักษ์ และแนะแนว สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ 2555. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Henderson, B., Meier, D., and Perry, G. 2004. **Voice of Practitioner: Teacher research in early childhood education**. Young Children, 59(2): 94-100. [Online].
- Darling, L. (2008). **Preparing the classroom**. In L. Darling, Using the Mississippi Early Learning Guidelines: Complete curricula for three- and four-year-olds (Vol. 2). Mississippi State, MS: Mississippi State University Early Childhood Institute.
- Durrant, E. Joan. (2007). **Positive Discipline : What it is and How to do it**. Save the Children: Keen Media (Thailand) Co. Ltd.
- Jane Nelson, (2006). **Positive Discipline** .Rev.ed. Ballentine Book. New York: A division of Random House, Inc.
- Lloyd, B. and N. Howe. (2003). Solitary play and convergent and divergent thinking skills in preschool children. **Early Childhood Research Quarterly** 18(1): 22-41.

McClay, Jodi L. (1996). **Professional's Guide: Learning Centres.** Teacher Created Materials.

McClay, Jodi L. (1996). **Learning Centres.** Hawker Brownlow Education.

Feeney, S. (1987). **Who am I in the lives of young children.** (3rd ed). Ohio: A Bell & Houeell Information Company.

McAfee, O. (2011). **Assessing and guiding young children's development and learning.** Boston, Mass: Pearson A & B.

Wliber, K. (2000). **Integral psychology: Consciousness, spirit, psychology, therapy.** Massachusetts: Shambhala.

หลักสูตร UTQ-55122

การศึกษาปฐมวัย

เค้าโครงเนื้อหา

ตอนที่ 1 การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนระดับปฐมวัย

เรื่องที่ 1.1 ลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน

เรื่องที่ 1.2 กระบวนการทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

เรื่องที่ 1.3 การออกแบบการทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

แนวคิด

1. การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน เป็นส่วนหนึ่งในการทำงานของครูเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนของตนเองอย่างมีหลักการหรือทฤษฎี เป็นระบบ และเป็นวงจรที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยใช้กระบวนการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย การระบุปัญหา การวิเคราะห์สาเหตุ การลงมือแก้ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผล รูปแบบการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน
2. กระบวนการในการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนแต่ละแบบ มีขั้นตอนการดำเนินงานที่แตกต่างกันในรายละเอียด กระบวนการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 7 ขั้นตอน ดังนี้
ขั้นที่ 1 การระบุปัญหา ขั้นที่ 2 การศึกษาวิธีแก้ปัญหา ขั้นที่ 3 การเลือกวิธีแก้ปัญหา ขั้นที่ 4 การลงมือปฏิบัติหรือการดำเนินการแก้ปัญหา ขั้นที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล และ ขั้นที่ 7 การสรุปผลการวิจัยและการสะท้อนผล
3. การออกแบบการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย CAR 1-4 เป็นแนวทางที่ครูสามารถนำไปใช้โดยบูรณาการเข้ากับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้ในภาคการศึกษาหรือปีการศึกษา เพื่อให้ครูเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับเด็กแต่ละคน และเรียนรู้เกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน ของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเอง

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถ

1. อธิบายลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนได้
2. บอกกระบวนการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยได้

3. ออกแบบการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยได้

ตอนที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

เรื่องที่ 2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้

เรื่องที่ 2.2 การเตรียมการ

เรื่องที่ 2.3 การจัดการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้

แนวคิด

1. ความสำคัญและความหมายของศูนย์การเรียนรู้
2. รากฐานแนวคิดของศูนย์การเรียนรู้
3. การเตรียมห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้
4. การเตรียมครู
5. หัวใจของศูนย์การเรียนรู้
6. ข้อปฏิบัติในการใช้ศูนย์การเรียนรู้

วัตถุประสงค์

1. วิเคราะห์ลักษณะสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ที่มีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก
2. ออกแบบห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้ได้
3. ประเมินประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

ตอนที่ 3 บทบาทครูที่ส่งเสริมการก้าวพ้นข้อจำกัดของเด็กปฐมวัยผ่านการเล่น

เรื่องที่ 3.1 ความหมายของการก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่นของเด็กปฐมวัย

เรื่องที่ 3.2 ลำดับของการพัฒนาสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่น

เรื่องที่ 3.3 ความสำคัญของครูที่มีผลต่อการเกิดการก้าวพ้นข้อจำกัดขณะเล่นของเด็กปฐมวัย

แนวคิด

1. การก้าวพ้นข้อจำกัด (transcendence) เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นได้ผ่านการเล่นหลายๆ แบบเป็นการเปลี่ยนผ่านจากสิ่งที่เคยทำ เคยเชื่อ เคยรู้ อย่างจดจ่อ ต่อเนื่องแต่ผ่อนคลายบนฐานของความคิดเชิงบวกจนทำให้เด็กเกิดการใช้ความสามารถสูงสุดที่ตนมีในขณะที่เล่นซึ่งหลังไหลออกมาตามธรรมชาติพื้นฐาน

ของเด็ก ณ ขณะนั้น ตามพฤติกรรมตามวัยแล้วนำไปสู่การเกิดความหมายใหม่ และเกิดพฤติกรรมการเล่นใหม่

2. แบบแผนการเล่นที่นำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดในเด็กปฐมวัยมี 3 แบบแผน ซึ่งแต่ละแบบแผนจะเป็นไปตามลำดับขั้นของการเล่น 3 ขั้น ได้แก่ การเล่นผ่านสัมผัส ตามความสงสัยใคร่รู้ การเล่นอย่างตื่นตัวตามที่ตั้งใจ และการเล่นผ่อนคลายบนการคิดเชิงบวก
3. ครูมีความสำคัญต่อการเล่นที่นำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดขณะเล่นของเด็ก โดยบทบาทของครูที่สนับสนุนการเล่นของเด็ก ได้แก่ 1) การไวต่อการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกของเด็ก และ 2) การรู้จักใช้คำพูดเพื่อสร้างเสริมการเกิดสติกับเด็ก

วัตถุประสงค์

1. เกิดความรู้ความเข้าใจต่อการเล่นของเด็กที่สามารถนำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดของตนเองได้
2. เกิดมุมมองใหม่และการประยุกต์องค์ความรู้ที่ได้สู่การพัฒนาบทบาทของครูต่อการพัฒนาเด็กให้การก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่นของเด็ก

ตอนที่ 4 สื่อและแหล่งเรียนรู้ : เทคนิคการใช้วินัยเชิงบวก

- เรื่องที่ 4.1 ความหมายและความสำคัญของวินัยเชิงบวก
- เรื่องที่ 4.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการใช้วินัยเชิงบวก
- เรื่องที่ 4.3 วินัยเชิงบวกกับชั้นเรียนปฐมวัย
- เรื่องที่ 4.4 การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมวินัยเชิงบวก

แนวคิด

1. วินัยเชิงบวกเป็นแนวทางในการส่งเสริมเด็กให้เรียนรู้และมีพฤติกรรมที่เหมาะสมภายใต้ขอบเขตและกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมกับวัย เกี่ยวข้องกับการเสริมแรงทางบวก และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันโดยปราศจากความรุนแรง
2. วินัยเชิงบวกมีพื้นฐานมาจากหลายทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม บุคลิกภาพและการเรียนรู้ของเด็ก
3. การจัดชั้นเรียนอย่างมีระบบช่วยส่งเสริมการมีวินัยเชิงบวกและเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชั้นเรียน ช่วยให้เด็กอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข
4. บริบทของชั้นเรียนปฐมวัย สภาพแวดล้อมและบรรยากาศของชั้นเรียนมีความสำคัญต่อการส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคที่เอื้อต่อการส่งเสริมวินัยเชิงบวก

วัตถุประสงค์

1. เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวินัยเชิงบวก
2. ทราบเทคนิคการใช้วินัยเชิงบวกและนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในห้องเรียนปฐมวัย

ตอนที่ 5 การประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

เรื่องที่ 5.1 ขั้นตอนการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก

เรื่องที่ 5.2 การเก็บข้อมูลตามสภาพจริง

เรื่องที่ 5.3 การแปลข้อมูล

แนวคิด

1. การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยเป็นการประเมินตามสภาพจริง โดยดำเนินการอย่างเป็นระบบควบคู่กับการจัดการเรียนการสอน ตั้งแต่เก็บรวบรวมข้อมูล ทบทวนข้อมูล และใช้ข้อมูล
2. สถานการณ์การเล่นอิสระ เป็นสถานการณ์ที่สะท้อนพัฒนาการทุกด้านของเด็กปฐมวัย เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ กล้องถ่ายภาพ แบบบันทึกการสังเกต
3. การวิเคราะห์และตีความพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กอาศัยความรู้ด้านพัฒนาการโดยคำนึงถึงข้อมูลที่ได้บันทึกไว้ต้องมีจำนวนมากพอ เพื่อใช้ค้นหาแบบแผนพฤติกรรมและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น

วัตถุประสงค์

1. อธิบายลักษณะของการประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
2. ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเด็กตามสภาพจริงในสถานการณ์การเล่นอิสระ
3. วิเคราะห์และตีความพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

ตอนที่ 1 การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนระดับปฐมวัย

เรื่องที่ 1.1 ลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน

การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน เป็นส่วนหนึ่งในการทำงานของครูเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนของตนเองอย่างมีหลักการหรือทฤษฎี เป็นระบบ และเป็นวงจรที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยใช้กระบวนการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย การระบุปัญหา การวิเคราะห์สาเหตุ การลงมือแก้ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผล รูปแบบการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน

1.1.1 ความหมายและความสำคัญของการวิจัยในชั้นเรียน

ยุคปฏิรูปการศึกษาที่กระแสของการประกันคุณภาพเป็นเรื่องสำคัญ โรงเรียนจำเป็นต้องแสดงหลักฐานและร่องรอยการทำงานที่สะท้อนคุณภาพและความเชื่อถือได้ในการจัดการศึกษาแก่สังคม ครูในยุคนี้จึงต้องทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน และสร้างพลังความรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นบ่อเกิดของผลผลิตที่ดีสู่สังคม (สุวิมล ว่องวาณิช, 2550) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดให้ครูต้องทำวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอน (มาตราที่ 30) และให้ครูใช้การวิจัยเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนและครู (มาตราที่ 24 (5)) (ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้และวิชาชีพครู, 2551) ครูยุคใหม่จึงควรค้นคว้าและทำความเข้าใจความหมายของคำว่า “การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน”

การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเกี่ยวข้องกับการที่ครูย้อนกลับมามองการปฏิบัติงานของตนเองหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน อาทิ พัฒนาการของเด็ก พฤติกรรม ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความยากลำบากในการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของครอบครัว ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้ จากนั้นสะท้อนความคิดและค้นหาการสนับสนุนหรือผลสะท้อนกลับจากเพื่อนร่วมงาน และสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ น้อมศรี เคท (2545) ได้ให้คำนิยามว่า “การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน” เป็นส่วนหนึ่งในการทำงานของครูเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนของตนเองอย่างมีหลักการหรือทฤษฎี เป็นระบบ และเป็นวงจรที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยใช้กระบวนการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย การระบุปัญหา การวิเคราะห์สาเหตุ การลงมือแก้ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผล ดังนั้น การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนจึงถือเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และสร้างความรู้ใหม่ๆ ในการปฏิบัติงาน ยังผลให้ครูเกิดความเข้าใจในสภาพและปัญหาการปฏิบัติงานในการจัดการเรียนการสอนของตนเอง อันนำไปสู่การพัฒนาความสามารถในการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ของเด็ก และการพัฒนาวิชาชีพของตนเอง (ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้และวิชาชีพครู, 2551)

ประเด็นในการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนสำหรับครูปฐมวัยจึงเกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์และการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย รวมถึงครอบครัวของเด็ก โดยครูตั้งคำถามจากแง่มุมต่างๆ ที่ประสบในชั้นเรียน เก็บรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล และสะท้อนความคิดต่อข้อค้นพบ กล่าวได้ว่าการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครูปฐมวัยเป็นการแก้ปัญหาจากมุมมองของคนวงในต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันในชั้นเรียน (Henderson, Meier, และ Perry, 2004)

น้อมศรี เคท (2545) กล่าวถึง ความสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนไว้ดังนี้

1. ครูได้พัฒนาการเรียนการสอน ถ้าครูพบปัญหาในการจัดการเรียนการสอนแล้วดำเนินการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ และทำอย่างต่อเนื่อง ก็จะทำให้ปัญหานั้นหมดไปหรือลดน้อยลง นั่นก็คือ ครูจะปรับปรุงการเรียนการสอนอยู่ตลอดเวลา การจัดการเรียนการสอนจะมีประสิทธิภาพซึ่งจะส่งผลต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กดีขึ้น
2. เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มาจากตัวครูเอง เนื่องจากการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนทำโดยครู เป็นของครู และเพื่อครู ทำให้ครูเกิดความรู้สึกที่ดีว่าการเปลี่ยนแปลงที่มาจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหาร หรือหัวหน้า ซึ่งครูจะรู้สึกว่าคุณบังคับให้ทำการเปลี่ยนแปลงแบบนี้จะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. ครูได้ค้นพบความรู้และวิธีการใหม่ หรือนวัตกรรมการเรียนการสอน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ นอกจากนั้น ครูยังได้ศึกษาพฤติกรรมของเด็กอย่างใกล้ชิด ได้ศึกษาพฤติกรรมและวิธีการทำงานของตนเองด้วย
4. ครูได้ทำวิจัยและได้ใช้ผลการวิจัยของตนเองในการปรับปรุงการเรียนการสอน เกิดการเรียนรู้ ได้ความรู้ใหม่ เป็นการพัฒนาศาสตร์การสอน ทำให้ครูมีความเป็นนักวิชาชีพมากขึ้น
5. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ระบุไว้ในหมวด 4 มาตรา 30 ว่า “ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา” ดังนั้น การที่ครูได้ทำการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน จึงเป็นการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการประกันคุณภาพการศึกษา

1.1.2 ประเภทการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน

สุวิมล ว่องวานิช (2544) นำเสนอรูปแบบการวิจัยปฏิบัติการตามแนวคิดของ Calhoun 3 แบบ ได้แก่ การวิจัยของครูแบบทำคนเดียว การวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือ และการวิจัยปฏิบัติการแบบทำทั้งโรงเรียน

1. การวิจัยของครูแบบทำคนเดียว เป็นการวิจัยที่เน้นการเปลี่ยนแปลงในห้องเรียนใดห้องเรียนหนึ่ง โดยครูกำหนดปัญหาในห้องเรียนที่ต้องการแก้ไข และหาแนวทางแก้ไข นักเรียนอาจไม่ส่วนในการช่วยกำหนดทางเลือกต่างๆ หากจะมีผู้ปกครองเกี่ยวข้องด้วยก็จะเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลมากกว่า

2. การวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือ เป็นการวิจัยที่ทำเป็นกลุ่ม ผู้วิจัยมีจำนวน 1 – 2 คน ขึ้นไป ประกอบด้วย ครู ผู้บริหาร และนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยหรือบุคลากรอื่นๆ มีจุดมุ่งหมาย เน้นที่ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในห้องเรียนใดห้องเรียนหนึ่ง คณะวิจัยอาจจะเห็นปัญหา ในระดับพื้นที่ของตนแต่ยังเป็นกระบวนการที่เป็นการสืบค้นความรู้ในห้องเรียน กระบวนการทำวิจัย จะเหมือนกับการทำวิจัยของครูที่ทำคนเดียว

3. การวิจัยปฏิบัติการแบบทำทั้งโรงเรียน เป็นการวิจัยที่คณะทำงานเป็นผู้ปฏิบัติใน โรงเรียน มีการทำงานโดยเลือกปัญหาวิจัยที่สนใจร่วมกัน มีการรวบรวมข้อมูล การจัดระบบ และการ แปลความหมายข้อมูลที่ได้จากโรงเรียนหรือเอกสารที่เกี่ยวข้อง กระบวนการวิจัยเป็นแบบวงจร ต่อเนื่อง ที่มีหน้าที่เหมือนการประเมินความก้าวหน้า มีจุดมุ่งหมายเน้นที่การปรับปรุงโรงเรียน ได้แก่ 1) การค้นหาวิธีปรับปรุงโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหา 2) พยายามปรับปรุงการทำงานเพื่อให้เกิดความเท่า เทียมกันแก่นักเรียน 3) เพิ่มขอบข่ายของสาระในการสืบค้นแนวทางการแก้ปัญหา

สรุป

“การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน” เป็นงานของครูเพื่อแก้ปัญหาสภาพที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนโดยใช้ หลักการและทฤษฎีประกอบการแก้ปัญหา มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ และแก้ไขปัญหาได้ บรรลุผลตามเป้าหมาย การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนมีหลายประเภท ได้แก่ การวิจัยของครูแบบทำ คนเดียว การวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือ และการวิจัยปฏิบัติการแบบทำทั้งโรงเรียน

การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และสร้างความรู้ใหม่ๆ ในการ ปฏิบัติงานของครูในยุคปัจจุบัน ช่วยให้ครูเกิดความเข้าใจในสภาพและปัญหาการปฏิบัติงานในการ จัดการเรียนการสอนของตนเอง อันนำไปสู่การพัฒนาความสามารถในการปรับปรุงและพัฒนาการ เรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ของเด็ก และการพัฒนาวิชาชีพของตนเอง

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 1.1 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 1.1

ตอนที่ 1 การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนระดับปฐมวัย

เรื่องที่ 1.2 กระบวนการทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

กระบวนการในการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนแต่ละแบบ มีขั้นตอนการดำเนินงานที่แตกต่างกันในรายละเอียด กระบวนการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 7 ขั้น ดังนี้ ขั้นที่ 1 การระบุปัญหา ขั้นที่ 2 การศึกษาวิธีแก้ปัญหา ขั้นที่ 3 การเลือกวิธีแก้ปัญหา ขั้นที่ 4 การลงมือปฏิบัติหรือการดำเนินการแก้ปัญหา ขั้นที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล และ ขั้นที่ 7 การสรุปผลการวิจัยและการสะท้อนผล

กระบวนการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

กระบวนการในการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน มีเป้าหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งครูจะได้พัฒนาตนเองผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการแก้ปัญหาแต่ละวันที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนซึ่งมีความหลากหลาย นอกจากนี้ เด็กแต่ละปวามีความแตกต่างกันตามธรรมชาติของผู้เรียน หรือตามลักษณะของปัญหา ซึ่งการแก้ปัญหาของครูอาจใช้วิธีการเดิม วิธีการซ้ำกัน หรือวิธีการที่แตกต่างกัน เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาตามศักยภาพและความต้องการจำเป็น สร้างให้เกิดนวัตกรรมการสอนที่สอดคล้องกับปัญหาของเด็กในชั้นเรียน และอาจสร้างให้เกิดแนวคิดทฤษฎีใหม่ๆ หรือการพิสูจน์แนวคิดทฤษฎีนั้นๆ กระบวนการในการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน เคมมิส (Kemmis, 1988 อ้างถึงใน Borgia และ Schuler, 1996) ได้แก่

ขั้นที่ 1 การเลือกปัญหา / การตั้งคำถามการวิจัย

ขั้นที่ 2 การออกแบบการวิจัย ประกอบด้วย แหล่งข้อมูล เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นที่ 3 การดำเนินการวิจัย เป็นการดำเนินการตามแผนควบคู่กับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

ขั้นที่ 4 การสรุปผล เป็นการสรุปผลที่ได้จากการวิจัยและสะท้อนการเรียนรู้จากการทำวิจัย

น้อมศรี เคท (2545) นำเสนอกระบวนการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนแบ่งเป็น 7 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การระบุปัญหา

1. การกำหนดปัญหาการวิจัยควรเริ่มต้นจากความต้องการหรือความสนใจใฝ่รู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนในชั้นเรียนของตัวครูผู้ทำวิจัย

2. ปัญหาที่จะทำวิจัยควรเป็นปัญหาที่มีความสำคัญและเป็นปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน การเลือกปัญหาที่นำมาแก้ไขจะต้องคุ้มค่ากับเวลาและความพยายามของครู ในการหาแนวทางแก้ไข และเมื่อแก้ไขแล้ว ผลประโยชน์จะตกอยู่กับตัวนักเรียน ครู และผู้เกี่ยวข้อง

3. การระบุปัญหาจะต้องเป็นข้อความที่ชัดเจนและควรเขียนในรูปของคำถาม ลักษณะของปัญหาจะต้องเหมาะสมกับวิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่ปัญหาที่เล็กลงเกินไป สามารถแก้ไขได้ง่ายๆและไม่ควรเป็นปัญหาที่ซับซ้อนเกินไป

ขั้นที่ 2 การศึกษาวิธีแก้ปัญหา

เมื่อทราบปัญหาที่จะทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนชัดเจนแล้ว ขั้นต่อไป คือ การหาวิธีการแก้ปัญหาซึ่งครูสามารถใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ปัญหาเพื่อหาสาเหตุของปัญหา เนื่องจากการแก้ปัญหาจะต้องแก้ที่สาเหตุ ปัญหาจึงจะหมดไป ถ้าแก้ไม่ตรงสาเหตุ ปัญหานั้นจะยังคงมีอยู่ต่อไป ปัญหาหนึ่งอาจมีหลายสาเหตุก็ได้ สิ่งที่เป็นสาเหตุจะตอบคำถาม “เพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น” หรือ “ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น”

2. การอ่านตำราเอกสารหรือบทความที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น จะทำให้ได้แนวทางแก้ปัญหา

3. การขอคำแนะนำหรือปรึกษาผู้รู้ในเรื่องนั้น

4. การประมวลประสบการณ์ของตัวเอง และลองคิดหาวิธีที่น่าจะแก้ปัญหานั้นได้ซึ่งอาจมีหลายวิธี

ขั้นที่ 3 การเลือกวิธีแก้ปัญหา

เมื่อได้ศึกษาวิธีแก้ปัญหาแล้วพบว่า มีหลายวิธีจึงจำเป็นต้องเลือกวิธีแก้ปัญหาที่เหมาะสมที่สุดในการสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก โดยคำนึงหลักการต่อไปนี้

1. สิ้นเปลืองงบประมาณน้อย
2. ใช้เวลาไม่นานเกินไป
3. สามารถปฏิบัติได้ในการเรียนการสอนปกติ
4. แก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง
5. คาดว่าเห็นผลการแก้ไขปัญหาคlear

ขั้นที่ 4 การลงมือปฏิบัติหรือการดำเนินการแก้ปัญหา

การลงมือปฏิบัติหรือการดำเนินการแก้ปัญหานั้นจะต้องควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานของครูและปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ ซึ่งในระหว่างที่ดำเนินการจะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อผลการแก้ปัญหานั้นเป็นอย่างไร

ขั้นที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเป็นการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาแบบองค์รวมมากกว่าจะเป็นการวิจัยที่ใช้วิธีการเดียวที่เน้นการทดสอบสมมติฐาน การศึกษาความสัมพันธ์ และการใช้สถิติขั้นสูง การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนจำเป็นต้องใช้เครื่องมือหลายประเภท และมีลักษณะข้อมูลเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเขียนบันทึก การรวบรวมและวิเคราะห์เอกสาร การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสนทนาสั้นๆ การถ่ายภาพ การบันทึกเสียง การถ่ายวีดิทัศน์ การเล่าเรื่อง การเขียนบันทึกโต้ตอบ (interactive journal) เป็นต้น ความตรง (validity) ของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนจะอยู่ที่การใช้ข้อมูลจากหลายๆ แหล่งมาสนับสนุนข้อค้นพบ โดยทั่วไปจะนิยมใช้การวิเคราะห์ข้อมูลที่มาจากอย่างน้อย 3 แหล่ง วิธีนี้เรียกว่า เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการสำรวจ การสอบถาม และการตรวจสอบรายการ (checklist) ก็สามารถนำมาใช้ร่วมได้

ขั้นที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลเชิงปริมาณ คือ ข้อมูลที่สามารถใช้ตัวเลขแทนค่าได้ การวิเคราะห์ข้อมูลประเภทนี้ต้องมีการคิดคำนวณโดยใช้วิธีทางสถิติต่างๆ เช่น ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการนำเสนออาจใช้ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ตรวจสอบพิจารณาข้อมูลที่เก็บได้ทั้งหมด แล้วกำหนดประเด็นสำคัญหรือคำสำคัญที่พบจากข้อมูล จากนั้นจึงจำแนกข้อมูลตามประเด็นสำคัญหรือคำสำคัญ ขั้นต่อไปค้นหารูปแบบความสัมพันธ์ของประเด็นเหล่านั้นแล้วจึงนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีที่ 2 กำหนดประเด็นสำคัญหรือคำสำคัญก่อนแล้วจึงตรวจสอบพิจารณาข้อมูลที่เก็บมาได้ จำแนกข้อมูลตามประเด็นสำคัญหรือคำสำคัญ ต่อจากนั้นจึงค้นหารูปแบบความสัมพันธ์แล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นที่ 7 การสรุปผลการวิจัยและการสะท้อนผล

ในขั้นนี้ผู้วิจัยจะสังเคราะห์ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบคำถามการวิจัยซึ่งจะทำให้ทราบว่าปัญหาที่ต้องการแก้ไขนั้น แก้ได้หรือไม่ เพียงใด เมื่อสรุปผลได้แล้ว จึงนำผลการวิจัยไปเสนอให้แก่เพื่อนครูเพื่อสะท้อนผลงาน ผู้วิจัยจะได้ฟังความคิดเห็นซึ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงประเมินของเพื่อนครูเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหานี้

สรุป

กระบวนการในการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนมี 7 ขั้นตอน ได้แก่ การระบุปัญหา การศึกษาวิธีแก้ปัญหา การเลือกวิธีแก้ปัญหา การลงมือปฏิบัติหรือการดำเนินการแก้ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผลการวิจัยและการสะท้อนผล

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 1.2 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 1.2

ตอนที่ 1 การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนระดับปฐมวัย

เรื่องที่ 1.3 การออกแบบการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

การออกแบบการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย CAR 1-4 เป็นแนวทางที่ครูสามารถทำไปใช้โดยบูรณาการเข้ากับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้ในภาคการศึกษาหรือปีการศึกษา เพื่อให้ครูเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับเด็กแต่ละคน และเรียนรู้เกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน ของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเอง

การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนถือได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ของครูในห้องเรียน เมื่อครูจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็ก เด็กจะเกิดการเรียนรู้และมีพัฒนาการไปตามลำดับขั้นตามธรรมชาติของแต่ละคน ในขณะเดียวกัน ครูก็จะเกิดการเรียนรู้ ทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับเด็กว่าเด็กแต่ละคนมีพัฒนาการ การเรียนรู้ ความสามารถ ทักษะ พฤติกรรม เป็นอย่างไร และการเรียนรู้เกี่ยวกับตัวครูเองว่า มีจุดแข็ง จุดอ่อน ในการตอบสนองต่อเด็กและการจัดประสบการณ์การเรียนรู้หรือไม่ อย่างไร ในที่นี้จะนำเสนอโปรแกรมการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย (CAR 1 – 4) ซึ่งเป็นการร้อยเรียงกระบวนการวิจัยเข้ากับการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ของครูในชั้นเรียนตามลำดับเวลาที่ครูจะสามารถจัดการได้ในภาคการศึกษาหรือปีการศึกษาดังนี้

กรอบแนวคิดในการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน

(ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้และวิชาชีพครู, 2551)

สัปดาห์ที่	วิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน	วัตถุประสงค์	คำถามวิจัย	การจัดเก็บข้อมูล
1 - 2	CAR 1: การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล	ศึกษาจุดแข็งจุดอ่อนของเด็ก และสิ่งที่เด็กควรได้รับการพัฒนาเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล	1) เด็กมีลักษณะอย่างไร 2) ควรปรับปรุงและพัฒนาเด็กคนใดในเรื่องอะไรบ้าง 3) ควรใช้แผนกิจกรรมการเรียนรู้อย่างไร	1) พัฒนาการทุกด้าน 2) ความสนใจ ความถนัด ศักยภาพ และความต้องการจำเป็น
3 - 8	CAR 2: การวิเคราะห์ผลการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของครู	ศึกษาพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ของครู เพื่อให้ได้ข้อมูลในการปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้และพฤติกรรมการสอนที่เหมาะสมกับเด็กในชั้นเรียน	1) ความสำเร็จของการสอนมีอะไรบ้าง 2) ปัญหาของการสอนมีอะไรบ้าง 3) แนวทางแก้ไขปรับปรุงพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้และพฤติกรรมการสอนของตนเองมีอะไรบ้าง	1) บันทึกระหว่างสอนและหลังสอน 2) การสังเกตพฤติกรรมเด็กทั้งในและนอกห้องเรียน 3) การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง 4) ผลงานเด็ก 5) การประชุมระดับชั้น
7 - 12	CAR 3:	ศึกษาสาเหตุและปัญหาเกี่ยวกับ	1) เด็กมีปัญหาอะไรบ้าง	1) การสังเกตในสภาพต่างๆ

20 | หน้า

ตอนที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

เรื่องที่ 2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้เป็นรูปแบบการจัดประสบการณ์เรียนรู้แบบบูรณาการเน้นการทำงานกลุ่มย่อย เปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกทำกิจกรรมด้วยตนเอง โดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก แนวคิดของศูนย์การเรียนรู้อยู่บนรากฐานทฤษฎีพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก

คำสั่ง

จงนำเสนอ 5-6 ลักษณะของกิจกรรมที่ดีสำหรับเด็กปฐมวัยในความเข้าใจของท่านว่าเป็นอย่างไรลงในใบงานที่ 2.1 (1)

ใบงานที่ 2.1 (1)	
1.	4.
2.	5.
3.	6.

หลังจากทำใบงานที่ 2.1 (1) แล้วให้ศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 2.1

ความสำคัญและความหมายของศูนย์การเรียนรู้

การพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพนั้นเป็นผลมาจากการส่งเสริมพัฒนาการตั้งแต่ช่วงปฐมวัย พัฒนาการทางสติปัญญาในช่วงนี้จึงเป็นรากฐานที่สำคัญในการต่อยอดความสามารถทางสติปัญญาในระดับที่สูงขึ้น การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยจึงต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ ด้านในการรับรู้สิ่งต่างๆ ให้มาก กล่าวคือ สติปัญญาจะพัฒนาเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์ที่เด็กได้รับในแต่ละวัน การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมจึงควรมุ่งความสำคัญมาสู่การให้โอกาสเด็กได้เลือกทำกิจกรรมด้วยตนเองตามที่ตนสนใจ เรียนรู้ สำรวจ หยิบจับ และทดลองจากประสบการณ์ตรง ส่วนครูเป็นผู้สังเกต อำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำ ดูแลความปลอดภัย และประเมินผลการเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้เป็นรูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการประเภทหนึ่งที่ย่นย่อช่วงเวลาของการเรียนรู้แบบกลุ่มใหญ่ให้ลดลงและเพิ่มช่วงเวลาของการเรียนรู้แบบกลุ่มย่อยและรายบุคคลให้มากขึ้น ศูนย์การ

เรียนรู้ใช้สภาพทางกายภาพของห้องเรียนหรือพื้นที่ที่กำหนดขึ้นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหมายให้แก่เด็ก กิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่จัดสรรโอกาสให้เด็กได้ใช้ความสามารถทางปัญญาต่างๆ คำนึงความแตกต่างระหว่างบุคคล วุฒิภาวะ ความพร้อมและประสบการณ์ของเด็กเอง ให้อิสระเด็กในการทำงานกับสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่จัดเตรียมไว้อย่างเป็นระบบและเพียงพอในแต่ละศูนย์ เด็กได้ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในลักษณะของการเล่นบทบาทสมมติ ได้พูดคุยกันและเรียนรู้ไปตามความสามารถของตนเอง เช่นเดียวกับการแก้ไขข้อผิดพลาดของตนเองในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ

ศูนย์การเรียนรู้จะถูกจัดไว้ทั่วทั้งห้องเรียนตามความเหมาะสม อาจใช้พื้นที่บนโต๊ะ ในถัง ในอ่าง หรือแม้แต่บริเวณข้างฝาห้องก็ได้ ศูนย์การเรียนรู้อาจเป็นกิจกรรมที่ให้เด็กทุกคนทำ เป็นบางคนที่ทำ หรือเป็นทางเลือกของเด็กทั้งหมดก็ได้ ขณะที่ทำกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ เด็กจะเคลื่อนที่ได้อย่างอิสระจากศูนย์หนึ่งไปยังอีกศูนย์หนึ่ง ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำกิจกรรมในแต่ละศูนย์ตามความสนใจของตน โดยอาจมีสัญญาณการเรียนรู้ (Learning contact) เป็นเสมือนผู้นำทางในการเลือกว่าจะไปศูนย์ไหน และจะทำกิจกรรมอะไรเมื่อไปถึงศูนย์นั้น สัญญาณการเรียนรู้จะช่วยกระตุ้นความสนใจและความรับผิดชอบของเด็กได้ดี

ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการทำงานหรือกิจกรรมเป็นกลุ่มเล็กๆ ยิ่งสนับสนุนให้เด็กมีโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างมากยิ่งขึ้นเมื่อเทียบกับการเรียนรู้ในกลุ่มใหญ่ เด็กได้ทำงานเพื่อตอบสนองความคิดของตนเองอย่างมีความหมาย มีการสื่อสารหลายระดับและหลายรูปแบบ และที่สำคัญคือ มีการลงมือทำงานนั้นๆ อย่างจริงจังด้วยใจจดจ่อ ศูนย์การเรียนรู้จึงเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ในการนำเสนอโลกแห่งการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ที่เด็กสามารถสำรวจ ตรวจสอบ และทดลองความคิดของตนเองภายใต้สถานการณ์ที่ปลอดภัยและเป็นมิตร สามารถเรียบเรียงหรือจัดระเบียบสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ครั้งแล้วครั้งเล่า เพื่อให้เหมาะสมกับระดับความเข้าใจของตน สภาพแวดล้อมเช่นนี้ย่อมเป็นการส่งเสริมความมั่นใจและเป็นจุดเริ่มในการยอมรับนับถือความสามารถในตนเองของเด็กอย่างจริงจัง

รากฐานแนวคิดของศูนย์การเรียนรู้

ผลจากทฤษฎีพัฒนาการและการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยนำมาซึ่งข้อสรุปอันเป็นรากฐานสำคัญของแนวคิดการจัดประสบการณ์แบบศูนย์การเรียนรู้ 10 ประการ ดังนี้

1. เด็กแต่ละคนมีพัฒนาการที่แตกต่างกัน และบางคนมีพัฒนาการที่ไม่สัมพันธ์กับอายุจริง
2. เด็กแต่ละคนมีรูปแบบการเรียนรู้เฉพาะตน มีความเฉพาะในบุคลิกภาพ ลักษณะ ความสนใจ และความสามารถ
3. โดยธรรมชาติแล้ว เด็กมีความกระตือรือร้นและต้องการทำในสิ่งที่ตนสนใจ
4. เด็กเรียนรู้ได้ดีจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของตน
5. การเล่นเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเด็กทุกด้าน
6. สิ่งแวดล้อมที่อบอุ่น ปลอดภัย เปิดเผย และเป็นมิตร ช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้ และส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมที่ดี
7. วัสดุอุปกรณ์การเรียนรู้ที่ใช้ประสาธน์สัมผัสอย่างหลากหลาย ช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างรวดเร็วและติดแน่นคงทน

8. การลงมือปฏิบัติ สัมผัสและจับต้องช่วยกระตุ้นและจูงใจให้เกิดการเรียนรู้
9. บรรยากาศของการเรียนรู้ที่อยู่บนรากฐานของความไว้วางใจ อิสระในการเลือก และตัดสินใจจะกระตุ้นความสามารถทางการคิดและความมั่นใจของเด็ก
10. ความสอดคล้องของกิจกรรมในโปรแกรม ช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนรู้

สรุป 2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้

1. ศูนย์การเรียนรู้เป็นรูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการประเภทหนึ่งที่ย่นย่อช่วงเวลาของการเรียนรู้แบบกลุ่มใหญ่ให้ลดลงและเพิ่มช่วงเวลาของการเรียนรู้แบบกลุ่มย่อยและรายบุคคลให้มากขึ้น
2. ศูนย์การเรียนรู้ถูกจัดไว้ทั่วทั้งห้องเรียนตามความเหมาะสม อาจเป็นมุมห้อง หรือใช้พื้นที่บนโต๊ะ แม้แต่บริเวณข้างฝาห้อง เพื่อให้เด็กทุกคนเข้ามาเรียนรู้อย่างอิสระ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำกิจกรรมในแต่ละศูนย์ตามความสนใจของตน หรือเป็นทางเลือกของเด็กบางคนก็ได้
3. ศูนย์การเรียนรู้มุ่งเน้นการทำงานหรือกิจกรรมที่สนับสนุนให้เด็กมีโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างมากยิ่งขึ้น ได้ทำงานเพื่อตอบสนองความคิดของตนเองอย่างมีความหมาย มีการลงมือทำงานด้วยด้วยใจจดจ่อ สามารถสำรวจ ตรวจสอบ ทดลอง และแก้ไขข้อผิดพลาดของตนเองภายใต้บรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ ปลอดภัยและเป็นมิตร

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 2.1 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 2.1 (2)

ตอนที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

เรื่องที่ 2.2 การเตรียมการ

การเตรียมห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้ต้องคำนึงถึงการกำหนดขอบเขตของศูนย์การเรียนรู้ การจราจรในห้องเรียน พื้นที่ห้องเรียน จำนวนเด็ก และกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ ทั้งนี้ ต้องมีการเตรียมครูเพื่อปรับเปลี่ยนบทบาทจากครูเป็นศูนย์กลางมาเป็นเด็กเป็นผู้เลือกและตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง

การจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาปฐมวัยมีความสำคัญต่อเด็ก เนื่องจากธรรมชาติของเด็กในวัยนี้สนใจที่จะเรียนรู้ ค้นคว้า ทดลอง และต้องการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ดังนั้น การจัดเตรียมสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมตามความต้องการของเด็กจึงมีความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและการเรียนรู้ของเด็ก เด็กสามารถเรียนรู้จากการเล่นที่เป็นประสบการณ์ตรงที่เกิดจากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า จึงจำเป็นต้องจัดสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของหลักสูตร เพื่อส่งผลให้บรรลุจุดหมายในการพัฒนาเด็ก การจัดสภาพแวดล้อมจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ความสะอาด ความปลอดภัย
2. ความมีอิสระอย่างมีขอบเขตในการเล่น
3. ความสะดวกในการทำกิจกรรม
4. ความพร้อมของอาคารสถานที่
5. ความเพียงพอเหมาะสมในเรื่องขนาด น้ำหนัก จำนวน สีของสื่อและเครื่องเล่น
6. บรรยากาศในการเรียนรู้ การจัดที่เล่นและมุมประสบการณ์ต่างๆ

หลักสำคัญในการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนคือ ความปลอดภัย ความสะอาด เป้าหมายการพัฒนาเด็ก ความเป็นระเบียบ ความเป็นตัวของเด็กเอง และความรู้สึกที่อบอุ่น มั่นใจ มีความสุข การเตรียมห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้จึงต้องคำนึงถึงการจัดแบ่งพื้นที่ให้เหมาะสมกับการกิจกรรมด้วย

การเตรียมห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้

ห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้จำเป็นต้องมีการเตรียมการให้พร้อมก่อนที่จะมีการใช้งาน เหตุผลประการสำคัญคือ เป็นการเปลี่ยนสภาพทางกายภาพของห้องเรียนแบบเดิมๆ ให้มีลักษณะเป็นการกระจายอำนาจสู่การเรียนรู้ นั่นหมายความว่า การควบคุมการเรียนรู้จะถูกถ่ายโอนบทบาทจากครูไปสู่เด็กมากขึ้น โต๊ะเรียนไม่สามารถจะตั้งเป็นแถวหน้ากระดานอีกต่อไปได้ เพราะศูนย์การเรียนรู้ต้องการให้อิสระเด็กในการเคลื่อนไหวอย่างกระฉับกระเฉง ดังนั้น เด็กจึงต้องสามารถจัดกระทำกับสื่อ วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ได้ตามความต้องการ ห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้

เรียนจึงต้องเป็นห้องเรียนที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการทำกิจกรรมของเด็ก การแบ่งพื้นที่สำคัญ 5 ประการที่ต้องคำนึงในการจัดห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้มีดังนี้

1. พื้นที่สำหรับกลุ่มใหญ่ (กิจกรรมวงกลม)
2. พื้นที่สำหรับกลุ่มย่อย (กิจกรรมศูนย์การเรียนรู้)
3. พื้นที่สำหรับเก็บของใช้และวัสดุอุปกรณ์ของเด็ก
4. พื้นที่สำหรับวางโต๊ะและวัสดุอุปกรณ์ของครู
5. พื้นที่สำหรับการจัดวางผลงานหรือกิจกรรมพิเศษ

นอกจากนี้ การเตรียมห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดยังต้องคำนึงถึงประเด็นต่างๆ เหล่านี้เพิ่มเติมด้วย

1. การกำหนดขอบเขตของศูนย์การเรียนรู้

เด็กจำเป็นที่จะต้องรู้ถึงขอบเขตการทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ว่า เริ่มต้นตรงไหนและจบลงตรงไหน การกำหนดขอบเขตที่มองเห็นได้ชัดเจนช่วยนำพาให้เด็กเกิดการเรียนรู้แบบกำกับตนเองได้ดียิ่งขึ้น ถ้าไม่มีตัวกั้นพื้นที่ เด็กก็จะวิ่งเข้าวิ่งออกระหว่างศูนย์การเรียนรู้อย่างไร้ทิศทาง การจัดตั้งตัวกั้นพื้นที่ทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะจัดการกับพฤติกรรมของตนเอง เช่นเดียวกับการสร้างความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ นั่นๆ ตัวกั้นพื้นที่ยังช่วยในการกำจัดการรบกวนที่รบกวนต่างๆ ทางสายตาของเด็กอันอาจเป็นเหตุให้เด็กเสียสมาธิและความสนใจในการทำกิจกรรมเมื่อเห็นเด็กคนอื่นวิ่งไปวิ่งมาในห้อง

การจัดตั้งตัวกั้นพื้นจำเป็นต้องคำนึงถึงระดับสายตาของเด็กเป็นสำคัญ การนั่งบนพื้นหรือคลานไปรอบๆ พื้นห้องเรียนของครูช่วยให้เข้าใจถึงสภาพการณ์ว่าเด็กจะเห็นอะไรบ้าง การเลือกตัวกั้นพื้นที่จึงควรมีขนาดที่สัมพันธ์หรือเหมาะสมกับขนาดของตัวเด็ก สำหรับเด็กเล็กควมสูงอาจประมาณ 2 ฟุตครึ่ง-3 ฟุต ไม่จำเป็นต้องใช้ตู้หรือกำแพงที่สูงถึงเพดานในการกั้นพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ นอกจากนี้ ตัวกั้นพื้นที่ยังรวมไปถึง ขอบเขตของเสื่อ ไม้ระแนง กล่องใส่วัสดุต่างๆ หรือการใช้กระถางต้นไม้ ซึ่งนับว่าเป็นตัวกั้นพื้นที่ที่มีชีวิตจึงเหมาะกับศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เป็นต้น ดังนั้น ราคาหรือความซับซ้อนของตัวกั้นพื้นที่จึงไม่ใช่เรื่องสำคัญ แต่สิ่งสำคัญอยู่ที่ว่า แต่ละศูนย์การเรียนรู้มีตัวกั้นพื้นที่ที่เป็นที่เข้าใจอย่างชัดเจนของเด็กหรือไม่ ประโยชน์อีกประการของตัวกั้นพื้นที่ที่ดีๆ คือ ครูสามารถสังเกตเห็นพฤติกรรมต่างๆ ของเด็กว่าเกิดอะไรขึ้นขณะที่ทำงานในแต่ละศูนย์การเรียนรู้ได้อย่างง่ายดาย

2. การจราจรในห้องเรียน

การจราจรในห้องเรียนอาจหมายถึงความคล่องตัวในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างสะดวกของเด็กด้วย การคำนึงถึงการจราจรระหว่างศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นช่วยลดความวุ่นวายหรือปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างไม่คาดคิดในระหว่างการทำกิจกรรม อีกทั้งยังเป็นการประหยัดเวลาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้สำหรับเด็กมากยิ่งขึ้น แต่ถ้าศูนย์การเรียนรู้ใดบรรจุด้วยกิจกรรมย่อยๆ ที่ต่อเนื่องกันก็อาจทิ้งระยะห่างเพียงเล็กน้อยระหว่างกิจกรรมนั้นๆ ทั้งนี้ก็เพื่อความสะดวกในการตอบสนองการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของเด็ก เทคนิคหนึ่งที่จะช่วยให้การจราจรในห้องเรียนไม่ติดขัดคือ การเดินศูนย์การเรียนรู้ตามเข็มนาฬิกา (วนขวา) หรือตรงกันข้ามกับเข็มนาฬิกา (วนซ้าย)

3. พื้นที่ห้องเรียน

เด็กเล็กต้องการพื้นที่ห้องเรียนที่มีบริเวณกว้าง แสงสว่างที่เพียงพอ และอากาศถ่ายเทได้สะดวก ห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้จึงต้องมีพื้นที่เป็นสองเท่าของจำนวนเด็กที่เข้ามาทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้หรือมีขนาดใหญ่เพียงพอ สะดวกและปลอดภัยต่อการทำกิจกรรมเคลื่อนไหว การส่งเสริมพัฒนาการ และการตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย เพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กในทุกๆ ด้าน หรือถ้าวางแผนไว้ว่า 50 % ในแต่ละวันจะเป็นการทำงานในศูนย์การเรียนรู้ ก็ต้องพิจารณาจัด 50% ของพื้นที่ทั้งหมดนั้นสำหรับการจัดศูนย์การเรียนรู้ ขนาดของห้องเรียนและความเพียงพอของวัสดุอุปกรณ์มีผลต่อการตัดสินใจในการเพิ่มหรือลดจำนวนศูนย์การเรียนรู้ในห้องเรียน เพื่อให้มีทางเลือกที่มากขึ้น บางครั้งครูแต่ละห้องก็สามารถใช้พื้นที่ร่วมกันได้ในการทำกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ โดยเพิ่มจำนวนศูนย์การเรียนรู้ให้มากขึ้นเพื่อให้เด็กทุกคนสามารถเข้าถึงกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึง การรู้พื้นฐานพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กในห้องเรียนจะช่วยให้ครูสามารถออกแบบศูนย์เสริม โดยเลือกวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในศูนย์การเรียนรู้ และศูนย์หลักได้ง่ายและเหมาะสมยิ่งขึ้น การผสมผสานของศูนย์เสริมและศูนย์หลักจะช่วยให้ห้องเรียนมีความหลากหลายอย่างน่าสนใจ

การกำหนดพื้นที่ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ หมายถึง (1) ความสัมพันธ์ของพื้นที่กับธรรมชาติของแต่ละศูนย์ (ลักษณะเฉพาะของศูนย์นั้นๆ) เช่น ศูนย์ไม้บล็อกต้องใช้พื้นที่มาก เนื่องจากเด็กมักเล่นกันหลายคน ศูนย์หนังสือใช้พื้นที่น้อย แต่ควรอยู่ในบริเวณที่สงบ มีความสบายและมีแสงสว่างเพียงพอ (2) การใช้พื้นที่ให้เป็นประโยชน์ในการทำกิจกรรม การวางแผนให้มีเนื้อที่เพียงพอสำหรับการเคลื่อนไหว การจราจรในห้องเรียนหรือการเดินทางไปยังศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ ไม่จำเป็นต้องมีโต๊ะและเก้าอี้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ทุกศูนย์ ไม่ควรปล่อยให้มีเนื้อที่ว่างกลางห้องมากเกินไป ทั้งนี้เพื่อป้องกันการที่เด็กจะวิ่งจากมุมห้องหนึ่งไปยังอีกมุมห้องหนึ่ง ศูนย์การเรียนรู้จึงไม่จำเป็นต้องอยู่มุมห้องเสมอไป และ (3) ความสัมพันธ์ของพื้นที่กับระดับการใช้เสียงในศูนย์การเรียนรู้

การกำหนดพื้นที่ในห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้มีหลายลักษณะตามวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรม ซึ่งสรุปได้ดังนี้

3.1 พื้นที่ในการใช้เสียง

สิ่งสำคัญในการจัดพื้นที่ในห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้คือ ต้องแยกกิจกรรมที่สงบออกจากกิจกรรมที่ต้องใช้เสียง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการรบกวนที่อาจเกิดขึ้น ตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้ที่มักเกิดเสียงดัง เช่น ศูนย์บทบาทสมมติ ศูนย์ดนตรี ศูนย์ไม้บล็อก และศูนย์งานไม้ เป็นต้น ตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้ที่ต้องการความสงบ เช่น ศูนย์หนังสือ ศูนย์ศิลปะ ศูนย์วิทยาศาสตร์ และศูนย์คณิตศาสตร์ เป็นต้น หลักง่ายๆ ของการจัดพื้นที่คือ รวมกลุ่มกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ที่ใช้เสียงไว้ด้วยกัน และกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ที่สงบไว้ด้วยกัน

3.2 พื้นที่ที่ต้องใช้บริเวณ

ศูนย์การเรียนรู้แต่ละศูนย์ต้องใช้บริเวณในการทำกิจกรรมแตกต่างกัน บางศูนย์ต้องใช้บริเวณกว้างมากกว่าศูนย์อื่นๆ เพราะอาจทำให้เลอะเทอะ จึงควรให้ใช้พื้นที่บริเวณนอกห้องเรียน เช่น ศูนย์ทราย ศูนย์น้ำ ศูนย์เคลื่อนไหว และศูนย์การเล่นกลางแจ้ง เป็นต้น

3.3 พื้นที่กลุ่มใหญ่

แม้ว่าศูนย์การเรียนรู้จะเอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มย่อยก็ตาม พื้นที่ในการทำกิจกรรมกลุ่มใหญ่ก็ยังเป็นสิ่งที่ต้องคงอยู่ การพบกันและพูดคุยกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา การฟัง คำชี้แจงต่างๆ ตลอดจนการร่วมกันอ่านหนังสือนิทานสนุกๆ หรือเล่าเรื่องราวที่ประสบพบเห็น ล้วนเกิดขึ้นในพื้นที่กลุ่มใหญ่ ครูจึงควรพิจารณาถึงการเลือกพื้นที่กลุ่มใหญ่ว่าจะเป็นมุมใดมุมหนึ่งของห้องเรียนที่มีขนาดใหญ่พอสำหรับเด็กทุกคนได้นั่งอย่างสบาย

3.4 พื้นที่ในการเก็บสิ่งของ

ข้อควรคำนึงถึงเกี่ยวกับพื้นที่ในการเก็บสิ่งของมี 2 ประการคือ (1) พื้นที่ในการเก็บของใช้ส่วนตัวของเด็ก เช่น กระเป๋า รองเท้า ที่นอน แก้วน้ำ แปรงสีฟัน เป็นต้น และ (2) พื้นที่ในการเก็บวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ เช่น ศูนย์ศิลปะจำเป็นต้องมีวัสดุอุปกรณ์ที่หลากหลายไว้ใช้สร้างสรรค์ชิ้นงาน ศูนย์คณิตศาสตร์จำเป็นต้องมีวัสดุในการหยิบจับ เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ มโนทัศน์ทางคณิตศาสตร์ที่เป็นนามธรรม เป็นต้น ครูจึงควรพิจารณาสิ่งเหล่านี้ในการเตรียมการห้องเรียน โดยพยายามจัดพื้นที่ในการเก็บสิ่งของต่างๆ ให้เอื้ออำนวยต่อความสะดวกในการทำงานของเด็กที่สุด รวมทั้งการสร้างระบบในการใช้งาน

3.5 พื้นที่ในการนำเสนอผลงาน

พื้นที่ในการนำเสนอผลงานประเภทต่างๆ ควรจัดตั้งให้อยู่ใกล้กับกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ที่ผลิตผลงานประเภทนั้นๆ เช่น ศูนย์การขีดเขียนควรตั้งอยู่ใกล้กับบอร์ดที่แสดงผลงานการขีดเขียนนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสในการพูดคุยถึงชิ้นงานของตนและแบ่งปันความคิดเห็นซึ่งกันและกัน วิธีนี้นับว่าเป็น ยุทธศาสตร์สำคัญในการส่งเสริมการทำงานของเด็ก

3.6 พื้นที่สำหรับวัสดุภัณฑ์ที่ติดตั้งถาวร

แม้จะดูว่าเป็นเรื่องไร้สาระที่ครูจะต้องคำนึงถึงปลั๊กไฟ ตู้ติดฝาผนัง ห้องน้ำ และอ่างล้างมือ เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการใช้พื้นที่ในห้องเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ คงไม่ใช่เรื่องสนุกนักที่จัดศูนย์คอมพิวเตอร์ไว้มุมห้องที่ไม่มีปลั๊กไฟหรือมีปลั๊กไฟห่างออกไป 30 ฟุต หรือจัดศูนย์ศิลปะไว้คนละด้านกับห้องน้ำหรืออ่างล้างมือ ถ้าห้องเรียนมีพื้นที่กว้างขวางและมีเฟอร์นิเจอร์เพียงพอ ก็อาจจะจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ถาวรที่สอดคล้องกับพื้นที่นั้นๆ และเปลี่ยนเฉพาะวัสดุอุปกรณ์หรือกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ก็ได้

4. จำนวนเด็ก

โดยปกติแล้วควรมีครู 1 คน ต่อเด็ก 20-25 คน ซึ่งเป็นจำนวนพอเหมาะที่ครูจะสามารถดูแลเด็กได้ทั่วถึงและใกล้ชิด การจัดศูนย์การเรียนรู้จะมีกี่ศูนย์ก็ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการใช้ ศูนย์การเรียนรู้ส่วนใหญ่เหมาะกับการใช้งานของเด็กจำนวน 4-6 คน บางศูนย์การเรียนรู้อาจมีจำนวนเด็กน้อยกว่าในการทำกิจกรรม เช่น ศูนย์ก่อสร้าง หรือบางศูนย์การเรียนรู้อาจมีจำนวนเด็กมากกว่า เช่น ศูนย์ศิลปะ ศูนย์งานปั้น

5. กิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งใหม่และฝึกฝนทักษะที่เรียนมาแล้ว เน้นการมีส่วนร่วมในการลงมือกระทำกับกิจกรรมหรือกับวัสดุอุปกรณ์อย่างกระฉับกระฉ่าง ฝึกการสังเกตและการมีปฏิสัมพันธ์ของเด็กร่วมกับผู้อื่น โดยมุ่งส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กอย่างองค์รวม รวมทั้งสนองตอบความต้องการที่เหมาะสมตามวัย ดังนั้น การเลือกสื่อและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ จึงควรมีหลากหลายเพื่อเข้าถึงระดับพัฒนาการของเด็ก รวมทั้งการเลือกสื่อที่เป็นของจริง ของจำลอง สัญลักษณ์ และสื่อปลายเปิดต่างๆ เช่น แท่งไม้ ก้อนเล็กๆ เศษผ้า ลักษณะต่างๆ ซึ่งล้วนช่วยผลักดันการใช้จินตนาการของเด็กได้ดี อันเป็นการส่งเสริมให้เด็กที่มีความพร้อมเพียงพอที่จะเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมยิ่งขึ้นต่อไป

สำหรับครูที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการจัดศูนย์การเรียนรู้จากความมั่นใจในการออกแบบและสร้างสรรค์กิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ ดังนั้น อย่าคาดหวังความสมบูรณ์แบบในการจัดศูนย์การเรียนรู้ระยะแรกๆ เพราะทั้งครูและเด็กจำเป็นต้องใช้เวลาในการปรับตัวกับการเรียนการสอนในรูปแบบใหม่ๆ นี้เช่นกัน ประสบการณ์ในการจัดศูนย์การเรียนรู้บ่อยครั้งเท่านั้นที่จะสรรค์สร้างศูนย์การเรียนรู้ที่ดีและมีคุณภาพ

การเตรียมครู

การจัดประสบการณ์แบบศูนย์การเรียนรู้ทำให้ครูมีบทบาทในการสอนเปลี่ยนไปจากเดิม บทบาทหลักของครูที่จัดประสบการณ์แบบศูนย์การเรียนรู้มีดังนี้

1. การเป็นผู้เตรียมการ

ครูต้องเตรียมการในห้องเรียนให้พร้อมโดยเฉพาะในเรื่องของถึงลักษณะของกิจกรรม วิธีการจัด ตลอดจนวิธีการใช้ศูนย์การเรียนรู้อย่างละเอียดให้เข้าใจลึกซึ้งทุกแง่มุมและทุกขั้นตอน เพราะศูนย์การเรียนรู้แบบนี้มีลักษณะการจัดที่มีเหตุผลประกอบและมีวิธีใช้ที่ละเอียดซับซ้อน แต่ละขั้นตอนจึงสามารถช่วยส่งเสริมเด็กให้เกิดการเรียนรู้และเพิ่มพูนประสบการณ์ได้

นอกจากนี้ ครูยังต้องเตรียมการในเรื่องการจัดห้องเรียน การออกแบบกิจกรรม การคัดสรรวัสดุ อุปกรณ์ และแหล่งสืบค้นข้อมูลเพื่อประกอบการเรียนรู้ก่อนที่จะให้เด็กได้ทำกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงสภาพการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละวันด้วย เช่น ฝนตก ประเพณีหรือวันสำคัญต่างๆ เป็นต้น

2. การเป็นผู้ประสานงาน

ความก้าวหน้าของการเรียนรู้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เพราะครูคนเดียวไม่สามารถดำเนินการต่างๆ ได้เพียงลำพัง ครูจึงต้องทำหน้าที่ในการประสานงานที่ดีโดยเฉพาะกับผู้บริหารและผู้ปกครอง เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่และราบรื่นในการจัดศูนย์การเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้

การที่ผู้บริหารสามารถสนับสนุนครูได้อย่างดีนั้น จำเป็นต้องมีความเข้าใจ เห็นคุณค่า เห็นความสำคัญ และมีเจตคติที่ดีต่อการจัดศูนย์การเรียนรู้ด้วย ครูจึงต้องหาวิธีการที่จะสร้างสิ่งเหล่านี้ เช่น การหาเอกสาร/ตำรา มาแนะนำเสนอผู้บริหาร การไปทัศนศึกษาดูงานในสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ การฟังบรรยาย เป็นต้น

3. การเป็นผู้สังเกต

ในช่วงเวลาที่กิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ดำเนินอยู่ ครูจะเป็นผู้เฝ้ามองเด็ก สังเกตการทำงานร่วมกันของเด็ก จดบันทึกการใช้ภาษาที่เด็กใช้ทำการประเมินการใช้ทักษะบางอย่างของเด็กอย่างเฉพาะเจาะจง หรือส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล การบันทึกข้อมูลเหล่านี้ก็เพื่อใช้ในแฟ้มสะสมข้อมูลหรือใช้เป็นข้อมูลเพื่อดูพัฒนาการในด้านต่างๆ ของเด็กเป็นสำคัญ เพราะข้อมูลเหล่านั้นสามารถนำมาใช้ในการวางแผนและออกแบบศูนย์การเรียนรู้ใหม่ๆ ในครั้งต่อไปได้ เพื่อให้ได้กิจกรรมที่สามารถพัฒนาเด็กได้เหมาะสมยิ่งขึ้น

4. การเป็นผู้กำกับการเรียนรู้และอำนวยความสะดวก

ขณะที่ผู้เรียนทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ด้วยการลงมือจัดกระทำกับวัสดุอุปกรณ์ที่ครูกำหนด และจัดเตรียมด้วยตนเอง ครูจึงต้องศึกษาถึงลักษณะการจัดศูนย์การเรียนรู้ ตลอดจนวิธีการใช้ศูนย์การเรียนรู้อย่างละเอียดทุกขั้นตอน เพื่อป้องกันเหตุที่อาจเกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิด และยังเป็นการนำข้อมูลที่ได้นั้นไปใช้ออกแบบกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กต่อไป

5. การเป็นแหล่งความรู้

ขณะที่ครูเดินดูเด็กทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ไปรอบๆ ห้อง เท่ากับว่าครูเป็นแหล่งความรู้สำหรับเด็กที่ต้องการความช่วยเหลือ ในบทบาทนี้ ครูเป็นผู้ฟังและผู้ถามคำถามที่ดี เพื่อช่วยเด็กในการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหา ถ้าเด็กคนไหนมีความยากลำบากในการเรียนรู้ ครูก็สามารถเข้าไปร่วมเล่นหรือทำกิจกรรมนั้นๆ ร่วมกับเด็กได้ในช่วงเวลาสั้นๆ ทั้งนี้เพื่อการเป็นแบบอย่างแก่เด็กนั่นเอง การเข้าไปร่วมเล่นเช่นนี้ทำให้เด็กรู้สึกถึงความอบอุ่น ความเป็นมิตร และช่วยสนับสนุนให้เด็กได้มีความมุ่งมั่นในการทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้มากยิ่งขึ้น สิ่งสำคัญที่ควรระมัดระวังคือ การเข้าไปมีอิทธิพลหรือควบคุมความคิดหรือการทำกิจกรรมของเด็ก แต่ครูควรจะทำในลักษณะที่ตนเป็นเพียงสมาชิกของกลุ่มเท่านั้น นอกจากนี้ครูยังทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ที่ทำด้วย

6. การเป็นผู้จัดเตรียมสภาพแวดล้อม

ครูเป็นผู้จัดเตรียมสภาพแวดล้อมซึ่งรวมถึงสื่อและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่บรรจุอยู่ในศูนย์การเรียนรู้ เนื่องจากกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้มีลักษณะที่เน้นการลงมือปฏิบัติกับวัสดุอุปกรณ์ภายใต้สภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่คุ้นเคยและเป็นมิตร ความหลากหลายในการเลือกใช้สื่อ วัสดุและอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ช่วยส่งเสริมให้เด็กสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างเข้าใจ และมีประสบการณ์ที่หลากหลายหลกเช่นกัน ประเภทของสื่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กวัยอนุบาลที่ควรมุ่งเน้นคือ สื่อ วัสดุและอุปกรณ์จากธรรมชาติ

7. การเป็นผู้ประเมิน

ครูควรประเมินศูนย์การเรียนรู้ในด้านต่างๆ เหล่านี้ตลอดเวลา ได้แก่ ความปลอดภัยในการทำกิจกรรม การคาดเดากิจกรรม พื้นที่ในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มย่อย การจัดเตรียมโอกาสในการพัฒนาเด็กในทุกๆ ด้าน ความต้องการศูนย์การเรียนรู้หรือสื่อใหม่ๆ ที่เด็กสนใจ ความเพียงพอของโอกาสในการรู้หนังสือ

ความท้าทายการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ของเด็ก การมีโอกาสนในการใช้ศูนย์การเรียนรู้อย่างทั่วถึงของเด็ก เป็นต้น การสังเกตในช่วงเวลาการทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้สามารถนำไปสู่การพัฒนาและการปรับเปลี่ยนศูนย์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กยิ่งขึ้น

สรุป 2.2 การเตรียมการ

ห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้จำเป็นต้องมีการเตรียมการให้พร้อมก่อนที่จะมีการใช้งาน เหตุผลประการสำคัญคือ เป็นการเปลี่ยนสภาพทางกายภาพของห้องเรียนแบบเดิมๆ ให้มีลักษณะเป็นการกระจายอำนาจการเรียนรู้ นั่นหมายความว่า การควบคุมการเรียนรู้จะถูกถ่ายโอนบทบาทจากครูไปสู่เด็กมากขึ้น การเตรียมห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดยังต้องคำนึงถึงประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. การกำหนดขอบเขตของศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้เด็กเรียนรู้ถึงขอบเขตและจัดการกับพฤติกรรมของตนเองโดยไม่รบกวนผู้อื่น การจัดตั้งตัวกันพื้นจึงต้องคำนึงถึงระดับสายตาของเด็ก
2. การจราจรในห้องเรียนช่วยให้เกิดความคล่องตัวในการทำกิจกรรม ลดความวุ่นวายหรือปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการทำกิจกรรม
3. พื้นที่ห้องเรียนต้องมีบริเวณกว้างพอ สะดวกและปลอดภัยต่อการทำกิจกรรมของเด็ก และการตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ที่เหมาะสมของเด็กตามวัย การกำหนดพื้นที่ในห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้มีหลายลักษณะตามวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรม
4. จำนวนเด็กที่เหมาะสมกับการทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้อยู่ที่ 4-6 คน บางศูนย์การเรียนรู้อาจมีจำนวนเด็กน้อยกว่าหรือมากกว่าก็ได้ขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมนั้นๆ
5. กิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้เน้นการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ เปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกฝนและมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน

การเตรียมครูให้มีประสบการณ์ในการจัดศูนย์การเรียนรู้ต้องเริ่มจากการเข้าใจบทบาทของครูที่เปลี่ยนไปจากเดิม เช่น การเป็นผู้เตรียมการ การเป็นผู้ประสานงาน การเป็นผู้สังเกต การเป็นผู้กำกับการเรียนรู้และอำนวยความสะดวก การเป็นแหล่งความรู้ การเป็นผู้จัดเตรียมสภาพแวดล้อม และการเป็นผู้ประเมิน

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 2.2 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 2.2

ตอนที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

เรื่องที่ 2.3 การจัดการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้ต้องจัดอย่างมีความหมาย หัวใจสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ คือ การวางแผนที่ดี ซึ่งประกอบด้วยข้อปฏิบัติต่างๆ ในการใช้ศูนย์การเรียนรู้

คำสั่ง

จงทำใบงานที่ 2.3 (1)

ใบงานที่ 2.3 (1)				
คำชี้แจง จงใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้				
ข้อที่	รายการ	ระดับความคิดเห็น		
		→ เห็นด้วยมาก → ไม่แน่ใจ		
		ถูก	ผิด	ไม่แน่ใจ
1	ควรกำหนดวัตถุประสงค์ทางสติปัญญาในแต่ละศูนย์การเรียนรู้			
2	สนับสนุนให้เด็กเวียนทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ให้ได้หลายๆ ศูนย์ในแต่ละวัน			
3	ระยะเวลาการทำงานในแต่ละศูนย์การเรียนรู้ควรสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของเด็ก			
4	ควรอธิบายว่าเด็กสามารถเล่นศูนย์การเรียนรู้ไหนได้บ้างและเล่นอย่างไร			
5	การเลือกทำกิจกรรมในแต่ละศูนย์การเรียนรู้ของเด็กขึ้นอยู่กับการวางแผนของครู			
6	การจัดสภาพพื้นที่ทางกายภาพภายในศูนย์การเรียนรู้สามารถใช้เป็นตัวควบคุมจำนวนของเด็กในศูนย์นั้นๆ ได้			
7	จำนวนเด็กในแต่ละศูนย์การเรียนรู้ควรแบ่งให้เท่าๆ กัน			
8	การเวียนศูนย์การเรียนรู้ต้องเวียนตามเข็มนาฬิกา เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการ			
9	การจัดช่วงเวลาให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นถึงสิ่งที่ตนทำในแต่ละศูนย์เป็นช่วงเวลาสำคัญในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ			

ใบงานที่ 2.3 (1)				
	พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงกิจกรรมของครูต่อไป			
10	การทำความสะอาดเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการทำกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ที่ครูต้องฝึกฝนเด็กให้รับผิดชอบ			

หลังจากทำใบงานที่ 2.3 (1) แล้วให้ศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 2.3

หัวใจของศูนย์การเรียนรู้

ช่วงเวลาที่ยากลำบากในการจัดศูนย์การเรียนรู้ของครูคือ ช่วง 1 ปี แรกของการสะสมประสบการณ์ศูนย์การเรียนรู้ เพราะต้องใช้เวลามากกับการกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจและระดับความสามารถของเด็ก การรวบรวมสื่อ วัสดุและอุปกรณ์ในการเรียนรู้ และการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ลักษณะต่างๆ นี่คือเหตุผลสำคัญสำหรับครูมือใหม่ที่จะเรียนรู้ถึงการเริ่มต้นจัดศูนย์การเรียนรู้และการค่อยๆ เพิ่มจำนวนศูนย์การเรียนรู้ใหม่ๆ เข้ามาในการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้สิ่งที่ควรคำนึงเป็นสำคัญคือ การจัดศูนย์การเรียนรู้ที่ดีเพียงไม่กี่ศูนย์ย่อมดีกว่าการจัดศูนย์การเรียนรู้จำนวนมากมายแต่ขาดความหมายในการเรียนรู้สำหรับเด็ก

ศูนย์การเรียนรู้ถูกออกแบบมาเพื่อเปิดโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่เด็ก ศูนย์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจึงต้องการการวางแผนที่ดี การวางแผนในศูนย์การเรียนรู้จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยที่สัมพันธ์กันหลายอย่างประกอบกันไป เช่น เป้าหมายการเรียนรู้ วัตถุประสงค์การเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนรู้ยังต้องสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาปัญญาด้านต่างๆ อย่างเหมาะสมตามวัย โอกาสในการเลือกทำกิจกรรมที่มีความยากง่ายหลายระดับ การบูรณาการความรู้ การลงมือจัดกระทำกับวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ความสนุกและความท้าทายในการเรียนรู้ เป็นต้น

หัวใจสำคัญของการวางแผนคือ การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจนในแต่ละศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งเปรียบเสมือนเส้นทางสำคัญสู่ความสำเร็จทางการศึกษา ถ้าศูนย์การเรียนรู้ปราศจากวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจน อาจทำให้ครูไม่สามารถนำพาเด็กไปถึงเป้าหมายปลายทางที่ตั้งไว้ได้ ทำให้ครูขาดความคาดหวังในการเรียนรู้ของเด็ก ทำให้ผู้ปกครองไม่อาจสามารถช่วยเหลือบุตรหลานของตนในการพัฒนาทางการศึกษาได้ทันทั่วทั้งที่ ประเด็นเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการเสียเวลาในการเรียนรู้ของเด็กทั้งสิ้น ดังนั้น การวางแผนจึงต้องทำอย่างระมัดระวัง คิดอย่างละเอียดรอบคอบ และต้องแน่ใจว่า ตนเข้าใจในเป้าหมายของตนเองชัดเจนก่อนที่จะวางแผนเป้าหมายสำหรับเด็ก วิธีการที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่งคือ การให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการทำกิจกรรมในช่วงเวลาของศูนย์การเรียนรู้ ทั้งนี้ นับว่าเป็นการเลือกอย่างมีความหมายและส่งเสริมการเรียนรู้จักควบคุมตนเองของเด็ก

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าวัตถุประสงค์การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้จะเป็นตัวกำหนดขอบเขตของการวางแผน แต่ควรระลึกไว้เสมอว่า วัตถุประสงค์การเรียนรู้เหล่านั้นมีส่วนส่งเสริมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่จะสะท้อนให้เห็นถึงความคิด การตัดสินใจ และการลงมือกระทำ อันนำไปสู่การเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมๆ กันกับการที่เด็กได้เลือกและควบคุมทิศทางการเล่นของตนเอง ศูนย์การเรียนรู้จึงเป็นเสมือนแหล่งที่เตรียมเด็กในการสร้างการเรียนรู้ด้วยตนเองและเติบโตไปในทิศทางที่ตนสนใจ

ข้อปฏิบัติในการใช้ศูนย์การเรียนรู้

ข้อปฏิบัติที่ครูควรคำนึงถึงในการใช้ศูนย์การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้ของเด็กมีดังนี้

1. ระยะเวลาในการทำกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้

เด็กต้องการเวลาอย่างจริงจังในการทำกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ การมีเวลาได้ปฏิสัมพันธ์กับศูนย์การเรียนรู้ศูนย์ใดศูนย์หนึ่งอย่างจริงจังย่อมเป็นสิ่งที่พึงประสงค์มากกว่าการได้ไปแวะเวียนทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้หลายๆ ศูนย์อย่างฉาบฉวย ระยะเวลาในการทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับเด็กควรครอบคลุมถึงการเลือกสื่อ วัสดุและอุปกรณ์ การกำหนดบทบาท การสนทนาถึงกิจกรรม และการลงมือเล่นของเด็กอย่างน้อยที่สุดต้องใช้เวลาประมาณ 30 นาที กว่าการเล่นจะเกิดขึ้นได้ โดยปกติแล้ว การจัดเวลาในการเข้าศูนย์การเรียนรู้แต่ละครั้งจะประมาณ 45 นาที ถึง 1 ชั่วโมง ทั้งนี้เพื่อช่วยส่งเสริมคุณภาพในการเล่นที่ดีขึ้นของเด็ก

สำหรับครูที่เพิ่งเริ่มทดลองจัดศูนย์การเรียนรู้ (ระยะเริ่มต้น) อาจใช้เวลาประมาณ 30 นาที ต่อวันในการทำกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ หรืออาจใช้ศูนย์การเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นกิจกรรมเสริมสำหรับเด็กภายหลังจากเสร็จสิ้นการทำกิจกรรมหลักที่กำหนด (กิจกรรมวงกลม) แต่เมื่อครูมีประสบการณ์และเข้าใจธรรมชาติของศูนย์การเรียนรู้มากขึ้น ครูจะสามารถนำศูนย์การเรียนรู้มาใช้เพื่อบูรณาการกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ประจำวันสำหรับเด็กได้

2. ขั้นตอนการเข้าศูนย์การเรียนรู้

2.1 อธิบายหรือแนะนำการใช้ศูนย์การเรียนรู้ และข้อตกลง

ถ้าเด็กไม่เคยใช้ศูนย์การเรียนรู้มาก่อน ไม่ว่าเด็กจะอายุเท่าไรก็จำเป็นต้องเรียนรู้ถึงการทำงานของ การจัดประสบการณ์แบบนี้ วิธีที่มีประสิทธิภาพในการเรียนรู้คือ การอธิบายว่า เด็กสามารถเล่นอะไรได้บ้างและเล่นสิ่งเหล่านั้นอย่างไร ขั้นตอนนี้ต้องทำทุกครั้ง โดยเฉพาะครั้งแรกๆ ต้องอธิบายทุกกิจกรรม ครั้งต่อไป เมื่อเด็กเริ่มคุ้นเคยอาจอธิบายเฉพาะกิจกรรมที่เพิ่มเติมเข้ามาใหม่เท่านั้น

นอกจากนี้ ครูยังต้องแนะนำการใช้สื่อ วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ในศูนย์การเรียนรู้ รวมทั้งสร้างข้อตกลงหลักเกี่ยวกับการทำกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้กันอย่างสั้นๆ ให้กับเด็กทั้งห้องได้รับทราบ เช่น การเก็บของให้เป็นระเบียบ การเล่นควรแบ่งปันกัน การกำหนดจำนวนผู้ที่

จะเข้าเล่นในแต่ละกิจกรรม เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อฝึกเด็กในเรื่องสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่องานตัวเอง ต่อเพื่อน และต่อสังคมเล็กๆ ในห้องเรียน อันเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติตนในสังคมที่ใหญ่ขึ้นเมื่อเด็กเติบโตต่อไป การคุ้นเคยกับการเล่นกิจกรรมต่างๆ ของเด็กจะเป็นสัญญาณบ่งบอกแก่ครูว่า ควรเพิ่มข้อตกลงกับเด็กที่ละน้อยๆ ได้แล้วหรือยัง

2.2 วางแผนเพื่อจัดสรรเด็กเข้าศูนย์การเรียนรู้

การเลือกทำกิจกรรมในแต่ละศูนย์การเรียนรู้ของเด็กขึ้นอยู่กับวางแผนล่วงหน้าของเด็กเอง หรือการวางแผนแบบร่วมมือกันระหว่างเด็กกับครูก็ได้ เมื่อเด็กเริ่มเรียนรู้ถึงการเลือกศูนย์การเรียนรู้ จดบันทึกการเลือกของตนเอง และย้ายจากศูนย์การเรียนรู้หนึ่งไปยังอีกศูนย์การเรียนรู้หนึ่งที่เหมาะสมได้ พฤติกรรมเหล่านี้เป็นสัญญาณที่แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในการเลือกศูนย์การเรียนรู้ใหม่เมื่อทำศูนย์หนึ่งเสร็จสิ้นแล้ว แต่สำหรับเด็กที่ขาดประสบการณ์ในการเลือกอาจมีความยากลำบากในกระบวนการตัดสินใจ ครูสามารถช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ได้โดยการจำกัดตัวเลือกให้เด็กจนกว่าเด็กจะรู้สึกมั่นใจในทางเลือกหลากหลายที่มีให้ นั้น เมื่อเด็กยังมีประสบการณ์ในการเลือก ทางเลือกหรือกิจกรรมก็ยังคงเพิ่มปริมาณให้มากขึ้นตาม

ระยะเวลาในการทำงานในแต่ละศูนย์การเรียนรู้ ควรสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของเด็ก ยิ่งเด็กมีโอกาสดำเนินการเลือกศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง ความมุ่งมั่นในการเล่นตามความสนใจก็ยิ่งขยายขึ้น สมรรถนะในการทำงานก็ยิ่งยาวนานขึ้น แต่ละวันเด็กจึงควรมีโอกาสได้เลือกศูนย์การเรียนรู้ที่ตนสามารถทำกิจกรรมได้ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม ครูสามารถใช้วิธีจัดการที่หลากหลายในการเลือกศูนย์การเรียนรู้ของเด็กได้เช่นกัน นอกจากนี้ การจัดสภาพพื้นที่ทางกายภาพภายในศูนย์การเรียนรู้สามารถใช้เป็นตัวควบคุมจำนวนของเด็กในศูนย์นั้นๆ ได้ การมีกระดานขาหยั่ง 2 อัน และเก้าอี้ล้อไต่อีก 4 ตัว ในศูนย์ศิลปะช่วยสื่อสารแก่เด็กว่า ศูนย์นี้สามารถทำงานได้ 6 คน บางครั้งบอร์ดสำหรับวางแผนงานก็สามารถช่วยให้เด็กเข้าใจถึงระบบการเลือกศูนย์การเรียนรู้และยังสามารถระบุได้ถึงทิศทางในการเลือกศูนย์การเรียนรู้ต่อไปได้ด้วย ดังนั้น เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจของเด็ก บอร์ดสำหรับวางแผนงานจึงควรมีเครื่องหมาย ภาพ หรือคำง่ายๆ ที่นำเสนอศูนย์การเรียนรู้ที่ว่างในแต่ละวัน ครูสามารถใช้บอร์ดสำหรับวางแผนงานในช่วงของกิจกรรมวงกลม เพื่อช่วยให้เด็กเห็นว่าศูนย์การเรียนรู้ไหนที่ว่างบ้าง องค์ประกอบในบอร์ดสำหรับวางแผนงานนั้นควรระบุถึงศูนย์เสริมใดบ้างที่ว่าง ศูนย์หลักใดบ้างที่เพิ่มใหม่ และถ้าศูนย์การเรียนรู้ใดปิดก็ให้แสดงสัญลักษณ์ที่ชัดเจนให้เด็กได้รู้ด้วย

บอร์ดสำหรับวางแผนงานอาจมีตะขอเท่าจำนวนพื้นที่ที่ว่างในศูนย์การเรียนรู้ นั้น เด็กจะนำชื่อของตนเองมาวางที่บอร์ดสำหรับวางแผนงานเพื่อแสดงถึงการเลือกศูนย์การเรียนรู้ที่ตนสนใจ บอร์ดสำหรับวางแผนงานลักษณะนี้เปรียบเสมือนหลักฐานที่ชัดเจนที่แสดงให้เห็นถึงการเลือกเข้าศูนย์การเรียนรู้ของเด็กเช่นเดียวกับการมีพื้นที่ว่างในศูนย์ เมื่อเด็กออกจากศูนย์ก็จะเอาชื่อตัวเองไปด้วยจึงทำให้เกิดที่ว่าง บอร์ดสำหรับวางแผนงานนี้ควรจัดวางไว้ก่อนเข้าศูนย์ การทำเช่นนี้จะช่วยลดความวุ่นวายของการจราจรในห้องและยังเป็นตัวนำทางให้เด็กรู้ว่าศูนย์การเรียนรู้ไหนควรจะ

ตัดสินใจเลือกต่อไป อย่างไรก็ตาม ระบบไหนดีที่สุดหรือมีประสิทธิภาพ ย่อมขึ้นอยู่กับว่าเทคนิคไหนเป็นที่ถนัดของครูและใช้ได้ผลกับเด็กในห้องของตน เทคนิคที่เลือกสรรนั้นควรใช้งานอย่างสม่ำเสมอและเป็นที่เข้าใจของเด็กในการปฏิบัติตามขั้นตอน เด็กเรียนรู้การใช้ศูนย์การเรียนรู้ได้เร็วถ้าได้รับการอธิบายและการสาธิตวิธีใช้ตั้งแต่เริ่มแรก

2.3 ทำกิจกรรมที่ออกแบบไว้ในศูนย์การเรียนรู้

ให้โอกาสเด็กเลือกเล่นกิจกรรมตามสบาย ตามสะดวก และตามใจชอบ โดยครูคอยแนะนำและให้ความช่วยเหลือตามความจำเป็น เทคนิคที่สำคัญในการปล่อยให้เด็กเข้าสู่ศูนย์การเรียนรู้จึงควรคำนึงถึงการให้โอกาสแก่เด็กทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

2.4 ร่วมกันกับเด็กสรุปกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ ปัญหา และการแก้ไข

เมื่อทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้เสร็จทุกครั้ง ครูต้องจัดช่วงเวลาให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นหรือพูดคุยถึงสิ่งที่ตนลงมือกระทำในแต่ละศูนย์ ทั้งนี้ควรเน้นที่กระบวนการทำงานของเด็กเป็นสำคัญ ในช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาสำคัญที่ครูจะได้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กได้อย่างใกล้ชิด อันนำไปสู่กระบวนการประเมินที่มีประสิทธิภาพต่อไป รวมทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการออกแบบกิจกรรมของครูต่อไปด้วย

3. การเรียนรู้ศูนย์การเรียนรู้

ครูบางคนคิดว่า การที่เด็กได้รับประสบการณ์ในการทำกิจกรรมทุกศูนย์การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับเด็ก แต่ไม่ว่าระบบบริหารจัดการในการเลือกศูนย์การเรียนรู้จะเป็นอย่างไร สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในแต่ละวันก็คือ โอกาสของเด็กในการเลือกทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ที่ตนสนใจ เพราะเป็นโอกาสที่ดียิ่งในการพัฒนาความเป็นปัจเจกบุคคลที่สำคัญ อย่างไรก็ตามพบว่า ครูส่วนใหญ่ใช้ศูนย์การเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการจัดสรรโอกาสให้เด็กได้ทำงานร่วมกับเพื่อนที่ตนคุ้นเคย การจัดกลุ่มเด็กลักษณะนี้อาจก่อให้เกิดข้อจำกัดได้โดยไม่รู้ตัว โดยเฉพาะโอกาสในการฝึกฝนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการพัฒนาความก้าวหน้าในการบริหารจัดการของเด็ก การเลือกศูนย์การเรียนรู้จึงต้องใช้วิธีการหลายๆ วิธีสลับกันไป เช่น จัดกลุ่มตามความสนใจ ความสามารถ ความต้องการ และแบบแผนการเรียนรู้ของเด็ก สรุปแล้ว เด็กควรได้หมุนเวียนการใช้ศูนย์การเรียนรู้ทั้งกับเพื่อนสนิทกลุ่มเดียวกันและกับเพื่อนต่างกลุ่มบ้าง

4. การทำความสะอาด

การทำความสะอาดเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการทำกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ นอกจากเด็กได้เรียนรู้ถึงการเลือก การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมแล้ว เด็กยังควรที่จะต้องมีการฝึกฝนในการเก็บสิ่งของต่างๆ เข้าที่ด้วย ครูสามารถช่วยเหลือกระบวนการดังกล่าวให้ง่ายขึ้นได้โดยจัดเตรียมกล่องหรือตะกร้าไว้สำหรับเก็บของในแต่ละศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งมีสัญลักษณ์ ภาพ หรือคำง่ายๆ บอกไว้ด้วย การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ในศูนย์การเรียนรู้ช่วยพัฒนาพฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งความรับผิดชอบสำหรับเด็กวัยอนุบาล

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว แม้การจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยจะมีหลากหลายแนวทางให้ครูได้เลือกใช้ตามความสนใจของตนก็ตาม ศูนย์การเรียนรู้เป็นรูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการรูปแบบหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับและนิยมใช้ในโปรแกรมการศึกษาปฐมวัยอย่างแพร่หลายทั่วโลก คุณภาพในการเรียนรู้ของเด็กเป็นผลมาจากความสามารถในการคิดและการออกแบบกิจกรรมของครู การทำกิจกรรมต่างๆ ในศูนย์การเรียนรู้อย่างมีความสุขและกระหายใคร่รู้ของเด็กจะเป็นแรงจูงใจที่ดีในการสะท้อนถึงความเป็นมืออาชีพในการสอนของครูได้อย่างไม่มีข้อสงสัย

สรุป

ศูนย์การเรียนรู้ถูกออกแบบมาเพื่อเปิดโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่เด็ก ศูนย์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจึงต้องการการวางแผนที่ดี โดยเฉพาะการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ข้อปฏิบัติที่ควรคำนึงถึงในการใช้ศูนย์การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ระยะเวลาในการทำกิจกรรม ขั้นตอนการเข้าศูนย์การเรียนรู้ การเวียนศูนย์การเรียนรู้ และการทำความสะอาด

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่อง 2.3 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 2.3 (2)

ตอนที่ 3 บทบาทครูที่ส่งเสริมการก้าวพ้นข้อจำกัดของเด็กปฐมวัยผ่านการเล่น

เรื่องที่ 3.1 ความหมายของการก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่นของเด็กปฐมวัย

การก้าวพ้นข้อจำกัด (transcendence) เป็นสถานะที่เกิดขึ้นได้ผ่านการเล่นหลายๆ แบบเป็นการเปลี่ยนผ่านจากสิ่งที่เคยทำ เคยเชื่อ เคยรู้ อย่างชัดเจน ต่อเนื่องแต่ผ่อนคลายบนฐานของความคิดเชิงบวกจนทำให้เด็กเกิดการใช้ความสามารถสูงสุดที่ตนมีในขณะที่เล่นซึ่งหลังไหลออกมาตามธรรมชาติพื้นฐานของเด็ก ณ ขณะนั้น ตามพฤติกรรมตามวัยแล้วนำไปสู่การเกิดความหมายใหม่ และเกิดพฤติกรรมการเล่นใหม่

การศึกษาวิจัยพัฒนาความเข้าใจเรื่องความหมายของการก้าวพ้นข้อจำกัด (transcendence) ในเด็ก อัญญณิ (2551) พบว่า แม้จะยังเป็นเด็กปฐมวัย ที่ Piaget เรียกลักษณะการรับรู้ในวัย preoperation นี้ว่าเป็นวัยที่ยึดตนเองเป็นหลักตามพัฒนาการตามวัย (egocentric) และการพยายามที่จะชี้แยกแยะระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นกับความเป็นจริงของสิ่งนั้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำได้กับเด็กที่ยังฝังแน่นอยู่ภายใต้เงื่อนไขการรับรู้ในมุมมองของตนเอง แต่จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ขยายต่อจากความคิดเดิมว่าเด็กสามารถที่จะละการยึดติดแต่ในเรื่องของตน เช่น การยึดติดกับเป้าหมายการเล่นเดิม กับวิธีการเดิมกับสิ่งที่ตนชอบ ไปสู่การนึกถึงคนอื่น เช่น การให้อภัย การปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข หรือการให้สิ่งมีชีวิตอื่นปลอดภัยจากการเล่นของตนเป็นการสลายตัวตนให้เป็นคนที่มีสติมีเมตตา นึกถึงผู้อื่นซึ่งสามารถทำได้ผ่านการเลียงดูและการจัดสภาพแวดล้อม

การยึดมั่นแต่ในความคิดของตนนั้น ถ้าจำแนกในอีกประเภทตามการค้นพบของการวิจัยนี้สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาได้สอดคล้องกับแนวคิดทางจิตวิทยากลุ่มที่ 4 ของกลุ่มจิตวิทยาของการก้าวผ่านสำหรับเด็ก (transpersonal child psychology) ที่กล่าวว่าพัฒนาตัวตนของเด็กจึงเป็นสิ่งที่รู้ได้ ประทับใจได้ มีงานวิจัยอื่นที่สนับสนุนความคิดว่าเด็กสามารถที่จะคิดในมุมมองของคนอื่น เช่น Baillargeon (n.d.) พบว่าแม้เด็กปฐมวัยที่อายุ 2 ปีครึ่ง สามารถที่จะคิดกลับไปมาได้ (reversible mental thinking) คือ สามารถคิดแบบสัญลักษณ์ (symbolic thought) ในเรื่องของการแทนค่าไม่เฉพาะตัวมันเองแต่สามารถแทนค่ากับวัตถุอื่นได้ เขาได้ทำการทดลองโดยนำวัสดุ 2 ชิ้น คือหมอนสีแดง และ หมอนสีแดงขนาดเล็ก แล้วนำไปซ่อนในห้องใหญ่ กับห้องจำลองเลียนแบบขนาดเล็ก เขาได้พาเด็กไปให้เห็นว่าหมอนสีแดงซ่อนที่ไหนในห้องจำลองเลียนแบบขนาดเล็ก แล้วพาเด็กไปหาหมอนสีแดงใบใหญ่ในห้องใหญ่ พบว่าเด็กสามารถบอก

ตำแหน่งที่ซ่อนของหมอนสีแดงในห้องขนาดใหญ่ได้ Flavell (n.d.) คำน Piaget ที่ว่าเด็กยังไม่สามารถที่จะคิดในแง่มุมมองของคนอื่น โดยเสนอว่าเด็กมีความคิดแบบตรงไปตรงมา (literally minded) เพราะแท้จริงแล้วเด็กสามารถคิดอย่างเป็นเหตุและผล สามารถที่จะจินตนาการตนเองในสถานการณ์ของคนอื่น และสามารถที่จะตีความสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งเด็กปฐมวัยสามารถมีการพัฒนาการผ่านในเรื่องการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (empathy) หรือการ แลกเปลี่ยนมุมมองกับคนอื่น คือ

ระดับที่ 1 อายุประมาณ 2-3 ปี เด็กจะเข้าใจว่าคนอื่นต่างสามารถมีประสบการณ์ของตนเอง จากสิ่งที่เขาเห็น

ระดับที่ 2 อายุประมาณ 4-5 ปี เด็กสามารถตีความประสบการณ์ของคนอื่น รวมทั้งการสามารถตีความความคิดและความรู้สึกของคนอื่น เด็กสามารถเห็นได้จากความจริงที่ปรากฏและเข้าใจในความจริงนั้น

เด็กอายุ 5 ปีจะสนใจในสภาวะของจิตใจของตนและของคนอื่น และเข้าใจในการกระทำของคนอื่น ทำให้เด็กสามารถทำนายได้ว่าคนอื่นกำลังคิดอะไร แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในโลกของเขา

งานวิจัยของ Shatz & Galman (1973) กล่าวว่า เด็กอายุ 4 ปี เริ่มไวต่อลักษณะของผู้ฟัง และพยายามปรับการพูดกับผู้ฟัง เช่น เมื่อเด็ก 4 ขวบต้องพูดกับเด็ก 2 ขวบ กับ 4 ขวบ เด็กมีแนวโน้มที่จะมีวิธีการพูดที่แตกต่างกับเด็กแต่ละวัย เช่น มีการใช้วิธีการพูดแบบง่าย ๆ (simplified speech) ใช้คำสั้น ๆ กับเด็ก 2 ขวบ ปกัสตรา รัตตะรังสี (2537) พบว่า การที่เด็กอายุมากขึ้น เด็กจะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ทำให้การยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของเด็กลดลง อันมีผลทำให้เด็กสามารถเชื่อมโยงการรับรู้กับโลกของความเป็นจริงรอบๆ ตัวได้ และเริ่มต้นเรียนรู้ความจริงด้วยความคิดเกี่ยวกับมโนทัศน์ต่างๆ (สามารถที่จะคิดถึงมุมมองของผู้อื่นได้) นั่นคือ เด็กสามารถเข้าใจว่าถ้าตัวเด็กเองมีการรับรู้ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เขาก็จะมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น หรือถ้าตัวเด็กเองไม่มีการรับรู้ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เขาก็จะไม่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น

ตัวอย่างงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น จึงนับเป็นการสนับสนุนในเรื่องความบริสุทธิ์ทางใจของเด็ก หรือที่ Wilber (2001) กล่าวว่า เป็นทัศนคติพื้นฐานของการมีจิตขั้นสูงที่น่าจะมีการอ้างและหล่อหลอมไว้ เหมือนดังที่Locke (1960/1982) นักปรัชญาชาวอังกฤษกล่าวว่า เด็กเป็นเสมือนกระดานเปล่า (tabula rasa) เด็กไม่ได้มีพื้นฐานมาจากความชั่วร้าย แต่จะถูกสร้างและหล่อหลอม จากการมีประสบการณ์แรกเริ่มกับผู้ใหญ่ที่อยู่รอบข้างเขา

สรุป

ผู้ใหญ่หลายคนมักมองว่าเด็กปฐมวัยเป็นเด็กที่ยังไม่สามารถพัฒนาได้ เนื่องจากเหตุผลในเรื่องอายุ และประสบการณ์ จึงทำให้ผู้ใหญ่หลายคนละเลยที่จะสอนแนะ เพราะคิดว่า “ยังเด็กเกินไป” แต่จากการศึกษาของกลุ่มจิตวิทยาแนวใหม่ มองว่า เด็กสามารถการปรับเปลี่ยนและพัฒนาความสามารถได้ สามารถคิดอย่างเป็นเหตุและผล สามารถที่จะจินตนาการตนเองในสถานการณ์ของคนอื่น หรือสามารถที่จะตีความสิ่งแวดล้อมได้ สามารถเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือการ แลกเปลี่ยนมุมมองกับคนอื่น ถ้าครูเปิดโอกาสให้เด็กได้มีระยะเวลาในการเล่นอย่างต่อเนื่องแต่ผ่อนคลายบนฐานของความคิดเชิงบวก เพราะโอกาสจากผู้ใหญ่เช่นนี้ทำให้เกิดการใช้ความสามารถสูงสุดที่ตนมีในขณะที่เล่นซึ่งหลังไหลออกมาตามธรรมชาติพื้นฐานของเด็ก ณ ขณะนั้น ตามพฤติกรรมตามวัยแล้วนำไปสู่การเกิดความหมายใหม่ และเกิดพฤติกรรมการเล่นใหม่

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 3.1 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 3.1

ตอนที่ 3 บทบาทครูที่ส่งเสริมการก้าวพ้นข้อจำกัดของเด็กปฐมวัยผ่านการเล่น

เรื่องที่ 3.2 ลำดับของการพัฒนาสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่น

แบบแผนการเล่นที่นำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดในเด็กปฐมวัยมี 3 แบบแผน ซึ่งแต่ละแบบแผนจะเป็นไปตามลำดับขั้นของการเล่น 3 ขั้น ได้แก่ การเล่นผ่านสัมผัสตามความสงสัยใคร่รู้ การเล่นอย่างตื่นตัวตามที่ตั้งใจ และการเล่นผ่อนคลายบนการคิดเชิงบวก

อัญญมณี (2551) กล่าวว่า การไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตามเกิดจากการผสมผสานการรับรู้ทางการคิด ทางสังคม และทางอารมณ์ การเกิดการก้าวพ้นข้อจำกัดไม่ได้เกิดมาจากการเกิดจากมิติด้านใดด้านหนึ่งด้านเดียว (linear) จากแนวคิดของ Wilber (2000) กล่าวว่าในระดับพัฒนาการ (development) ในขั้นหนึ่งๆประกอบด้วยเส้นพัฒนาการ (line) ได้ในหลายมิติ เช่น ด้านศีลธรรม ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านเอกลักษณ์ตัวตนของตัวเอง ด้านปัญญา การสังคม เป็นต้น ซึ่งแต่ละเส้นของพัฒนาการนี้มีการพัฒนาในตัวของตัวเองเป็นลำดับในสายพัฒนาการในตัวของมันเอง (hierarchy) ซึ่งความสัมพันธ์ในแต่ละขั้นของเส้นพัฒนาการนี้ มีลักษณะที่เรียกว่า Transcend and Include คือ มีการทบทวนขั้นของเส้นพัฒนาการเก่าเข้ากับขั้นใหม่ที่เกิดขึ้น จึงทำให้ขั้นใหม่ที่เกิดขึ้นนี้มีความเป็นองค์รวม และประมวลสิ่งเดิมที่มีอยู่ด้วย เช่น ในขั้นเริ่มต้นของเรื่องการคิดริเริ่มด้วยตนเอง เด็กจะมุ่งสำรวจสิ่งที่เล่นตามความสนใจของตนเองเป็นหลัก แต่เมื่อก้าวสู่ขั้นต่อไปคือขั้นที่ 2 ที่เริ่มมีการสนุกกับการคิดหลากหลาย มีประยุกต์แผนร่วมกับผู้อื่น ที่ตามหลักของ Piaget กล่าวว่าเป็นการพัฒนาทางปัญญาจากการปรับเปลี่ยนภายในผ่านกระบวนการดูดซับ (assimilation) และจัดปรับ (accommodation) ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะและการแก้ปัญหาที่ก้าวหน้าขึ้น แต่ความที่การเล่นในขั้นนี้ยังเป็นการเล่นที่มีเป้าหมายให้เป็นไปตามแผน แต่ในส่วนของอารมณ์ และทัศนคติต้องงานมีความคาดหวังให้เป็นไปตามที่หวัง จึงทำให้ยังสามารถเกิดการทะเลาะเบาะแว้ง ร้องไห้เมื่อทำไม่ได้หรือโทษคนอื่น ซึ่งในขั้นที่ 2 นี้มีลักษณะและทบทวนกับพื้นฐานของขั้นที่ 1 คือ เด็กยังมีความสนใจในสิ่งที่ตนเองต้องการเล่นเป็นหลักอยู่ จนเมื่อเกิดการก้าวพ้นข้อจำกัดคือก้าวสู่ขั้นที่ 3 ที่เด็กเกิดการสามารถเปลี่ยนแผนการเล่นของตนได้อย่างผ่อนคลาย ไม่มีการคาดหวังว่ายังต้องเป็นไปตามแผนเดิมทำให้มีการประนีประนอม ไม่ทะเลาะกัน แต่ก็พบว่ายังรวมในเรื่องการสนุกกับการคิดหลากหลาย การประยุกต์กับแผนใหม่ที่เกิดกับผู้อื่นและยังทบทวนในเรื่องการพิจารณาสำรวจสิ่งที่เล่นตามความสนใจของตนเองด้วย ในขณะเดียวกันก็ยังคงมีความเกี่ยวข้องกับเส้นพัฒนาการอื่นซึ่งกันและกันในหลายมิติได้ (heterarchy) ซึ่งพบว่าเด็กแต่ละคนมีอัตราความเร็วของเส้น

พัฒนาการที่ไม่เท่ากัน และในเวลาที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งแต่ละคนอาจมีความสามารถในเส้นพัฒนาการใดพัฒนาการหนึ่งไม่เหมือนกัน บางคนอาจมีในเรื่องนี้มาก บางคนอาจมีในเรื่องนี้น้อย ขึ้นกับเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อม หรือการเสริมแรงทางสังคม

อัญญมณี บุญชื้อ (2551) พบว่า การเล่นที่นำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดในเด็กปฐมวัยมีแบบแผนการเล่น ใน 3 แบบแผน คือ

1) แบบแผนการก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่นด้านความสามารถในการเรียนรู้เชิงเหตุผล (logical-cognitive domain) แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

1.1) ด้านการคิดริเริ่มด้วยตนเอง (resourcefulness)

1.2) ด้านการสื่อความคิด (expression)

2) แบบแผนการก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่นด้านการรับรู้ทางสังคม (social-cognitive domain) แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

2.1) การมีปฏิกิริยาตอบสนองที่ดีต่อผู้อื่น (responsiveness)

2.2) การเห็นใจในความรู้สึกของผู้อื่น (sympathy)

3) แบบแผนการก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่นด้านการรับรู้อารมณ์ของตน (intrapersonal-affective domain) แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

3.1) การมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง (will power)

3.2) การคิดเชิงบวก (positive Thinking)

อัญญมณี บุญชื้อ (2551) พบว่าการเกิดขึ้นของแต่ละแบบแผนจะเป็นไปตามลำดับขั้นและขั้นสุดท้าย ขั้นที่ 3 คือ ขั้นที่มีการเกิดการก้าวพ้นข้อจำกัดภายใต้สัมพันธภาพของครูต่อเด็ก พบว่าขั้นของการเล่นมีลำดับของการนำไปสู่แต่ละแบบแผน ดังนี้

ขั้นการเล่นที่ 1: เล่นผ่านสัมผัสตามความสงสัยใคร่รู้

ขั้นการเล่นที่ 2: เล่นอย่างตื่นตัวตามที่ตั้งใจ

ขั้นการเล่นที่ 3: เล่นผ่อนคลายบนการคิดเชิงบวก

ตารางที่ 1 ลำดับขั้นของแบบแผนการก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่นด้านความสามารถในการเรียนรู้เชิงเหตุผล (logical-cognitive domain) (อัญญมณี บุญเชื้อ, 2551)

แบบแผนการเล่น	ขั้นการเล่นที่ 1: เล่นผ่านสัมผัสตาม ความสงสัยใคร่รู้	ขั้นการเล่นที่ 2: เล่นอย่างตื่นตัวตามที่ตั้งใจ	ขั้นการเล่นที่ 3: เล่นผ่อนคลายบน การคิดเชิงบวก
การคิดริเริ่ม ด้วยตนเอง (resourcefulness)	การเล่นอย่างพิจารณาอย่าง ระมัดระวัง -พยายามเข้าไปเล่นกับสิ่งที่ สนใจด้วยการสังเกตอย่าง เงียบๆ -พยายามเลียนแบบสิ่งที่สนใจ อย่างเงียบๆ -ใช้เวลาในการพิจารณาและ หยิบจับสิ่งที่เล่นอย่าง ระมัดระวัง เพ่งมองสิ่งที่เล่น อย่าง ตั้งใจไม่สนใจสิ่งหรือผู้คน รอบข้าง - ไม่มีแผนในการเล่น	เล่นประยุกต์หลากหลาย - มุ่งมั่นจดจ่อให้ได้คำตอบใน สิ่งที่ เล่นอย่างตั้งใจ - ตั้งใจเล่นให้ได้ตามแผน หรือที่ตกลง กับเพื่อน หรือ ตามที่ครูแนะนำ - สังเกตสิ่งที่เล่นอย่างถี่ถ้วน และ ทดลองเล่น ด้วยวิธีการที่ หลากหลายอย่างคล่องแคล่ว - ประยุกต์วิธีการใหม่แต่ยัง อยู่ ภายใต้แผนเดิม	เล่นอย่างมีระบบความคิด ของตน - ค่อยๆทำความเข้าใจกับสิ่งที่ เล่น ด้วยท่าทีที่ผ่อนคลาย หยิบ จับ อย่างมั่นคงแต่ประณีต บรรจง
การสื่อ ความคิด (expression)	พูดคนเดียว พูดคนเดียวว่ากำลังเล่นอะไร โดย ไม่ได้มุ่งสื่อสารเพื่อเล่นกับคนอื่น	สื่อสารในระหว่างเล่น - ระบุความต้องการในสิ่งที่ ตน ต้องการจะเล่น - แบ่งหน้าที่ ระบุบทบาทใน การ เล่นของเพื่อนแต่ละคน - สื่อสัญญาณกับคนอื่นด้วย ภาษา ท่าทาง เช่น พยักหน้า สายหัว ชี้นิ้ว	แลกเปลี่ยนความคิดเพื่อเกิด การ เล่นใหม่ -อธิบายความคิดของตนให้ คนอื่น เข้าใจในมุมมองใหม่ต่อ การเล่น ตามเป้าหมายใหม่ใน สถานการณ์ ใหม่ได้ โดยไม่ หงุดหงิด - รู้จักแลกเปลี่ยนความคิดใน วิธีการเล่นแบบใหม่ หรือการ จะ เล่นกับของชิ้นใหม่ หรือกับ เพื่อน คนใหม่ให้เหมาะกับ สถานการณ์ ใหม่ที่เกิดขึ้นได้ด้วยการพูดคุย ความคิดใหม่ๆที่ต้อง ใช้ทักษะที่ ซับซ้อนขึ้น

ตารางที่ 2 ลำดับขั้นของแบบแผนการก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่นด้านการรับรู้ทางสังคม (social-cognitive domain) (อัญญณณิ บุญเชื้อ, 2551)

แบบแผนการเล่น	ขั้นการเล่นที่ 1: เล่นผ่านสัมผัสตาม ความสงสัยใคร่รู้	ขั้นการเล่นที่ 2: เล่นอย่างตื่นตัวตามที่ตั้งใจ	ขั้นการเล่นที่ 3: เล่นผ่อนคลายบน การคิดเชิงบวก
การมีปฏิกริยา ตอบสนองที่ดี ต่อผู้อื่น (responsiveness)	เล่นคนเดียว - ยังไม่สนใจเล่นกับใคร แยกตัวไม่ ยุ่งกับใคร มักจะเล่นคนเดียว - เมื่อมีเพื่อนมาขอเล่นด้วยก็ ปฏิเสธไม่ให้เล่นด้วยทันที - ไม่แบ่งปันแม้กับเพื่อนสนิท	เล่นด้วยความสนุก - เล่นกับเพื่อนอย่างสนุกสนาน ตื่นเต้น มีอารมณ์ขันแต่จะเล่นแต่ กับเพื่อนในกลุ่มเท่านั้น - ยังไม่เปิดรับเพื่อนใหม่ที่มาขอเล่น ด้วย เช่น ทำเฉยใส่ หรือเมื่อเกิด การผิดพลาดในการเล่นจะโทษกัน ว่ากัน - ไม่สนใจความต้องการในการเล่น ของเพื่อนกลุ่มอื่น เช่น ไม่แบ่งปัน ไม้ร้อ หรือแบ่งให้แต่สิ่งที่ตนไม่ชอบ (เลือกสิ่งที่ชอบเก็บไว้เอง) - เล่นอย่างสนุกสนานจนลืมนึกถึง ผลเสียหยาที่จะตามมา - สนุกกับการคิดคำศัพท์ใหม่ๆที่ เข้าใจกันในกลุ่ม	เล่นอย่างนึกถึงคนอื่น - เล่นกับเพื่อนอย่างสงบ ผ่อน- คลาย ไม่มุ่งเอาแพ้เอาชนะ - ยอมรับเพื่อนใหม่ให้เข้ามาร่วม เล่นได้ - ยอมรับความแตกต่างของ ความคิดและนำความคิดของคนอื่น มาใช้ประกอบการเล่นโดยไม่เกี่ยง งอน - ปรับตัวที่จะเล่นกับเพื่อนที่ต่าง ความคิด ต่างนิสัย หรือคนที่เพ่ง ทะเลาะกันได้โดยไม่มีอารมณ์ติด ค้างในใจ
การเห็นใจใน ความรู้สึกของ ผู้อื่น (sympathy)	มองเฉย เมื่อคนอื่นเดือดร้อนก็เข้าไปดู อาจ มีสีหน้าเห็นใจแต่ไม่ช่วย	ช่วยคนอื่นตามที่ตนอยากจะช่วย - ช่วยคนอื่นตามที่ตนอยากจะช่วย (ช่วยเพียงครั้งเดียว) - พุดให้กำลังใจ แสดงความ เห็น ใจ ชมเพื่อนที่ทำดี หรือมี ความสามารถ หรือจับตัวเพื่อนเพื่อ แสดงความเห็นใจ หรือพุดเตือน เพื่อนในสิ่งที่ควรทำ ไม่ควรทำ แต่ ไม่ได้เข้าไปช่วย - ไม่ทำร้ายสัตว์	ช่วยจนสุดความสามารถ - ช่วยหรือปลอบเพื่อนที่เป็นทุกข์ อย่างเต็มความสามารถ จนเพื่อน หายทุกข์ - ช่วยเหลือสัตว์ที่เป็นทุกข์จนมัน ปลอดภัย - รอคอยได้โดยไม่หงุดหงิด - นึกถึงคนอื่น เช่น แบ่งปัน คิน ของเล่นให้ ให้ภัย

ตารางที่ 3 ลำดับขั้นของแบบแผนการก้าวพ้นข้อจำกัดผ่านการเล่นด้านการรับรู้อารมณ์ของตน (intrapersonal-affective domain) (อัญญณณิ บุญชื้อ, 2551)

แบบแผนการเล่น	ขั้นการเล่นที่ 1: เล่นผ่านสัมผัสตามความสงสัยใคร่รู้	ขั้นการเล่นที่ 2: เล่นอย่างตื่นตัวตามที่ตั้งใจ	ขั้นการเล่นที่ 3: เล่นผ่านคลายบนการคิดเชิงบวก
การมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง (will power)	เล่นเฉพาะสิ่งที่ตนสนใจในช่วงสั้นๆ - พยายามที่จะเล่นด้วยตนเองแต่ถ้าทำไม่ได้จะเลิกเล่น - หหมดความสนใจในสิ่งที่เล่นได้ง่ายเมื่อถูกเบี่ยงเบนความสนใจ	พยายามแก้ปัญหาการเล่นด้วยตนเอง - พยายามแก้ปัญหาการเล่นด้วยตนเองได้ในช่วงสั้น แต่ยังคงยั้งขวาง หงุดหงิด ใจร้อน เครียดได้ง่าย หรือทะเลาะกับคนอื่น - เมื่อแก้ปัญหาด้วยตนเองไม่ได้จะขอให้คนอื่นมาช่วยเพื่อจะได้เล่นต่อ	ใจเย็นในการแก้ปัญหา - แก้ปัญหาด้วยตนเองด้วยท่าทีที่สงบ ผ่อนคลาย - มุ่งมั่นหาวิธีการแก้ปัญหากับสิ่งที่เล่น เช่น หาของอื่นมาเล่นชดเชยสิ่งที่พังไปได้โดยไม่หงุดหงิด - ภูมิใจในการค้นพบการแก้ปัญหาของตนแม้คนอื่นไม่ชอบหรือไม่เห็นด้วย
การคิดเชิงบวก (positive Thinking)	ระแวงง่าย - กลัวง่าย รังเกียจของที่ไม่คุ้นเคยหรือไม่ชอบ ด้วยการบ่นทำท่า รังเกียจ หรือโทษคนอื่น เช่น พูดคำว่า “แหวะ” - ไม่กล้าลองสิ่งใหม่ๆ ยังต้องการกำลังใจจากครูหรือคนที่คุ้นเคย - เมื่อเจอกับสิ่งที่ไม่คาดฝันจะโทษว่าเป็นความผิดของคนอื่น	พยายามเผชิญกับสิ่งที่ไม่คาดฝัน - เมื่อเจอสิ่งที่ไม่คาดฝันในขณะที่เล่น ไม่ไว้วางใจ หรือมองเฉยๆ อาจมีบ่นบ้าง ทำเสียงดังบ้าง แต่ไม่รุนแรงบันทึกเชิงรหัส ด้วยสีหน้าเรียบเฉย - พูดบอกว่า “ไม่เป็นไร” กับสิ่งที่ไม่คาดฝันโดยไม่หงุดหงิด แต่ยังไม่มียางออกของปัญหา - แสดงอาการไม่ชอบในท่าทีที่ไม่รุนแรง เช่น ปิดทึง ป้ายออก	รู้จักปรับตัว - ปรับตัวต่อความเครียด สิ่งที่ไม่คาดฝัน ไม่ยึดติดกับสิ่งสร้างแล้วพังไป ได้โดยสงบ - ปรับวิกฤตให้เป็นโอกาสด้วยท่าทีที่ผ่อนคลาย - แนะนำคนอื่นให้เห็นสิ่งที่ดีกับกรณีตัวอย่างที่เพื่อนไม่ชอบได้

สรุป

การเล่นของเด็กนำไปสู่การเกิดการพัฒนาตนเองที่นำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดของตนเองได้ ซึ่งสามารถนำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดด้านความสามารถในการเรียนรู้เชิงเหตุผล ด้านการรับรู้ทางสังคมและด้านการรับรู้อารมณ์ของตน ทั้งนี้การก้าวพ้นข้อจำกัดจะเกิดขึ้นได้ถ้าครูจัดโอกาสให้เด็กได้เล่นในระยะเวลาอย่างน้อยครึ่งชั่วโมงกับเพื่อนในบรรยากาศที่สงบ ไม่พลุกพล่านและเด็กได้มีอิสระในการคิดริเริ่มการเล่นของตนเองอย่างแท้จริง ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะปลายเปิดและมีวิกฤติของเหตุการณ์ที่เด็กจะได้เป็นผู้แก้ปัญหาด้วยตนเอง

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่อง 3.2 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 3.2

ตอนที่ 3 บทบาทครูที่ส่งเสริมการก้าวพ้นข้อจำกัดของเด็กปฐมวัยผ่านการเล่น

เรื่องที่ 3.3 ความสำคัญของครูที่มีผลต่อการเกิดการก้าวพ้นข้อจำกัดขณะเล่นของเด็กปฐมวัย

ครูมีความสำคัญต่อการเล่นที่นำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดขณะเล่นของเด็ก โดยบทบาทของครูที่สนับสนุนการเล่นของเด็ก ได้แก่ 1) การไวต่อการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกของเด็ก และ 2) การรู้จักใช้คำพูดเพื่อสร้างเสริมการเกิดสติกับเด็ก

อัญญณิ บุญชื่อ (2551) กล่าวว่า ขณะที่เด็กเล่นกันนั้น เด็กจะรับรู้ที่มีผลต่อการปรับความคิด ปรับอารมณ์ และปรับพฤติกรรมกับทุกสิ่งรอบตัวผ่านทั้งทางกาย วาจา และเจตนาทางใจ โดยเฉพาะเมื่อต้องผ่านภาวะวิกฤติของเหตุการณ์และเด็กสามารถกลับคืนสู่สภาวะปกติของอารมณ์ได้อย่างรวดเร็วด้วยตนเอง (resilience) นับเป็นการแสดงถึงชัยชนะหรืออิสระในการให้ความหมายกับสิ่งต่างๆเหนือการคิดตามความรู้สึกส่วนตัว หรือ การคิดที่ยึดตนเองเป็นหลัก แต่ทั้งนี้เด็กจะมีการก้าวไปสู่ลำดับที่เหนือกว่าไปทีละลำดับของแต่ละด้านของความสามารถในการรับรู้แต่ยังคงอยู่ภายใต้ความสามารถตามพัฒนาการวัย ซึ่งความสามารถเหล่านี้จะเผยตัวออกมาได้โดยเฉพาะเมื่อเกิดวิกฤติของเหตุการณ์ในขณะเล่นและมีแนวโน้มว่าเด็กอาจจะเลือกมีพฤติกรรมตอบสนองกับเรื่องที่เกิดขึ้นในมุมมองของตนเป็นหลัก แต่การได้รับสัมพันธ์จากครูและการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเกิดวิกฤติขณะเล่นจะช่วยให้เด็กก้าวผ่านเหตุการณ์ ละตัวตนในบางเรื่องของตนเองนำไปสู่การมีพฤติกรรมทางบวกต่อเรื่องที่เกิดขึ้นได้ ประสบการณ์ที่ได้จากการเล่นและจากการมีสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ครู และคนอื่นๆทำให้เกิดการรับรู้ภายในเป็นความรู้ที่แฝงเร้น (tacit knowledge) คือ องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นได้จากตัวผู้เรียนเอง การเล่นที่มีวิกฤติจึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการก้าวพ้นข้อจำกัด (transcendence) ของเด็กและยิ่งถ้าเปิดโอกาสให้เกิดการเล่นในลักษณะนี้จะทำให้การเล่นไม่ใช่เป็นเพียงแค่การได้เรียนรู้แต่ทำให้การเล่นนั้นมีความหมาย เนื่องจากเป็นเสมือนการสามารถเอาชนะตนเอง ชนะข้อจำกัดของตนเองแล้วทำให้เกิดสิ่งใหม่ เป็นการค้นพบศักยภาพใหม่ เป็นการก้าวขึ้นไปอีกขั้นหนึ่งได้ด้วยตนเอง ยิ่งถ้าครูสามารถเข้ามาปฏิบัติต่อเด็กในนาที่ที่เกิดวิกฤติได้ โดยเฉพาะด้วยการสังเกตสัญญาณของเด็กบวกกับการรู้จักรักษาระยะให้เด็กเผชิญและผ่านปัญหาด้วยตนเองตามข้อค้นพบในงานวิจัยสิ่งเหล่านี้ไปสู่ความสามารถในการปรับอารมณ์ และสามารถปรับพฤติกรรมการมีความสัมพันธ์กับทุกสิ่งรอบตัวทั้งทางกาย วาจา และเจตนาทางใจไม่ให้ใช้แต่อารมณ์ของตนเองเป็นใหญ่ไม่เท่ากับเพื่อน สิ่งมีชีวิตรวมทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตอื่นๆ และสามารถกลับคืนสู่สภาวะปกติของอารมณ์ได้

อย่างรวดเร็วด้วยตนเอง เกิดปัญญารู้ตัวว่าตนเองทำอะไรอยู่ และยิ่งถ้าการเล่นเป็นตัวสำคัญในการเรียนรู้ของเด็กก็จะทำให้การเรียนรู้ที่มีความหมาย เมื่อเด็กรู้สึกว่าการเรียนรู้มีความหมาย ชีวิตของเขาก็มีความหมาย มีคุณค่าทำให้เขารู้สึกดีและภูมิใจกับตนเอง กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม อันจะมีผลให้เป็นรากฐานที่จะทำให้เขากลายเป็นผู้ใหญ่ที่รู้จักตนเอง รู้สึกดีกับตนเองและรู้วิธีที่จะทำให้ตนมีชีวิตที่มีความหมายได้ การมีประสบการณ์ในการก้าวพ้นข้อจำกัดในวัยเด็กจะเป็นสะพานไปสู่การเติบโตในระดับที่ ก้าวพ้นข้อจำกัดขั้นสูงได้ จึงควรให้โอกาส ให้เสรีภาพเด็กให้เด็กได้เติบโต แทนที่จะคอยคิดตามผู้ใหญ่ แต่ควรให้เด็กคิดตามฐานที่ตัวเองเป็น (อัญญมณี, 2551)

อัญญมณี บุญชื้อ (2551) พบว่า การสังเกตสัญญาณของเด็กถือเป็นหัวใจสำคัญของครูหลายคนที่ช่วยให้เด็กเกิดการก้าวพ้นข้อจำกัดใน 2 ลักษณะ คือ 1) การไวต่อการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกของเด็ก และ 2) การรู้จักใช้คำพูดเพื่อสร้างเสริมการเกิดสติกับเด็ก ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การไวต่อการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกของเด็ก ความเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้จึงไม่ใช่แต่เพียงให้ผู้เรียนเรียนตามความสนใจ แต่ผู้ใหญ่ควรที่จะศึกษา ติดตาม คอยดูแลเอาใจใส่ การมองโลก การมองชีวิต เพื่อช่วยประคองสิ่งที่เด็กแต่ละคนรับรู้ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม และยอมรับเด็กอย่างที่เป็นและดำเนินชีวิตในโลกของเขา รู้จักตัวเขา รู้ถึงวิธีการรับรู้ วิธีการเรียนรู้ รู้ถึงความสนใจในสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวของเขาที่เด็กแต่ละคนย่อมไม่เหมือนกัน ซึ่งพบว่าอาการหรือพฤติกรรมที่น่าสังเกตและควรติดตามเพื่อเอาใจใส่และแก้ไข

อัญญมณี บุญชื้อ (2551) ลักษณะของพฤติกรรมการเล่นที่ผู้วิจัยตั้งเป็นข้อสังเกตว่า พฤติกรรมการเล่นเหล่านี้ไม่นำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัด เช่น

1.1) เด็กที่ไม่สามารถอ่านหรือตอบสนองต่อภาษาท่าทางของเพื่อน หมายความว่า การรู้สึกได้ว่ามีเพื่อนอยากเล่นด้วยหรือไม่นั้น มักจะแสดงออกได้ดังนี้

1.1.1) เด็กที่เข้าหาเพื่อนอย่างใกล้ชิดเกินไป คอยห้อมล้อมเขา หรือยืนหน้าไปหาหน้าเพื่อนใกล้ชิดเกินไป และถ้าเพื่อนถอยหนีแต่เด็กยังพยายามตาม ก็จะทำให้เพื่อนรำคาญ

1.1.2) เด็กที่เมื่อดีใจก็มักวิ่งไปกอดเพื่อนโดยไม่ได้ คำนึงว่าเพื่อนคนนั้นอยากถูกกอด หรือไม่ และไม่รู้วิธีการอื่นในการสื่อความสุข เช่น หัวเราะต่อกระซิกกับเพื่อน แทน

1.1.3) เด็กที่ไม่ส่งสัญญาณก่อนว่าเริ่มรู้สึกรุนแรงแต่ระเบิดอารมณ์ออกมาทันที

1.2) เด็กที่ไม่สามารถปกป้องตนเอง เช่น ไม่สามารถเข้ามาบอกกับครูได้ว่ามีเพื่อนแกล้งเขา หรือไม่สามารถหาทางแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองซึ่งถ้าเด็กไม่มีความสามารถนี้ เด็กจะรู้สึกว่าช่วยตัวเองไม่ได้ ถดถอย หรือร้องไห้เวลาต้องการอะไรซักอย่าง จึงเห็นได้ว่า เด็กที่สามารถพัฒนาความสามารถในการคิดว่าทำอย่างไรจะได้สิ่งนั้นมา จะมีความรู้สึกมั่นคงต่อโลก จะมีความรู้สึกทั่วโลก

นี่เป็นที่น่าปวดใจ แต่ในทางตรงกันข้าม เด็กอนุบาลที่ช่วยตนเองไม่ได้หรือเป็นเด็กที่ไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้ ต่อเหตุการณ์ที่ตนไม่ชอบจะมีความรู้สึกเสียอารมณ์ ต้องการได้รับการเอาใจใส่ในรายละเอียด และ โกรธง่าย

1.3) เด็กบางคนมักจะดูเศร้ามากเวลาที่เขากังวล เด็กอาจจะดูรับส่วนที่แย่ที่สุด และเตรียมตัวเองที่จะต้องเผชิญกับสิ่งนั้นด้วยการทำตัวเศร้ารับไว้ก่อน เช่น กังวลว่าพ่อกับแม่อาจไม่กลับบ้าน หรือจะมีอะไรเกิดขึ้นกับเขาที่โรงเรียน ซึ่งแทนที่เด็กจะแสดงออกในรูปของการกังวลกลับแสดงออกด้วยการเศร้าแทน ดังนั้นเด็กลักษณะนี้ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ และต้องการกำลังใจสนับสนุนอย่างมาก ต้องการการได้มีประสบการณ์อย่างมากในการฝึกฝนการยืนยั้นในความคิดของตน (assertive) และการแก้ปัญหา

1.4) ความก้าวร้าว หรือการกลัวมากเกินไป เด็กบางคนมีลักษณะหุนหัน ไร้การไตร่ตรอง หรือก้าวร้าวในเชิงทำลาย หรือไม่ก็มีลักษณะกระฉับกระเฉง คล่องแคล่ว กลัวเสียเกินไป เช่น กลัวกระโดดจากที่สูงลงมาโดยไม่คำนึงว่าจะตกไปที่ไหน หรือวิ่งไปกลางถนน หรือไม่สนใจในความรู้สึกของเด็กคนอื่น เช่น แย่งของ ซึ่งถ้ารูปแบบลักษณะนี้มีลักษณะที่แย่งเพราะเกิดจากความเครียด หรือเกิดเป็นรูปแบบนิสัยที่ฝังลึก วิธีการแก้ไข คือ ต้องมีความมั่นคง มีการจำกัดสิ่งที่ควรทำด้วยวิธีที่นุ่มนวล และเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ เพราะเด็กต้องการการสื่อสารที่อบอุ่นเป็นอย่างมาก เพื่อเด็กจะได้กล้าที่จะตอบสนองต่อสัญญาณของคนอื่นและสัญญาณจากสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เพื่อประโยชน์ในการฝึกการตัดสินใจ การให้เล่นเกมให้เด็กหัดฝึกบังคับกำกับตนเอง เช่น วิ่งเร็ว วิ่งช้า วิ่งช้าที่สุด หรือตีกลองดัง เบา และเบาที่สุดจะช่วยลดหย่อน หรือเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กได้ มากขึ้น

1.5) การกลัวมากเกินไป หรือความกังวล คือ เด็กที่อารมณ์อ่อนไหวมาก จะมีความกังวลกับความเครียดใหม่ๆ เด็กต้องการการทำให้เกิดความมั่นใจอย่างสม่ำเสมอ และจะมีลักษณะติดครูและ มีการเรียกร้องสูง เช่น เด็กอาจมาหาครูตอนนอนและเล่าถึงอันตรายมากเกินสัดส่วนความเครียดที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นกับเขา การแก้ปัญหาลักษณะนี้ ครูสามารถทำได้ 2 วิธีไปพร้อมๆกัน คือ ให้การดูแลเป็นพิเศษทั้งด้านความรู้สึกมั่นคง ความอบอุ่น ให้โอกาสได้สื่อความรู้สึก และทำงานร่วมกับเด็กเพื่อให้เด็กรู้สึกกล้าที่จะยืนยั้นในความคิด

1.6) หลีกเลี่ยงความรู้สึกในบางเรื่อง เด็กบางคนตอบสนองต่อความเครียดด้วยการหลีกเลี่ยงบางเรื่อง แต่ก็ยินดีที่จะสื่อความรู้สึกผ่านท่าทาง คำพูด หรือการเล่นอย่างอื่นแทน เช่น เด็กรู้สึกสบายๆกับการคุยเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าเขารักพ่อแค่ไหน หรือรักเพื่อนแค่ไหน แต่หลีกเลี่ยงที่จะแลกเปลี่ยนความรู้สึกโกรธ หรือรำคาญ เด็กบางคนสามารถแลกเปลี่ยนความรู้สึกกลัว แต่ไม่สามารถที่จะสื่อความรู้สึกเศร้า หรือผิดหวัง หรือการถูกปฏิเสธ เช่น พูดได้ว่ารู้สึกกลัวที่จะถูกกระทำทำให้เจ็บปวดจากคนอื่นด้วยการถูกเอาตัวไป เด็กจะแยกความแตกต่างระหว่างส่วนที่อ่อนแอกับความรู้สึกที่เขาต้องการหลีกเลี่ยง ความเครียดใหม่ที่เกิดขึ้นมีแนวโน้มทำให้ความสามารถในการสื่อความรู้สึกทางคำพูดลดลง ซึ่งบางครั้งความรู้สึกที่เด็กต้องการหลีกเลี่ยงอาจมีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับความเครียดของเด็ก เช่น ในช่วงที่เครียด เด็กอาจจะพูดว่าสิ่งนั้นทำให้เด็กกลัวอะไร แต่กลัวที่จะพูดถึง

ความโกรธ เพราะกลัวว่าถ้าพูดออกมาพ่อแม่จะไม่ปกป้องเขา ครูจึงควรที่จะคำนึงถึงว่าเด็กควรที่จะสามารถสื่อความรู้สึกกับทุกเรื่องในชีวิตได้ เช่น ความใกล้ชิด โกรธ กลัว กระวนกระวาย กังวล สนุก สงสัย เป็นต้น ดังนั้นการให้เด็กได้เล่นบทบาทสมมติคือการขยายวงความรู้สึกทั้งหมด ผู้ใหญ่อาจจะช่วยด้วยการตอบสนองต่อบางเรื่องที่เด็กทำที่จะนำไปสู่ความรู้สึกที่เด็กหลีกเลี่ยง นั่นคือ ผู้ใหญ่ไม่กดดันที่จะให้เด็กต้องพูด แต่จัดโอกาสให้เด็กได้ฝึกการสื่อความรู้สึกที่กลัวผ่านคำพูด เช่น สมมติว่าถ้าเด็กคนนั้นมักจะหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงอารมณ์โกรธ อาจเล่นด้วยการให้คนร้ายมาจับกุมของคนที่ไป แล้วตั้งคำถามว่า หนูจะรู้สึกอย่างไรเมื่อฉันเอาหมาไป และหนูวางแผนว่าจะทำอย่างไรกับเรื่องนี้

1.7) ความกลัวที่จะสื่อความรู้สึกออกมาเป็นคำพูด เด็กบางคนเมื่อมีความกลัว กระวนกระวาย พบว่าการสื่อเรื่องนี้ออกมาเป็นคำพูดแล้วจะทำให้กลัวยิ่งขึ้น เพราะรู้สึกเหมือนกับเทียบกับการสื่อออกทางสีหน้าและท่าทางแล้ว คำพูดทำให้ดูเสมือนจริงมากขึ้นกว่าเดิม เด็กบางคนเมื่อกลัวมากๆ อาจใช้วิธีมาหาครูด้วยใบหน้าที่หวาดกลัว แล้วบอกว่าอยากให้ออด หรือได้รับการปกป้อง ซึ่งแม้ว่าเด็กจะพูดสื่อความรู้สึกได้ แต่เป็นสิ่งที่ยากที่เด็กจะพูดว่า ฉันกลัว เด็กกลัวว่าคำพูดที่พูดออกไปจะยิ่งทำให้ความรู้สึกกลัวมากขึ้น เด็กจึงไม่ยอมพูดสื่อความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ที่เกิดขึ้น สำหรับเด็กลักษณะนี้ควรที่จะลดแหล่งความเครียดที่จะเกิดกับเด็ก ควรจัดที่ๆทำให้เด็กรู้สึกปลอดภัยพอที่เด็กจะค่อยๆสื่อความรู้สึกผ่านคำพูด และเห็นว่าการได้สื่อความรู้สึกผ่านคำพูดไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัวอย่างที่คิด ซึ่งวิธีการให้เด็กสื่อได้ดี คือ การให้เด็กได้เล่นบทบาทสมมติ เช่น ให้ตุ๊กตาเป็นตัวแทนพูดคำพูดที่น่ากลัว แล้วหลังจากนั้น 2-3 สัปดาห์จึงค่อยถามใหม่ว่าตอนนี้เด็กยังรู้สึกกลัวเล็กน้อย หรือยังกังวลอยู่บ้าง ซึ่งถ้าเด็กเพียงแต่พยักหน้า ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทักษะการสื่อความรู้สึก

1.8) การบ่นถึงสุขภาพของร่างกาย เมื่อมีความเครียดมากๆ เด็กจะมีอาการปวดหัว ปวดท้อง หรือเกิดอาการทางกาย สิ่งเหล่านี้มักจะเกิดกับเด็กที่มีความรู้สึกไม่สบายใจอย่างแท้จริง ซึ่งสาเหตุที่เกิดการออกทางร่างกายเพราะเด็กไม่สามารถสื่ออารมณ์ผ่านภาษาท่าทางเพื่อแสดงให้เรารู้ว่าเขารู้สึกอย่างไร หรือไม่สามารถระบุคำที่แสดงถึงอารมณ์ได้ ซึ่งเด็กบางคนมีแนวโน้มที่จะปวดหัว ปวดท้องง่ายอยู่แล้ว

1.9) การมีพฤติกรรมที่ไม่ปะติดปะต่อ หรือที่เรียกว่า “เล่นจับจด” คือเมื่อเด็กเครียดเด็กมักจะมีพฤติกรรมที่ไม่ปะติดปะต่อ เช่น เล่นของอย่างหนึ่งแล้วเลยไปเล่นอีกอย่าง ไม่รูปแบบการพฤติกรรมที่เป็นระบบ เช่น ไม่มีการมองไปที่คนเลี้ยงเพื่อขออนุญาตเล่นของชิ้นใหม่ก่อน หรือไม่มีพฤติกรรมการเล่นเพื่อขยายผลเป้าหมายของการเล่นของตนเอง การแก้ปัญหา คือ ผู้ใหญ่ต้องมีความมั่นคง แต่นุ่มนวล พยายามอย่าด่วนสรุปพฤติกรรมเด็ก และพยายามให้เด็กมีเป้าหมายและมีระบบในการเล่น เด็กจึงต้องการการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่และต้องการกำลังใจมากในการเพ่งไปที่เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือทำตามอย่างที่คุณคิดเอาไว้

1.10) การมีพฤติกรรมอยู่เฉยๆไม่ตอบโต้ หดหู่ทางช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เด็กบางคนเมื่อเกิดความกระวนกระวายหรือกลัว จะถอยตัวเองให้กลายเป็นคนช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ อยู่เฉยๆ ลักษณะนี้เกิด

ขึ้นกับเด็กที่มีร้องไห้เมื่อต้องการอะไรบางอย่าง เพราะจมอยู่แต่กับความเครียด เขาต้องการให้คนอื่นทำทุกอย่างให้ โดยออกมาในรูปของการเรียกร้องสูง เด็กจะมีอาการตอบโต้ด้วยการแสดงอารมณ์เกรี้ยวกราดทุกครั้งที่ครูหรือเพื่อนไม่ทำตามที่เขาต้องการ ซึ่งยิ่งถ้าเด็กมีความเครียดหรือกระวนกระวาย เด็กจะมีรูปแบบของพฤติกรรมดังกล่าวในทางที่แย่ง วิธีแก้ปัญหาคือควรฝึกให้ทำให้เด็กยืนยงในความคิด เช่น ให้เด็กงูมมือเราไปหยิบของเล่นแทนที่ให้เราไปหยิบให้ หรือให้เด็กเอื้อมมือไปหยิบหนังสือที่ชั้นเองแทนที่เราหยิบลงมาให้ ดังนั้นผู้ใหญ่ต้องแกล้งทำเป็นไม่รู้ และให้เด็กทำท่าว่าต้องการอะไร เช่น ทำท่าว่าให้อุ้ม แล้วเราก็อุ้มให้แต่ให้เด็กเป็นคนเอื้อมมือไปหยิบเอง การทำท่ายให้เด็กเป็นคนริเริ่มทำเองจำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุน การช่วยเหลือ และความอบอุ่นเป็นอย่างมาก

1.11) เด็กมีอาการหยุดชะงัก เวลาเด็กหยุดอารมณ์ตนเองจะเห็นไม่ชัดเท่ากับเวลาเด็กถอยออกจากผู้คน เด็กลักษณะดังกล่าวจะกลัวกับการสื่อความรู้สึกผ่านสีหน้าหรือท่าทาง การสื่อความรู้สึกในแต่ละอารมณ์ไม่มีความแตกต่าง คือ เด็กสื่ออารมณ์ทุกอย่างผ่านการสื่อสีหน้าท่าทางแบบเดียว เด็กไม่สะท้อนความสุข หรือเสียใจ ความลึกลับยินดี ความเศร้าโศก ความตื่นเต้น ความสงสัย ใคร่รู้ จะเป็นแบบเดียวกันหมดปกติความสามารถในการสื่อความแตกต่างของอารมณ์เริ่มพัฒนาตั้งแต่อายุ 3-4 เดือน จนเมื่อเด็กอายุ 8-10 เดือน เด็กมักจะสื่อสารความแตกต่างของอารมณ์ดังกล่าว การที่เด็กมีลักษณะรูปแบบความกังวลที่หยุดอารมณ์ดังกล่าวทำให้เกิดเป็นข้อจำกัดในการรู้สึกถึงอารมณ์นั้นจากภายใน มักเกิดเมื่อเด็กจมอยู่กับอารมณ์กลัว เช่น เมื่อถูกล่วงละเมิดทางเพศ หรือถูกทอดทิ้ง หรือขาดโอกาสที่จะสื่อหรือแลกเปลี่ยนความรู้สึก การช่วยเหลือคือคอยยื่นมือคอยเกลี้ยกล่อม เด็กให้มีความสัมพันธ์ร่วมกัน และมีการได้แลกเปลี่ยนอารมณ์ความรู้สึก โดยเริ่มตั้งแต่เรื่องง่ายๆ คือ ยิ้ม ทำหน้าตลกใส่กัน แล้วไปสู่อารมณ์อื่นๆ

1.12) การถอยออกมา เด็กอาจถอยตัวเองออกมาจากผู้คนคนอื่น และยุ่งแต่กับร่างกายของตนเอง เช่น พยายามกระตุกตนเองโดยไม่สนใจว่าจะมีใครอยู่รอบข้างเขาบ้าง เช่น การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง ด้วยการถูกับหมอน หรือโตะ จะเกิดเมื่อเด็กรู้สึกว่าคนเหล่านั้นค่อนข้างไม่มีเวลาให้เขา หรือไม่อยู่กับเขาอย่างสม่ำเสมอ ถ้าเด็กถูกล่วงละเมิดหรือถูกทอดทิ้ง เด็กจะมีประสบการณ์กับพี่เลี้ยงว่าเขาน่ากลัว

สิ่งเหล่านี้ถือเป็นลักษณะของเด็กที่ไม่มีทักษะทางสังคม คือเป็นเด็กที่ไม่รู้วิธีการสื่อความรู้สึกในทางอื่นนอกจากใช้วิธีแสดงพฤติกรรมทันที ซึ่งเด็กลักษณะนี้มักจะเจ็บปวด สับสน และมีความรู้สึกไม่มั่นคง

2) การรู้จักใช้คำพูดเพื่อสร้างเสริมการเกิดสติกับเด็ก อัญญมณี บุญเชื้อ (2551) พบว่าการที่ครูคอยเป็นที่ปรึกษา คอยตอบ คอยแก้ คอยแนะ จากการสังเกตสัญญาณของเด็กว่าขณะนั้นเด็กต้องการความช่วยเหลือหรืออยากทำด้วยตนเอง ตามความเป็นจริงโดยไม่ไปคิดแทนเด็ก ในหน้าที่ที่เกิดวิกฤติ โดยทั่วไปนั้นดูเหมือนความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนนั้นจะเน้นอยู่ในช่วงของการปฏิบัติตามกิจวัตรประจำวัน วิธีชีวิตในห้องหรือในช่วงที่พักผ่อนอย่างไม่เป็นทางการ (พักเที่ยงหรือ

หลังเลิกเรียน) แต่ถ้าเป็นช่วงที่เด็กกำลังทำงานนั้น ครูจะมีอาการรีรอที่ไม่รู้ว่าตัวเองควรที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างไร ควรที่จะคุยกับนักเรียนอย่างไร ซึ่งโดยปกติจึงมักจะเป็นในรูปของการที่พยายามที่จะเสริมแรงทางบวก การสะท้อนภาพการทำงานของนักเรียน หรือมักจะชมไปเรื่อยๆ ว่า “เก่งมาก ค่ะ” เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาของความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนจึงมักจะถูกครอบงำโดยขึ้นกับความสามารถในการทำงานของนักเรียน หรือความประพฤติของนักเรียน จึงมีการคิดกันว่าครูน่าจะเข้าไปมีบทบาทในเรื่องของกระบวนการการทำงานของนักเรียนในการร่วมกันสำรวจ การหาวิธีการ การคิดเลือกใช้อุปกรณ์ การปรับปรุงงาน ในรูปของการตอบสนองกับความต้องการมากกว่าให้เป็นไปเพียงตามจุดประสงค์ของงานที่คาดหวังเพียงเท่านั้น ลักษณะความสัมพันธ์แบบนี้จะให้ประโยชน์ในหลายด้าน โดยเด็กจะรู้สึกถูกท้าทายกับงานที่ตนเองทำ ซึ่งจะรวมไปถึงการที่จะต้องตัดสินใจกับสิ่งที่จะทำให้เกิดขึ้น จะสร้างมันให้ปรากฏได้อย่างไร การรู้จักประสานสัมพันธ์ระหว่างความพยายามกับการแก้ปัญหาที่ต้องเผชิญในหลายรูปแบบที่ต้องเกิดขึ้นในกระบวนการการทำงาน ครูกับเด็กควรจะเจอกันในเรื่องความสนใจที่แท้จริง ซึ่งจิตใจของครูควรที่จะต้องเกิดอารมณ์ร่วมในจุดนี้ สิ่งที่ครูควรทำคือ การฟังอย่างตั้งใจกับความคิด ข้อเสนอแนะของนักเรียน (โดยไม่ขัดคอ หรือเข้าไปช่วยมากเกินไป) ควรที่จะสนับสนุนให้นักเรียนพยายามพูดสิ่งนี้กับเพื่อนๆ การรู้จักฟังและตอบสนองกันในเชิงนำความคิดของทุกคนมาสร้างเป็นงานร่วมกัน คุณภาพของการโครงการในระดับอนุบาลจึงไม่ใช่มุ่งเน้นแต่เพียงการปฏิบัติตามกฎระเบียบในกิจวัตรประจำวัน แต่ควรมุ่งเน้นมาที่เนื้อหาความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก ในเรื่องกระบวนการการเรียนรู้ของเด็ก การวางแผนการทำงาน การใช้กระบวนการในการคิดเกี่ยวกับงานที่ตนเองทำ ที่ตัวเองเล่น และการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนๆ บทบาทของครูจึงไม่ใช่แต่การเป็นแม่ การเป็นผู้เฝ้าดู แต่ควรเป็นบุคคลที่เห็นคุณค่าในเรื่องของการเรียนรู้

โดยปกติแล้วนักเรียนจะมีธรรมชาติที่จะกระตือรือร้นอยากรู้อยากเห็น เพราะเด็กๆ จะสัมผัสได้ว่ามีอะไรบางอย่างที่มีความสำคัญกับผู้ใหญ่ อะไรที่ผู้ใหญ่มักจะคำนึงถึง การคิดของผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่น่าสนใจ น่าลองนำไปทำ หรือนำไปทดสอบ น่าจะคุ้มกับเวลาและความตั้งใจ เด็กยังรู้ไปถึงอะไรที่ผู้ใหญ่ใช้ความพยายามในการที่จะเข้าใจและอธิบาย ไม่ว่าจะออกมาในรูปการที่ทำไมผู้ใหญ่เลือกที่จะถ่ายรูปนี้ ทำไมจดเรื่องนี้ การจัดแสดงงานอย่างพิถีพิถัน และหัวเรื่องที่ผู้ใหญ่คุยกัน อะไรคือเรื่องที่ผู้ใหญ่เขาสนใจกัน เรื่องที่ครูนำไปคุยกับผู้ปกครอง หรือการที่มีคนมาดูงานเขาทำอะไรกัน สิ่งเหล่านี้อยู่ในความสนใจของนักเรียนตลอดเวลา ดังนั้นครูจึงควรให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องของการคิด แต่ไม่ใช่ใช้วิธีบอกนักเรียนถึงความสำคัญของเรื่องนี้ แต่ควรที่จะออกมาในรูปของท่าทีของครูต่อเรื่องเหล่านี้ ซึ่งการที่ครูให้ความสำคัญกับเรื่องของการคิด การสื่อความคิดของเด็กอย่างจริงจังจะมีผลทำให้นักเรียนสามารถเข้าใจถึงเรื่องงานที่มีลักษณะซับซ้อนได้ ในการสร้างวิธีการคิดของเด็กเพื่อนำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดของเด็ก ครูควรที่จะต้องคำนึงถึง

- 2.1) เด็กควรที่จะมีพัฒนาการทางความสามารถที่พัฒนาขึ้นเรื่อยๆ เสมอ
- 2.2) ควรที่จะโยงประสบการณ์ไปสู่การคิด โยงการคิดไปสู่การสะท้อน มุมมอง โยงการสะท้อนมุมมองไปสู่ความคิดใหม่ๆ การกระทำใหม่ๆ
- 2.3) ควรรู้จักที่จะมองการณ์ล่วงหน้า และตีความถึงกระบวนการของสิ่งที่เกิดขึ้นมากกว่ารอที่จะตีความผลที่ได้ออกมา
- 2.4) ให้ความสำคัญกับนักเรียนในฐานะผู้ที่สามารถสร้างงานของตนเอง ไม่ใช่ผู้ที่รอให้ถูกป้อนข้อมูล ควรที่จะเรียนรู้ที่จะไม่สอนอะไรให้นักเรียน แต่ให้นักเรียนยอมรับกับสิ่งที่ตนเองค้นพบและเรียนรู้ และในขณะเดียวกันควรที่จะคำนึงถึงว่าเด็กจะรับรู้ ซึมซับอะไรบ้างจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ ครูควรที่จะคำนึงถึงความเสี่ยงในการรับด่วนสรุปกับเรื่องที่เกิดขึ้น

สรุป

บทบาทของครู ไม่ว่าจะเป็นครูประจำชั้น ครูพี่เลี้ยง หรือแม้แต่ผู้ปกครองมีต่อเด็กขณะที่เด็กเล่นเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่นำไปสู่การก้าวพ้นข้อจำกัดของเด็กได้ ซึ่งบทบาทของครูมี 2 ลักษณะสำคัญ คือ 1) การไวต่อการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกของเด็ก และ 2) การรู้จักใช้คำพูดเพื่อสร้างเสริมการเกิดสติกับเด็ก

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 3.3 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 3.3

ตอนที่ 4 สื่อและแหล่งเรียนรู้ : เทคนิคการใช้วินัยเชิงบวก

เรื่องที่ 4.1 ความหมายและความสำคัญของวินัยเชิงบวก

วินัยเชิงบวกเป็นแนวทางในการส่งเสริมเด็กให้เรียนรู้และมีพฤติกรรมที่เหมาะสมภายใต้ขอบเขตและกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมกับวัย เกี่ยวข้องกับการเสริมแรงทางบวกและมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน โดยปราศจากความรุนแรง

วินัยเชิงบวกมีฐานมาจากแนวคิดของ Alfred Adler และ Rudolf Dreikurs นักจิตวิทยาที่สนับสนุนความเท่าเทียมกันของคนทุกเชื้อชาติและทุกช่วงวัย โดยเชื่อว่าพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่เด็กแสดงออก มักมีเหตุผล เนื่องจากปฏิกิริยาตอบสนองที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และต้องการเป็นคนสำคัญ เมื่อเด็กมีทั้งสองอย่างนี้ร่วมกัน เด็กจะแสดงพฤติกรรมบางอย่างที่เรียกว่า พฤติกรรมไม่พึงประสงค์ เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ เมื่อผู้ใหญ่ให้ความสนใจ ใส่ใจและเข้าใจพฤติกรรมที่เด็กพยายามสื่อสารหรือแสดงออกมาจากความรู้สึก แนวคิดเรื่องวินัยเชิงบวกเกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีความรับผิดชอบ มีความเคารพ เติบโตเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของสังคม ทั้งนี้ได้เสนอแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการมีวินัย มีดังนี้

- 1) มนุษย์เป็นสัตว์สังคมและมีแรงจูงพื้นฐานของตน
- 2) พฤติกรรมที่แสดงออกแล้วแต่มีวัตถุประสงค์
- 3) มนุษย์มีการตัดสินใจเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต
- 4) มนุษย์มีการรับรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นซึ่งอาจจะเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้องและมีอคติ

การสร้างวินัยเชิงบวก หมายถึงการส่งเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสม โดยเคารพความเป็นมนุษย์ของเด็กในฐานะผู้เรียนรู้ ที่ปราศจากความรุนแรง มุ่งเน้นการแก้ปัญหา และอยู่บนฐานของหลักการพัฒนาเด็ก วินัยเชิงบวกไม่ใช่การตามใจแต่เป็นเรื่องของการสอนทักษะที่สนับสนุนให้เด็กมีวินัยในตนเอง แสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม รู้จักแก้ปัญหา มีความสุขภาพ การเคารพตนเองและผู้อื่น

วินัยเชิงบวกไม่ได้เป็นแค่วิธีการที่ใช้จัดการกับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กแต่เป็นแนวทางในการส่งเสริมทุกมิติของการเรียนรู้ วินัยเชิงบวกช่วยให้เด็กเรียนรู้แนวทางที่ควรปฏิบัติด้วยตนเอง และเรียนรู้การมีวินัยในตนเอง ภายใต้การแนะนำของผู้ใหญ่ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเสริมแรงทางบวกเมื่อเกิดพฤติกรรมที่ดีและปฏิเสธการใช้วิธีการที่รุนแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นการวางกรอบกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมกับวัย ส่งเสริมพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นทางเลือกและมีการวางแผนการใช้วินัยเชิงบวกในการจัดการพฤติกรรม ภายใต้สัมพันธภาพและบรรยากาศที่เป็นมิตรเพื่อกระตุ้นพฤติกรรมที่ดี

ลักษณะที่สำคัญของการสร้างวินัยเชิงบวกเปรียบเทียบกับให้เห็นความแตกต่างระหว่างการสร้างวินัยเชิงบวกกับการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีรากฐานอยู่ที่การลงโทษ มีดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552)

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการสร้างวินัยเชิงบวกกับการลงโทษ

การสร้างวินัย คือ	การลงโทษ คือ
ให้ทางเลือกในเชิงบวกแก่เด็ก	บอกแต่ว่าอะไรที่ไม่ให้ทำ
แสดงการรับรู้หรือให้รางวัล / ความชื่นชมต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์	มีปฏิกริยาที่โกรธเกรี้ยวต่อพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์
พูดคุยตกลงกันถึงกฎระเบียบเพื่อให้เด็กปฏิบัติตาม	ข่มขู่หรือให้สินจ้างรางวัลเมื่อเด็กทำตามกฎระเบียบ
ให้แนวทางที่หนักแน่นมั่นคงและเสมอต้นเสมอปลาย	การควบคุม ทำให้รู้สึกผิดหรือละอาย เยาะเย้ยถากถาง
เคารพศักดิ์ศรีและมองเด็กในด้านบวก	มองเด็กในด้านลบและไม่เคารพศักดิ์ศรี
ปราศจากความรุนแรงทั้งทางวาจาและการกระทำ	ก้าวร้าวรุนแรงทั้งทางวาจาและการกระทำ
มีการให้ผลกระทบที่เป็นเหตุผลและเกี่ยวข้องโดยตรงกับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็ก	ให้ผลกระทบที่ไม่เป็นเหตุผลและไม่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็ก
ให้โอกาสเด็กแสดงความเสียใจและทำอะไรบางอย่างเพื่อทดแทนหรือชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิดของตนเอง	ลงโทษเด็กเพราะทำร้ายผู้อื่น หรือทำให้สิ่งของหรือทรัพย์สินเสียหาย
การเข้าใจระดับความสามารถ ความจำเป็น สถานการณ์แวดล้อม และระดับพัฒนาการเฉพาะตัวของเด็กแต่ละคน	การปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของเด็กไม่คำนึงถึงสถานการณ์แวดล้อม ระดับความสามารถ และความจำเป็นในชีวิตของเด็กแต่ละคน
ปลูกฝังการมีวินัยในตนเอง	สอนเด็กให้ทำดีเฉพาะตอนที่อาจถูกจับได้ว่าทำผิดเท่านั้น
รับฟังและทำให้ดูเป็นตัวอย่าง	คอยจับผิดเรื่องเล็กๆ น้อยๆ อยู่ตลอดเวลาจนทำให้เด็กเมินเฉย ไม่ยอมฟังหรือให้ความสนใจอีกต่อไป
นำเอาความผิดพลาดมาเป็นโอกาสในการเรียนรู้	บังคับให้เด็กทำตามกฎระเบียบที่ไม่เป็นเหตุผลเพียงเพราะ ครุสั่งว่าอย่างนั้น
จำกัดอยู่ที่พฤติกรรมของเด็กไม่ใช่ตัวเด็กเอง-สิ่งที่เธอทำนั้นผิด	ตำหนิวิจารณ์ตัวเด็กมากกว่าพฤติกรรม-เธอมันโง่ เธอผิดไปแล้ว

ช่วงปฐมวัยเป็นช่วงวัยทองของชีวิตแห่งการพัฒนา เป็นช่วงเวลาที่สำคัญของการวางรากฐานการพัฒนาทุกด้าน ซึ่งรวมถึงการมีลักษณะนิสัยที่ดี นอกจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอนุบาลนับเป็น

บุคคลที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยในการส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาไปในทิศทางที่เหมาะสม
หล่อหลอมให้เด็กมีพัฒนาการตามวัยอย่างรอบด้าน

สรุป

วินัยเชิงบวกเป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กที่มุ่งหวังให้เด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสม มีวินัยในตนเองและส่งเสริมการเรียนรู้ในทุกมิติ ดังนั้นวินัยเชิงบวกแท้จริงคือการอบรมเลี้ยงดู สร้างขอบเขตที่เหมาะสมกับวัย และอยู่บนพื้นฐานของสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเด็กและผู้เลี้ยงดู โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กรู้ว่า "เขาควรทำ" หรือ "ไม่ควรทำ" อะไร

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 4.1 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 4.1

ตอนที่ 4 ลือและแหล่งเรียนรู้ : เทคนิคการใช้วินัยเชิงบวก

เรื่องที่ 4.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการใช้วินัยเชิงบวก

วินัยเชิงบวกมีพื้นฐานมาจากหลายทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม บุคลิกภาพและการเรียนรู้ของเด็ก

การจัดชั้นเรียนอย่างมีระบบช่วยส่งเสริมการมีวินัยเชิงบวกและเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชั้นเรียน ช่วยให้เด็กอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การทำความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวินัยเชิงบวกช่วยให้ทราบที่มาและเข้าใจแนวทางในการส่งเสริมวินัยเชิงบวก โดยทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ดังนี้

1) ทฤษฎีบุคลิกภาพของ Alfred Adler

Adler มีความเชื่อในอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคล ความรู้สึกของตนเองจะแสดงบทบาทที่สำคัญในการสร้างรูปแบบของบุคลิกภาพ และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ เพราะว่าศักยภาพนี้เป็นลักษณะพิเศษที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับบุคลิกภาพมี 6 ประการด้วยกัน คือ

(1) ลักษณะสมมติในจิตใจ (Fictional Finalism) การอบรมเลี้ยงดู สภาพแวดล้อมในสังคมทำให้เกิดความคิดเชิงสมมติขึ้นในใจ การปลูกฝังและการอบรมเลี้ยงดูเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลทำตามลักษณะนั้นๆ เช่น ปลูกฝังเรื่องการเคารพสิทธิก็จะเป็นคนที่แสดงพฤติกรรมเคารพสิทธิ

(2) การดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตที่ดีขึ้น (Striving for Superiority) บุคคลมีความมานะต่อสู้ดิ้นรนไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นกับการเลี้ยงดูมาตั้งแต่เด็ก

(3) การรู้สึกด้อยและการชดเชย (Inferiority Feeling and Compensation) ความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจเป็นชนวนของการแสดงพฤติกรรมเพื่อชดเชย บางครั้งต้องแสดงปมเด่นเพื่อลบปมด้อย

(4) ความสนใจในสังคม (Social Interest) ความสนใจในสังคมเป็นตัวการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล

(5) แบบของการดำรงชีวิต (Style of Life) สิ่งแวดล้อมทางสังคมมีอิทธิพลมากในการหล่อหลอมบุคลิกภาพ มนุษย์ทุกคนที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันย่อมมีวิถีชีวิตต่างกันไป การดำเนินชีวิตที่แตกต่างย่อมทำให้บุคลิกภาพแตกต่าง

(6) ตนเองที่สร้างสรรค์ (Creative Self) บุคคลจะมีลักษณะสร้างสรรค์หล่อหลอมมาจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม พันธุกรรมกำหนดลักษณะความสามารถเฉพาะอย่างมาให้ และ

สิ่งแวดล้อมจะทำให้เราปรับตัวให้เข้ากับหลาย ๆ สิ่งได้ ทั้งสองส่วนทำให้เกิดเป็นทัศนคติที่เรามีต่อสิ่งต่าง ๆ

แนวคิดของ Adler แสดงให้เห็นว่าตนเป็นระบบรวมแห่งทฤษฎีบุคลิกภาพ และจุดหมายปลายทางของการพัฒนาการของคนเรา คือ Self – Actualization หมายถึง ความสามารถในการผสมกลมกลืนเป็นอย่างดีระหว่างบุคลิกภาพด้านที่ขัดแย้งกันและไม่สอดคล้องกัน

2) ทฤษฎีความต้องการของ Maslow

Abraham Maslow นักจิตวิทยาคนหนึ่งที่เน้นความเป็นมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพ มีความคิด มีความรู้สึก มีความตระหนักและการแสวงหาสิ่งที่ดีงาม ค้นหาเป้าหมายในชีวิต ให้ได้รับสิ่งที่มีความหมายต่อตน มนุษย์มีแรงจูงใจในตนที่ทำให้แต่ละคนมีบุคลิกภาพแตกต่างกันซึ่งแรงจูงใจของมนุษย์มีลำดับขั้นตอน แบ่งเป็น 5 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ความต้องการตอบสนองร่างกาย (Physiological needs) คือ มนุษย์ต้องการได้รับการตอบสนองทางด้านร่างกายก่อน เช่น มีอาหารรับประทานไม่หิวโหย มีที่อยู่อาศัย มียารักษาโรค มีเครื่องนุ่งห่มกันร้อนกันหนาว

ขั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs) คือ แรงจูงใจเพื่อความปลอดภัยแห่งตนเองและทรัพย์สิน เช่น ความรู้สึกมั่นคง การได้รับความปลอดภัย

ขั้นที่ 3 ความต้องการความรัก (Love needs) คือ แรงจูงใจเพื่อการเป็นเจ้าของ เช่น ความรู้สึกว่ามีชาติตระกูล มีครอบครัว มีกลุ่มเพื่อน มีครู มีโรงเรียน กับความต้องการถูกรักและได้รักผู้อื่น

ขั้นที่ 4 ความต้องการได้รับการยอมรับจากผู้อื่น (Esteem needs) คือ แรงจูงใจแสวงหาการยกย่องและรักษาศักดิ์ศรีเกียรติยศทั้งโดยตนเองและผู้อื่น เช่น ความต้องการมีเกียรติมีหน้ามีตา ความต้องการมีชื่อเสียง

ขั้นที่ 5 ความเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self-Actualization needs) คือ แรงจูงใจเพื่อตระหนักถึงความสามารถของตนกับประพฤติปฏิบัติตนตามความสามารถ

จากแนวคิดของ Maslow แสดงให้เห็นว่า แรงจูงใจ โดยพฤติกรรมของมนุษย์ทุกรูปแบบเกิดจากแรงจูงใจของตนเอง แรงจูงใจที่แตกต่างกันจึงทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพที่ไม่เหมือนกัน โดยการได้รับการตอบสนองที่เพียงพอกับความต้องการทำให้บุคคลมีการแสดงออกของพฤติกรรมที่ต่างกันอย่าง

3) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura

Albert Bandura นักจิตวิทยาร่วมสมัย กล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทฤษฎีนี้เน้นบุคคลเรียนรู้จากตัวแบบและการเลียนแบบเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง โดยกระบวนการของการเลียนแบบของเด็กประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ

(1) กระบวนการดึงดูดความสนใจ (Attentional Process) การสังเกตตัวแบบและตัวแบบดึงดูดใจให้เด็กสนใจที่จะเลียนแบบ

(2) กระบวนการคงไว้ (Retention Process) การบันทึกสิ่งที่ได้เห็นเป็นความจำและนำข้อมูลที่ได้จากตัวแบบมาใช้ในโอกาสที่เหมาะสม

(3) กระบวนการแสดงออก (Motor Reproduction Process) การแสดงผลการเรียนรู้ด้วยการกระทำ โดยผลสำเร็จในการเรียนรู้จากตัวแบบต่างๆ จะแสดงออกทางการกระทำ และเด็กจำเป็นต้องทำหลายๆ ครั้งเพื่อให้ได้ลักษณะพฤติกรรมที่ต้องการ

(4) กระบวนการจูงใจ (Motivation Process) การเสริมแรงให้กับเด็กเพื่อแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบได้ถูกต้อง

แนวคิดของ Bandura นี้ แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามหลักการเรียนรู้ เด็กมีการเรียนรู้จากตัวแบบที่สังเกตเห็น โดยตัวแบบจะช่วยให้เด็กเลือกสถานการณ์ที่ดีที่สุดไว้ใช้ต่อไป

สรุป

การแสดงออกของพฤติกรรมของมนุษย์เกิดขึ้นจากแรงขับและความต้องการตามธรรมชาติ รวมถึงสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัว บุคคลมีความสามารถในการเรียนรู้และสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งจากพลังภายในตนและจากการได้รับประสบการณ์ตามวิถีการดำเนินชีวิตของตน

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 4.2 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 4.2

ตอนที่ 4 สื่อและแหล่งเรียนรู้ : เทคนิคการใช้วินัยเชิงบวก

เรื่องที่ 4.3 วินัยเชิงบวกกับชั้นเรียนปฐมวัย

การจัดชั้นเรียนอย่างมีระบบช่วยส่งเสริมการมีวินัยเชิงบวกและเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชั้นเรียน ช่วยให้เด็กอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ช่วงระยะเวลาที่สำคัญที่สุดสำหรับการเรียนรู้ของมนุษย์คือ แรกเกิดถึง 7 ปี โดยการพัฒนาสมองของมนุษย์ในช่วงวัยนี้จะพัฒนาไปถึง 80 % ของผู้ใหญ่ ครูควรจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก ให้เด็กเรียนรู้ผ่านการเล่น เรียนรู้อย่างมีความสุข จัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม ดูแลด้านสุขนิสัยและโภชนาการเหมาะสม เด็กจึงจะพัฒนาศักยภาพสมองของเขาได้อย่างเต็มความสามารถ สมองของเด็กเรียนรู้มากกว่าสมองของผู้ใหญ่เป็นพันๆ เท่า เด็กเรียนรู้ทุกอย่างที่เข้ามาปะทะ สิ่งที่เข้ามาปะทะล้วนเป็นข้อมูลเข้าไปกระตุ้นสมองเด็กทำให้เซลล์ต่างๆ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเส้นใยสมอง และจุดเชื่อมต่อต่างๆอย่างมากมายซึ่งจะทำให้เด็กเข้าใจและเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น สมองจะทำหน้าที่นี้ไปจนถึงอายุ 10 ปีจากนั้นสมองจะเริ่มจัดข้อมูลที่ไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวันทิ้งไปเพื่อให้ส่วนที่เหลือทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

การทำงานของสมองนั้นเริ่มมีการพัฒนาตั้งแต่อยู่ในท้องแม่ เมื่อคลอดออกมาจะมีเซลล์สมองเกือบทั้งหมดแล้วเมื่อเทียบกับผู้ใหญ่ สมองยังคงเติบโตได้อีกมากในช่วงแรกเกิดถึง 3 ปี เด็กวัยนี้จะมีขนาดสมองประมาณ 80 % ของผู้ใหญ่ หลังจากวัยนี้ไปแล้วจะไม่มีการเพิ่มเซลล์สมองอีกแต่จะเป็นการพัฒนาของโครงข่ายเส้นใยประสาท ในวัย 10 ปีเป็นต้นไปสมองจะเริ่มเข้าสู่วัยถดถอยอย่างช้าๆจะไม่มีการสร้างเซลล์สมองมาทดแทนใหม่อีก ปฐมวัยจึงเป็นวัยที่มีความสำคัญยิ่งของมนุษย์

สมองนั้นมีหลายส่วนและทำหน้าที่แตกต่างกันไป โดยหลักๆ แล้วสามารถแบ่งตามหน้าที่ ได้ดังนี้

1. ส่วนสัญชาตญาณ สมองส่วนนี้เติบโตตั้งแต่แรกเกิด เป็นการทำงานอัตโนมัติที่ไม่มีอารมณ์และเหตุผล เช่น การหายใจ
2. ส่วนอารมณ์ สมองส่วนนี้เติบโตตั้งแต่แรกเกิดเช่นกัน ทำหน้าที่เรียนรู้และจดจำพร้อมอารมณ์ความรู้สึก เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม
3. ส่วนคิด ทำหน้าที่ คิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา เพื่อเอาชนะสิ่งแวดล้อมและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งจะเป็นการต่อสู้เพื่อการอยู่รอด สมองส่วนนี้ทำให้คนต่างจากสัตว์

เด็กปฐมวัยใช้สมองในส่วนอารมณ์และสัญชาตญาณเป็นส่วนใหญ่ในการตัดสินใจ ครูผู้สอนจึงควรสอนและเป็นแบบอย่างในการใช้การคิด การใช้เหตุผล ที่เหมาะสมกับเหตุการณ์และสภาพแวดล้อม

ระยะวิกฤตของพัฒนาการสมองเด็กปฐมวัย คือ ช่วงระยะอายุที่เด็กต้องได้รับการพัฒนาในเรื่องนั้นๆ

1. การควบคุมอารมณ์ ระยะ 0-3 ขวบ (เป็นพื้นฐานของทักษะทางสังคม)
2. การพัฒนาทักษะทางสังคม 3-6 ขวบ

ในระยะวิกฤตดังกล่าว เด็กจำเป็นต้องเรียนรู้และพัฒนาทักษะดังกล่าวและใช้เวลาต่อเนื่องอีกระยะในการพัฒนาฝึกฝนทักษะเหล่านั้น

ความต้องการพื้นฐานทางจิตใจของเด็กปฐมวัย ได้แก่ ความหิว ความปลอดภัย ความรัก ความสำเร็จ รู้สึกว่าตนเองมีค่า ตามลำดับ

ความฉลาดทางอารมณ์คือ ความสามารถในการรับรู้อารมณ์ของตนเองและผู้อื่น เพื่อประเมินจัดการควบคุมอารมณ์ การตัดสินใจ การแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่จะทำให้ดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขและสร้างสรรค์

ตารางที่ 5 ความฉลาดทางอารมณ์และสังคมประกอบด้วยทักษะต่างๆ

ทักษะทางอารมณ์	ทักษะทางสังคม
- รู้จักอารมณ์ตัวเอง - จัดการกับอารมณ์ไม่สบายของตนเองได้ - ควบคุมอารมณ์ตามความต้องการ และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสม	- รู้สถานการณ์รอบตัวว่าอะไรกำลังเกิดขึ้นและรับรู้อารมณ์สภาพแวดล้อม คนรอบข้าง - เข้าใจว่าคนอื่นรู้สึกอย่างไรและทำไมจึงรู้สึกเช่นนั้น - เป็นผู้ฟังที่ดี - ยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์หรือเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

ตารางที่ 6 ความแตกต่างระหว่างการสร้างวินัยเชิงบวกและการสร้างวินัยเชิงลบ

การสร้างวินัยเชิงบวก	การสร้างวินัยเชิงลบ
- การสอน	- การควบคุม
- ความรับผิดชอบ	- ไม่สามารถตัดสินใจ
- เด็กอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้	- ไม่ได้สอนทักษะใดๆ ให้เด็ก
- ความสัมพันธ์กับเด็ก มีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น	- ทำลายความสัมพันธ์
- มีความสามารถทางอารมณ์และสังคม สอนให้เด็กมีความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมตนเอง	- รู้สึกอายและเจ็บใจ และกระตุ้นให้เกิดกระบายความโกรธของตนเองโดยการประทุพฤติไม่เหมาะสม
- ทักษะที่จำเป็นต่อการประสบความสำเร็จ	- ทำลายความมั่นใจของเด็ก

การสร้างวินัยเชิงบวก	การสร้างวินัยเชิงลบ
- เชื่อมมั่นในศักยภาพของตนเอง	- กระตุ้นอารมณ์ด้านลบต่างๆ เช่น ความโกรธ
- มีน้ำใจ เห็นใจผู้อื่น	- เด็กมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อคนรอบตัวและสังคม
- เด็กรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญ	- เด็กรู้สึกว่าคุณไม่เป็นที่รัก

คำพูดที่ควรละเว้นในการสร้างวินัยเชิงบวก ได้แก่ ห้าม ไม่ อย่า และหยุด การใช้คำพูดเหล่านี้ จะหยุดพฤติกรรมได้ในครั้งนั้นๆ หรือเพียงชั่วคราว แต่การใช้คำเหล่านี้กับเด็กบ่อยๆ จะส่งผลต่อเด็กทำให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ลดลง

การลงโทษด้วยการตี เป็นความต้องการที่จะควบคุมมากกว่าการสอน ซึ่งจะส่งผลทำให้เด็กมีโอคิวต่ำ เพราะเด็กจะเคยชินกับการจำได้มากกว่าการคิด

ทำไมจึงต้องใช้เทคนิคการสร้างวินัยเชิงบวก

1. การปลูกฝังวินัย โดยเน้นที่การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
2. เน้นที่พฤติกรรมของเด็กซึ่งจำเป็นต้องเรียนรู้และพัฒนาการทางด้านอารมณ์ และสังคมของเด็กเป็นสำคัญ
3. เป้าหมายสูงสุดของการสร้างวินัยเชิงบวก คือ การพัฒนาพฤติกรรมให้เด็กเป็นคนมีวินัยในตนเอง

10 เทคนิค ในการสร้างวินัยเชิงบวก

1. หลักการทำให้เป็นเรื่องใหญ่ การให้ความสนใจกับเด็ก เวลาที่เด็กกำลังมีพฤติกรรมที่ครูผู้สอนต้องการเช่น การชมเชย ขอบคุณ กอด และกล่าวเฉพาะเจาะจงลงไปทีพฤติกรรมนั้นๆ
2. หลักการเบี่ยงเบนกิจกรรม การที่ครูผู้สอนเสนอกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้เด็ก ทำแทนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเด็ก เพื่อที่จะทำให้เด็กไม่สามารถทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมออกไปได้ เช่น ครูผู้สอนสามารถทำให้เด็กหยุดตะโกนได้ โดยการชวนเล่น ร้องเพลงกระซิบ
3. หลักการให้ทางเลือกเชิงบวก การที่ครูผู้สอนเสนอทางเลือกที่ครูผู้สอนยอมรับได้ให้เด็ก 2 ทางเลือก และเปิดโอกาสให้เด็กตัดสินใจเลือกจะทำตามทางเลือกไหน
4. หลักการแสดงความเข้าใจ การอธิบายให้เด็กรู้ว่าเราเข้าใจว่าเขากำลังทำอะไร รู้สึกอย่างไร และบอกถึงพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น “คุณครูรู้ว่าหนูไม่อยากจะหยุดเล่นเกม คุณครูไม่อยากจะ เพราะถ้าเป็นคุณครูคงรู้สึกเหมือนกัน แต่เมื่อที่คุณครูได้ยินเสียงบอกเวลาเข้าแถวไปห้องกิจกรรมแล้วค่ะ”
5. หลักการให้ความสำคัญ การทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณเป็นคนสำคัญโดยการมอบหมายหน้าที่สำคัญให้รับผิดชอบ และพูดชมเชย ว่าสิ่งต่างๆ คงจะสำเร็จไม่ได้ถ้าไม่มีพวกเค้า

6. หลักการมองตา การนั่งระดับสายตา และใช้น้ำเสียงนุ่มนวล เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ ทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่นและเป็นมิตรเวลาอยู่กับครูผู้สอน
7. หลักการส่งความรู้สึก การอธิบายพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและพฤติกรรมที่ต้องการให้ปฏิบัติแทนด้วยน้ำเสียงปกติ เช่น “คุณครูไม่ชอบเลยคะ เวลาหนูอ่านนิทานเสร็จแล้ววางไว้กับพื้น มันทำให้ห้องเราดูรกและสกปรก คุณครูอยากให้หนูเก็บหนังสือเข้าที่ให้เรียบร้อยค่ะ”
8. หลักการกระซิบ ใช้เสียงกระซิบ หรือเสียงเบาๆ เมื่อต้องการเรียกร้องความสนใจจากเด็ก และควบคุมให้ห้องเรียนเป็นปกติ อาจจะพูดเบาๆ หรือร้องเพลงเบาๆ ก็ได้
9. หลักการอะไรก่อน อะไรหลัง การบอกเด็กให้ทำในสิ่งที่จำเป็นต้องทำก่อน แล้วจึงให้ทำในสิ่งที่ตัวเองต้องการ เช่น “เมื่อทางข้าวเสร็จให้ไปเล่นได้นะคะ”
10. หลักการตั้งเวลา ใช้เสียงของเครื่องจับเวลาเป็นสัญญาณบอกว่าถึงเวลาที่ต้องทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งแล้ว

สรุป

ความต้องการพื้นฐานทางจิตใจของเด็กปฐมวัย ได้แก่ ความหิว ความปลอดภัย ความรัก ความสำเร็จ รู้สึกว่าตนเองมีค่า ตามลำดับ ส่วนความฉลาดทางอารมณ์คือ ความสามารถในการรับรู้อารมณ์ของตนเองและผู้อื่น เพื่อประเมินจัดการควบคุมอารมณ์ การตัดสินใจ การแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่จะทำให้ดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขและสร้างสรรค์ การลงโทษด้วยการตี เป็นความต้องการที่จะควบคุมมากกว่าการสอน ซึ่งจะส่งผลทำให้เด็กมีไอคิวต่ำ เพราะเด็กจะเคยชินกับการจำได้มากกว่าการคิด

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 4.3 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 4.3

ตอนที่ 4 สื่อและแหล่งเรียนรู้ : เทคนิคการใช้วินัยเชิงบวก

เรื่องที่ 4.4 การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมวินัยเชิงบวก

บริบทของชั้นเรียนอนุบาล สภาพแวดล้อมและบรรยากาศของชั้นเรียนมีความสำคัญต่อการส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคที่เอื้อต่อการส่งเสริมวินัยเชิงบวก

การจัดการห้องเรียนที่มีประสิทธิภาพจึงหมายถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสอนสำหรับครู และเอื้อต่อการเรียนและการมีพฤติกรรมที่ดีสำหรับเด็กทุกคน การจัดการห้องเรียนที่ไม่มีประสิทธิภาพมักจะทำให้เกิดความวุ่นวายสับสนอันส่งผลให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนการสอน

สภาพแวดล้อมในห้องเรียนเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและบรรยากาศในชั้นเรียน ในบริบทของชั้นเรียนอนุบาลสภาพแวดล้อมและบรรยากาศของชั้นเรียนมีความสำคัญต่อการส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก การจัดการชั้นเรียนอย่างมีระบบและการส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของเด็กนอกจากจะช่วยให้ชั้นเรียนมีความสงบเรียบร้อย เป็นระเบียบ ยังเป็นการปลูกฝังให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดี รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ แนวทางของการสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมวินัยเชิงบวกมีดังนี้

1) การจัดบรรยากาศที่เป็นมิตร ธรรมชาติของเด็กต้องการได้รับความรักและความสนใจจากคนรอบข้าง การที่ครูแสดงถึงการมีสัมพันธภาพที่ดีต่อด้วยการแสดงออกทั้งทางการกระทำและวาจาในเชิงบวก เช่น การมองสบตาค้นหา การสัมผัสอย่างนุ่มนวลเพื่อแสดงความรัก การพูดจาด้วยคำพูดที่ไพเราะ นุ่มนวล มีการชื่นชม แสดงออกซึ่งความยุติธรรม ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง จะทำให้เด็กเกิดความมั่นใจ มีความสุข มีทัศนคติที่ดี และพัฒนาตนเองไปสู่การมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์

2) การสร้างบรรยากาศให้น่าอยู่ สภาพของห้องเรียนที่มีการวางแผนออกแบบในเชิงกายภาพให้เป็นสถานที่ที่ปลอดภัยและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ช่วยทำให้ห้องเรียนน่าอยู่ เช่น การจัดหาเครื่องเรือนและอุปกรณ์ต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัยของเด็กและเพียงพอ การจัดวางออกแบบพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนให้เด็กได้มีพื้นที่ทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม การตกแต่งห้องเรียนให้น่าสนใจ ความสะอาดของพื้นที่ เป็นการเอื้อให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมเด็ก ห้องเรียนจะเป็นห้องเรียนที่น่าเบื่อ การจัดกิจกรรมการเรียนจะเป็นไปโดยสะดวก เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในห้องเรียน ซึ่งจะเกิดสภาพแวดล้อมที่ดีให้เด็กได้เรียนรู้

3) การกำหนดกฎกติกา ห้องเรียนที่มีการกำหนดกฎกติการ่วมกัน ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้กฎของการอยู่ร่วมกัน เคารพซึ่งกันและกัน โดยกฎกติกาควรเป็นสิ่งที่ทุกคนเห็นพ้องต้องกัน ไม่ใช่เกิดจากการออกกฎข้อบังคับของครูให้เด็กต้องทำตาม เด็กจะรู้สึกว่าจะตนเองจะต้องรักษาในสิ่งที่ตนเองร่วมกันคิด ทั้งนี้ครูต้องช่วยให้เด็กเป็นผู้ร่วมกันรักษากฎอย่างเคร่งครัด ในขณะเดียวกันปรับยืดหยุ่นตาม

สถานการณ์ เช่น จะเก็บของเล่นทุกครั้งหลังการเล่น ไม่ใช้กำลังในการตัดสินปัญหา ช่วยกันรักษาความสะอาดของห้องเรียน ซึ่งการมีกฎกติกาดังกล่าวจะช่วยให้เด็กตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเอง การอยู่ร่วมกัน พึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างมีขอบเขต อันจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาลักษณะนิสัยที่ดีของเด็กต่อไป

4) การกำหนดตารางกิจกรรมประจำวัน การมีแบบแผนของการทำกิจกรรมประจำวันที่แน่นอนในชั้นเรียน ทำให้เด็กรับรู้ในเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น รู้บทบาทและหน้าที่ของตนที่จะต้องทำ ช่วยให้เกิดระเบียบในชั้นเรียนและเด็กก็จะเรียนรู้ความเป็นแบบแผนในสถานการณ์ประจำวันโดยที่ครูไม่ต้องคอยแนะนำคอยบอกคอยเตือนตลอดเวลาเพราะความคุ้นชินที่เด็กได้ปฏิบัติอย่างเป็นกิจวัตร ซึ่งจะช่วยลดความวุ่นวายในห้องเรียน ลดปัญหาความคาดหวังระหว่างเด็กและครูที่ไม่ตรงกัน

สรุป

สภาพแวดล้อมเป็นเรื่องใกล้ตัวที่ครูอาจมองข้ามซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเทคนิคการส่งเสริมวินัยเชิงบวก การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมวินัยเชิงบวกหมายถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและบรรยากาศอันเป็นการสร้างสรรค์ให้เกิดหรือส่งผลโดยอ้อมต่อการมีวินัยและการมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของเด็ก นอกจากนี้ยังทำให้ชั้นเรียนมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วย

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 4.4 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 4.4

ตอนที่ 5 การประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

เรื่องที่ 5.1 ขั้นตอนการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก

การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยเป็นการประเมินตามสภาพจริง โดยดำเนินการอย่างเป็นระบบควบคู่กับการจัดการเรียนการสอน ตั้งแต่เก็บรวบรวมข้อมูล ทบทวนข้อมูล และใช้ข้อมูล

การประเมินที่เหมาะสมในระดับปฐมวัย คือ การประเมินตามสภาพจริง เป็นการประเมินจากงานที่เด็กทำซึ่งสะท้อนการปฏิบัติและความสามารถที่แท้จริง เป็นการปฏิบัติในบริบทชีวิตจริงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินกิจวัตรประจำวัน มิใช่การกำหนดสถานการณ์เพื่อให้เด็กแสดงพฤติกรรมที่ครูต้องการประเมิน ทั้งนี้ มโนทัศน์ของการประเมินในระดับปฐมวัยเปลี่ยนจากการประเมินเพื่อตัดสินเด็ก (summative assessment) เป็น การประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก (formative assessment) นั่นคือ การเปลี่ยนจากการประเมินเพื่อจัดอันดับความสามารถหรือการประเมินเพื่อตัดสินว่าเด็กคนใดควรได้เลื่อนชั้นหรือไม่ มาเป็นการประเมินเป็นระยะตลอดภาคการศึกษาเพื่อนำผลการประเมินนั้นๆ มาปรับกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความต้องการจำเป็นของเด็กรายบุคคลและเด็กกลุ่มใหญ่ในชั้นเรียน

การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพต้องปฏิบัติควบคู่ไปกับการจัดการเรียนการสอน โดยประเมินเป็นระยะ เช่น ต้นเทอม กลางเทอม ปลายเทอม มิใช่การประเมินผลสุดท้ายเมื่อสิ้นเทอม ครูปฐมวัยอาศัยการสังเกตเป็นหลักในการได้มาซึ่งข้อมูลที่สะท้อนพฤติกรรมพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคนในชั้นเรียน

การประเมิน (assessment) โดยทั่วไปหมายถึง เกือบทุกวิธีของการวัดและการสรุปผลการประเมินสิ่งที่ได้รู้และสามารถปฏิบัติได้ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การรวบรวมรายงานจากแหล่งต่างๆ การทดสอบ ซึ่งบันทึกและประมวลอย่างเป็นระบบเพื่อใช้ในการวางแผนการสอน (McAfee, 2011) ทั้งนี้ ในระดับปฐมวัยหลีกเลี่ยงการประเมินโดยใช้การทดสอบเนื่องจากเป็นวิธีการที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กปฐมวัย

การประเมินตามสภาพจริงเพื่อสนับสนุนพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เป็นวงจรของการดำเนินการอย่างเป็นระบบที่มีความต่อเนื่อง ได้แก่ การวางแผน การจัดระบบข้อมูล การแปลข้อมูล และการนำผลการประเมินไปใช้ รายละเอียดเป็นดังนี้

1) การวางแผน ในการเริ่มต้นการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ครูต้องวางแผนการประเมินโดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานและกำหนดกรอบของการประเมิน ดังนี้

1.1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของโรงเรียน ได้แก่ ปรัชญา หลักสูตร มาตรฐานการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ จำนวนครู จำนวนเด็ก รวมถึงการประกันคุณภาพการศึกษา

1.2) การกำหนดกรอบของการประเมิน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ ช่วงเวลา การเก็บ การบันทึก ให้ชัดเจน นอกจากนั้นครูควรกำหนดตารางการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน พัฒนาการและการเรียนรู้ไว้ตั้งแต่ต้นภาคการศึกษา ได้แก่ ช่วงเวลาในการเก็บ สรุปรูป และวิเคราะห์ หรือแปลข้อมูล วันประชุมครู วันประชุมผู้ปกครองรายบุคคลหรือกลุ่มใหญ่ วันที่ส่งจดหมายข่าวถึง ผู้ปกครอง

2) การจัดระบบข้อมูล ครูดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล บันทึกข้อมูล และสรุปรูปข้อมูล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1) การเก็บรวบรวมข้อมูล ครูต้องใช้วิธีการหรือช่องทางการประเมินที่หลากหลาย โดยรวบรวมร่องรอยหลักฐานที่สะท้อนพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กจากแหล่งข้อมูล วิธีการ และ บริบทที่หลากหลาย ดังนี้

2.1.1) แหล่งข้อมูล ได้แก่ เด็ก กลุ่มเด็ก ผู้ใหญ่อื่นๆ บันทึกต่างๆ

2.2.2) วิธีการ ได้แก่ การสังเกต การกระตุ้นการตอบสนองจากเด็ก (เช่น สนทนา ถามคำถาม สัมภาษณ์) การเก็บผลงาน การกระตุ้นการตอบสนองจากผู้ใหญ่อื่นๆ

2.2.3) บริบท ได้แก่ กิจกรรมในห้องเรียน กิจกรรมนอกห้องเรียน กิจกรรม ของโรงเรียนหรือศูนย์เด็ก กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมหลัก 6 กิจกรรม กิจกรรมที่ครูชี้แนะ กิจกรรมที่ เด็กริเริ่มเอง

2.2) การบันทึกข้อมูล การบันทึกข้อมูลต้องกระทำอย่างแม่นยำ เป็นกลาง ไม่ปนความคิดเห็นส่วนตัว และมีความสมบูรณ์ ข้อมูลที่บันทึกไว้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในการประเมินตามสภาพจริง ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นหลักฐานในการสื่อสารกับผู้ปกครอง ครูท่านอื่น ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้น การบันทึกข้อมูลอย่างสม่ำเสมอช่วยพัฒนาความสามารถในการสังเกตและการเป็นผู้สอน ที่ดีขึ้นอีกทางหนึ่ง

2.3) การสรุปรูปข้อมูล การรวบรวมและสรุปรูปข้อมูลควรดำเนินการเป็นระยะเพื่อลดทอน จำนวนข้อมูลที่ไม่จำเป็น ก่อนสรุปรูปข้อมูล ครูควรจัดการกับข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยแยกประเภท หลักฐาน ได้แก่ ผลงานวาด ผลงานคณิตศาสตร์ ภาพถ่ายขณะเด็กปฏิบัติกิจกรรม ภาพสังเกต แผนภูมิ บันทึกการสังเกต พื้นที่หรือวัสดุอุปกรณ์สำหรับจัดเก็บหลักฐานอาจเป็นตู้ ชั้น กล่อง หรือแฟ้ม

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลได้สักระยะเวลาหนึ่ง ครูควรทำการสรุปรูปข้อมูลซึ่งจะทำให้ เห็นภาพรวมของเด็กรายบุคคลหรือทั้งชั้นเรียนอย่างชัดเจนอันจะนำไปสู่การวางแผนการจัดการเรียน การสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กต่อไป แนวทางในการสรุปรูปข้อมูล ได้แก่ แฟ้มสะสมงาน สรุปรูปข้อมูลการเรียนรู้กลุ่มและรายบุคคล

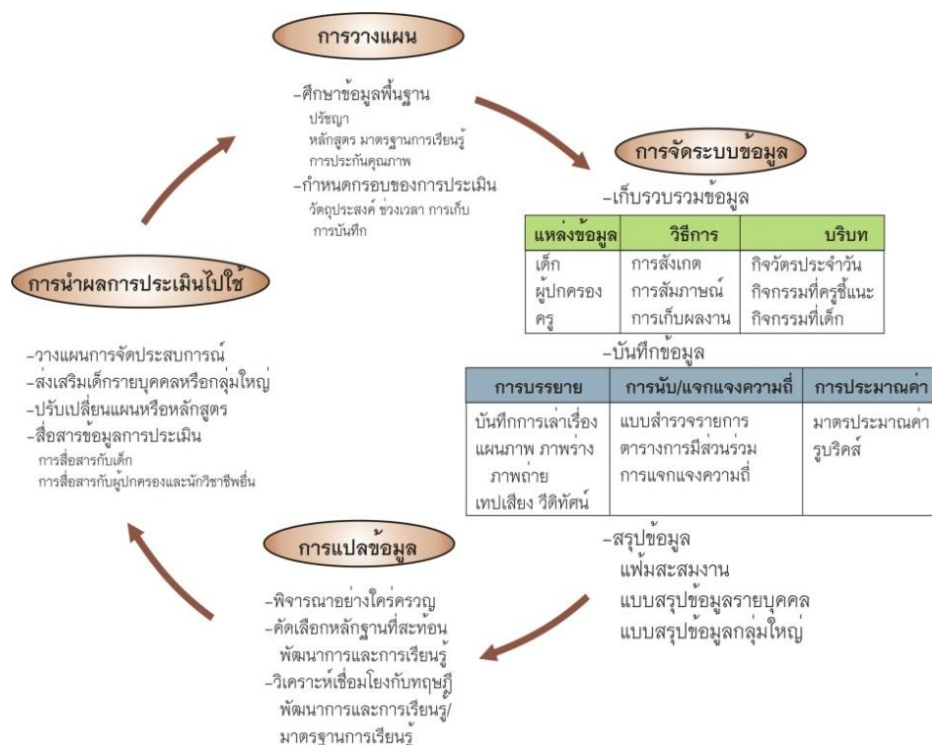
3) การแปลข้อมูล ครูต้องคัดเลือกหลักฐานแล้วทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับพัฒนาการและ

การเรียนรู้ของเด็กแต่ละวัย โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับมาตรฐานการเรียนรู้ของสถานศึกษา
อย่างไรก็ตาม ก่อนการแปลข้อมูล จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความเชื่อมั่นว่าข้อมูลที่เก็บ
รวบรวมได้นั้นตรงตามสภาพจริงและน่าเชื่อถือ ได้แก่ มีตัวอย่างมากเพียงพอ เป็นตัวแทนของสิ่งที่
ประเมิน

4) การนำผลการประเมินไปใช้ การประเมินช่วยกำหนดสถานภาพและความก้าวหน้าใน
การเจริญเติบโต พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก เมื่อแปลข้อมูลแล้วนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผน
หรือปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความสามารถ ความสนใจ และความ
ต้องการจำเป็นของเด็กรายบุคคลหรือเด็กในชั้นเรียน รวมทั้งนำไปสื่อสารกับผู้ปกครองหรือส่งต่อ
ข้อมูลแก่ครูคนอื่น

ในการจัดระบบหลักฐานเพื่อการสื่อสารข้อมูลการประเมินกับผู้ปกครองหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง
สามารถจัดทำได้ในหลากหลายแนวทาง ได้แก่ สมุดสื่อสารระหว่างบ้านกับโรงเรียน สมุดรายงาน
พัฒนาการเด็ก จดหมายข่าว บอร์ดสะท้อนความคิดของผู้ปกครองและครู แฟ้มสะสมงานของเด็ก
รายบุคคล บอร์ดสารนิทัศน์การเรียนรู้ของเด็ก

**แผนภาพที่ 5.1 ขั้นตอนการประเมินตามสภาพจริงเพื่อสนับสนุน
พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย**

(ที่มา: บุชบง ตันติวงศ์ และศศิลักษณ์ ขยันกิจ, 2552)

สรุป

การประเมินที่เหมาะสมสำหรับระดับปฐมวัย คือ การประเมินตามสภาพจริง ซึ่งเป็นการบันทึก ร่องรอยการเรียนรู้และพัฒนาการเด็กจากการกระทำ พฤติกรรมที่เด็กแสดงออก หรืองานที่เด็กทำในบริบทชีวิตประจำวัน ที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องของเด็ก หลีกเลี่ยงการใช้แบบทดสอบในการประเมินเด็กปฐมวัย

การประเมินต้องทำควบคู่กับการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องตลอดภาคการศึกษา เช่น ประเมินต้น กลาง และปลายภาคการศึกษา แล้วนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของเด็กรายบุคคลและในชั้นเรียน

ขั้นตอนการประเมินตามสภาพจริงเพื่อสนับสนุนพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย การวางแผน การจัดระบบข้อมูล การแปลข้อมูล และการนำผลการประเมินไปใช้

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 5.1 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 5.1

ตอนที่ 5 การประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

เรื่องที่ 5.2 การเก็บข้อมูลตามสภาพจริง

สถานการณ์การเล่นอิสระ เป็นสถานการณ์ที่สะท้อนพัฒนาการทุกด้านของเด็กปฐมวัย เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ กล้องถ่ายภาพ แบบบันทึกการสังเกต

สิ่งสำคัญในการประเมิน คือ การเก็บข้อมูลที่สะท้อนพฤติกรรม พัฒนาการ หรือการเรียนรู้ ที่แท้จริงหรือตามความเป็นจริงของเด็กแต่ละคน ความเป็นปกติที่ดำเนินไปในชั้นเรียนทำให้ครูสามารถบันทึกข้อมูลตามสภาพที่เป็นจริงของเด็กแต่ละคนได้ดีกว่าสถานการณ์ที่ถูกจัดกระทำหรือมีความแปลกแตกต่างไปจากสภาพความคุ้นชินของเด็ก ดังนั้น การออกแบบสถานการณ์การเก็บข้อมูล อย่างรอบคอบตั้งแต่เปิดภาคการศึกษาจึงส่งผลต่อโอกาสที่เก็บข้อมูลได้อย่างครบถ้วนและตามสภาพจริง

นอกเหนือจากกิจวัตรประจำวัน สถานการณ์ที่มีความเป็นธรรมชาติ ซึ่งเด็กได้แสดงออกถึง ความรู้สึกนึกคิดและประสบการณ์ของตนอย่างอิสระ คือ สถานการณ์การเล่นอิสระ ด้วยลักษณะของ การเล่นอิสระเป็นกิจกรรมที่เด็กริเริ่มขึ้นเอง ดังนั้น การเก็บข้อมูลในสถานการณ์การเล่นอิสระนี้จึง สะท้อนธรรมชาติที่แท้จริงของเด็กแต่ละคน เป็นบริบทของการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สะท้อนพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็กอย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย (การใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก การประสาน สัมพันธ์อวัยวะต่างๆ) ด้านอารมณ์ จิตใจ และด้านสังคม (การมีปฏิสัมพันธ์และเล่นร่วมกับผู้อื่น บทบาทของการเล่น) ด้านสติปัญญา (ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การถ่ายทอดประสบการณ์)

การเล่นอิสระเป็นช่วงเวลาที่เด็กได้ใช้อารมณ์และความคิดแสดงออกผ่านการกระทำ สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นรูปธรรมทางความคิดเกิดขึ้น นอกจากนี้ การเล่นยังนำพาให้เด็กเข้าสู่สภาวะซึ่งเป็นสภาวะที่กายและใจหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน เกิดสมาธิและศักยภาพในการเรียนรู้ที่สูงที่สุด โดยช่วงเวลาที่ควรจัดให้เด็กได้เล่นอิสระไม่ควรต่ำกว่า 50 นาที เพื่อให้เด็กได้เข้าสู่สภาวะของการเล่นอย่างแท้จริง

ในขณะเด็กเล่นอิสระ บทบาทของครู คือ การสังเกตและบันทึกข้อมูล รวมทั้งการเข้าไป สนับสนุนหรือช่วยเหลือเด็กในบางโอกาสเพื่อขยายหรือต่อยอดประสบการณ์แก่เด็ก อุปกรณ์ที่ครู จำเป็นต้องมีติดตัว ได้แก่ สมุดบันทึก แบบบันทึกการสังเกต ปากกา/ดินสอ กล้องถ่ายรูป ทั้งนี้ครูควร วางแผนการสังเกตอย่างเป็นระบบในการเก็บข้อมูลการเล่นอิสระ เช่น สังเกตเด็กวันละ 3-5 คน หมุนเวียนจนครบทุกคน

สรุป

บริบทตามสภาพจริงที่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งสะท้อนพัฒนาการอย่างรอบด้านของเด็กปฐมวัยไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา คือ การเล่นอิสระ โดยครูจัดช่วงเวลาให้เด็กเล่นอิสระไม่ต่ำกว่า 50 นาที เพื่อให้เด็กเข้าสู่สภาวะของการเล่นอย่างแท้จริง บทบาทครู คือ การสังเกตและบันทึกข้อมูล รวมทั้งการเข้าไปสนับสนุนหรือช่วยเหลือเด็กรายบุคคลในการเล่น

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 5.2 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 5.2

ตอนที่ 5 การประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

เรื่องที่ 5.3 การแปลข้อมูล

การวิเคราะห์และตีความพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กอาศัยความรู้ด้านพัฒนาการโดยคำนึงถึงข้อมูลที่ได้บันทึกไว้ต้องมีจำนวนมากพอ เพื่อใช้ค้นหาแบบแผนพฤติกรรมและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น

ในการแปลข้อมูล ครูต้องคัดเลือกหลักฐานแล้วทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กแต่ละวัย โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับมาตรฐานการเรียนรู้ของสถานศึกษา อย่างไรก็ตามก่อนการแปลข้อมูล จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความเชื่อมั่นว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้นั้นตรงตามสภาพจริงและน่าเชื่อถือ ได้แก่ มีตัวอย่างมากเพียงพอ เป็นตัวแทนของสิ่งที่ประเมิน มีความสมดุลของ แหล่งข้อมูล วิธีการเก็บ และบริบทที่หลากหลาย ได้มาจากหลายวิธี มีความครอบคลุมข้อมูลมีความสม่ำเสมอเชื่อถือได้ และสอดคล้องกับความเป็นจริง (McAfee, 2011)

การพิจารณาความก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมและการเรียนรู้จำเป็นต้องนำข้อมูลมาเปรียบเทียบในช่วงเวลาต่างๆ กัน เช่น เปรียบเทียบพฤติกรรมการแบ่งปันในการเล่นของเด็กในเดือนที่หนึ่งเปรียบเทียบกับพฤติกรรมเดิมในเดือนถัดไป การนำข้อมูลมาเปรียบเทียบต้องแน่ใจว่าหลังจากเก็บข้อมูลในครั้งแรกแล้ว เด็กได้รับการส่งเสริมพฤติกรรมนั้นๆ ก่อนการเก็บข้อมูลในครั้งถัดมา

McAfee (2011) กล่าวว่า ครูจำเป็นต้องพิจารณาหลักฐานการเรียนรู้ของเด็กจากหลากหลายมุมมอง อย่างรอบคอบหรือตีความเร็วเกินไป ว่าเด็กมีพฤติกรรมหรือทักษะหรือการเรียนรู้เรื่องนั้นๆ เป็นเช่นนั้น สิ่งสำคัญคือ สร้างความเป็นไปได้ในการตีความที่หลากหลาย แนวทางเบื้องต้นในการแปลหรือตีความข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก ได้แก่ มองข้อมูลที่สะท้อนพฤติกรรมหรือพัฒนาการของเด็กเป็นช่วงหรือแถบแทนการมองเป็นจุดหรือค่าตายตัว เปรียบเทียบข้อมูลที่สะท้อนพฤติกรรมหรือพัฒนาการของเด็กกับมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรหรือพัฒนาการทั่วไป และวิเคราะห์ว่าเด็กใช้กลยุทธ์หรือกระบวนการเรียนรู้อะไร อย่างไร

ครูจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจที่แม่นยำในเรื่องพัฒนาการตามวัย มาตรฐานการเรียนรู้หรือความคาดหวังของสถานศึกษาในการแปลข้อมูล ในที่นี้นำเสนอความรู้เกี่ยวกับการเล่นของเด็กปฐมวัยเนื่องด้วยสถานการณ์การเล่นอิสระเป็นสถานการณ์ตามสภาพจริงที่ครูสามารถเก็บรวบรวมและแปลข้อมูลเด็กได้อย่างครบถ้วนทุกพัฒนาการ

Lloyd และ Howe (2003) จัดกลุ่มการเล่นของเด็กออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ 1) หมวดการเล่นเชิงสติปัญญา (cognitive play) 2) หมวดการเล่นเชิงสังคม (social play) 3) หมวดที่ไม่ใช่การเล่น (nonplay) แต่ละหมวดประกอบด้วยลักษณะการเล่นและความหมายดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ความหมายของลักษณะการเล่น

ลักษณะการเล่น	ความหมาย
หมวดการเล่นเชิงสติปัญญา (cognitive play)	
- การเล่นหมวดเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำลองมาจากของจริง (functional play)	การที่เด็กแสดงออกอย่างเรียบง่าย เคลื่อนไหวซ้ำๆกับวัตถุหรือไม่ก็ได้
- การเล่นสร้าง (constructive play)	การที่เด็กจัดการกับวัตถุเพื่อจุดประสงค์ในการสร้างบางสิ่ง
- การเล่นบทบาทสมมติ (dramatic play)	การที่เด็กมีส่วนร่วมในการสวมบทบาท หรือสมมุติวัตถุสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่อื่นหรือสมมุติสถานการณ์ขึ้นมา
- การเล่นที่มีกฎกติกากำกับ (games-with- rules)	การที่เด็กเล่นเกมที่มีกฎกติกาต่างๆ
หมวดการเล่นเชิงสังคม (social play)	
- การเล่นคนเดียว (solitary play)	การที่เด็กเล่นคนเดียวโดยเล่นกับสิ่งของที่แตกต่างจากที่เด็กคนอื่นเล่น และไม่มีการพูดคุยกับใคร
- การเล่นคู่ขนาน (parallel play)	การที่เด็กเล่นเฉพาะของตัวเองแต่อยู่ท่ามกลางเพื่อนๆ โดยใช้ของเล่นเหมือนกันหรือคล้ายกัน แต่ไม่มีการแบ่งปันหรือมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน
- การเล่นเป็นกลุ่ม (group play)	การที่เด็กเล่นกับคนอื่น โดยมีเป้าหมายหรือจุดประสงค์เดียวกัน
หมวดที่ไม่ใช่การเล่น (nonplay)	
- การเล่นต่อสู้ (rough-and-tumble)	การที่เด็กมีส่วนร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางกายอย่างสนุกสนานกับเด็กอีกคนหนึ่ง เช่น แกล้งทำเป็นต่อสู้ หรือมีพฤติกรรมไล่ล่าต่อสู้กัน
- การเป็นผู้ชม (onlooker)	การที่เด็กดูเด็กคนอื่นเล่นแต่ไม่มีส่วนร่วม
- การอยู่เฉยๆ (unoccupied)	การที่เด็กไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเล่นใดๆ หรือเจตนาสังเกตการเล่นของเด็กคนอื่น
- การเปลี่ยนกิจกรรม (transition)	การที่เด็กใช้เวลาในช่วงรอยเชื่อมต่อระหว่างกิจกรรม เช่น การเก็บของทำความสะอาด หรือเตรียมของสำหรับกิจกรรม หรือเคลื่อนตัวจากกิจกรรมหนึ่งไปกิจกรรมถัดไป
- การสำรวจ (exploratory)	การที่เด็กสำรวจสิ่งของ สถานการณ์ หรือเหตุการณ์ โดยมีจุดประสงค์เพื่อรับข้อมูล
- การอ่าน (reading)	การที่เด็กอ่านหนังสือหรือเปิดดูหนังสือ
- การสนทนา (conversation)	การที่เด็กมีส่วนร่วมในการสื่อสารด้วยคำพูดกับเด็กด้วยกัน หรือกับผู้ใหญ่
- การเดินไปทั่วๆ (wandering)	การที่เด็กเดินไปทั่วๆ ห้องอย่างไม่มีจุดหมาย

รูปแบบของวัสดุอุปกรณ์ (types of materials)

- แบบปลายเปิด (open-ended)	การใช้สิ่งของในรูปแบบใหม่ที่หลากหลายและแตกต่าง เช่น บล็อก วัสดุที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการ เช่น การระบายสีด้วยน้ำมือ การปั้นแป้ง เล่นทราย เล่นน้ำ
- แบบปลายปิด (close-ended)	การใช้สิ่งของโดยที่มีการแก้ปัญหาแบบเดียวหรือให้ผลเพียงอย่างเดียว เช่น การต่อภาพปริศนา กระดาษรูปร่าง กระดาษห่อ งานศิลปะที่มีต้นแบบให้เลียนแบบ

เด็ก กับ การเล่น

การเล่น คือ การทำงานของเด็ก เด็กซึมซับประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเข้าไปแล้วถ่ายทอดออกมาผ่านการเล่น จากการนำสิ่งของง่าย ๆ จากวัสดุธรรมชาติมาสร้างสรรค์ ดัดแปลงเป็นสิ่งใหม่ ยิ่งความสมบูรณ์ของของเล่นน้อยเท่าไร ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการที่เด็กจะได้ใช้ก็มากเท่านั้น เด็ก ๆ จะได้ฝึกฝนทั้งในเรื่องของความมุ่งมั่นตั้งใจ ทักษะกลไกและการประสานสัมพันธ์ ความคิดที่ชัดเจนขึ้น ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันผ่านการเล่นและการทำซ้ำ

บทบาทของครู คือ ผู้จัดสรรและจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ ที่เอื้ออำนวยต่อการเล่นทั้งยังเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก คอยสังเกตและติดตามพัฒนาการของเด็กในแต่ละขั้น ตลอดจนคอยกระตุ้นให้เด็กเกิดพัฒนาการ การเล่นที่สูงขึ้นตามศักยภาพของแต่ละคน

เด็กๆ กำลังทดลองเป่าโหวด ดึงยาง ไม่ดึงยาง แล้วแต่แรงลมและตำแหน่งของการเป่า (interaction functional play)

ใช้ฉากร่วมกัน ยืนข้างกัน แต่ต่างคนต่างเล่น (parallel dramatic play)

ในช่วงเวลาการเล่นอิสระ เด็กๆ จัดโต๊ะนิทาน และเคลื่อนไหวตัวละครตามบทในนิทาน

สร้างไม้บล็อกในลักษณะเป็นทางยาว ที่มีจังหวะของการซ้ำ (solitary construction play)

ไอ้หน้าต๋องพระราชมัง

การเล่นเกมที่ฝึกทักษะ ท่อนการเล่นที่ซับซ้อน มีพัฒนาการการเล่นที่สูงที่สุด (games-with-rules)

ครีမ်และพรจัดโต๊ะครุ่นด้วยกัน มีบ้านเป็นคนเล่าและเพื่อนๆ เป็นคนดู

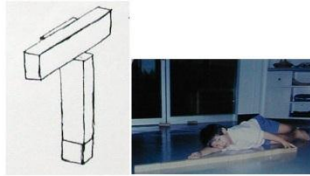

พัฒนาการการเล่นบล็อก

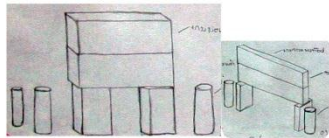
บล็อก เป็นอุปกรณ์การเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการเด็กทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา เป็นสื่อปลายเปิดที่让孩子ได้ใช้จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เด็กแต่ละคนมีพัฒนาการในการเล่นบล็อกแตกต่างกันไปตามศักยภาพ เริ่มจากการสำรวจ สัมผัส จับต้อง ไปจนถึงการสร้างสรรค์ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น นอกจากนั้น เด็กยังได้เรียนรู้การแก้ปัญหาและมีความเพียรพยายามในการสร้างให้ได้ตามความคิดของตนโดยคำนึงถึงความสมดุลเพื่อไม่ให้บล็อกทลายลงมา

ขั้นที่ 1 สำรวจ สัมผัส จับ ถือไปมา

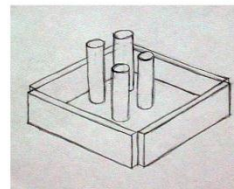
ขั้นที่ 2 เริ่มก่อสร้างในแนวดิ่งหรือแนวนอน

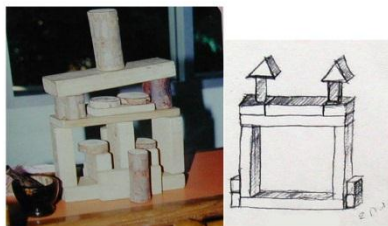
ขั้นที่ 3 สร้างสะพาน โดยใช้บล็อก 2 ก้อน
ทำเป็นเสา และก้อนที่ 3 ทำเป็นสะพาน

ขั้นที่ 4 สร้างบล็อกล้อมกรอบเหมือนรั้วหรือกำแพง

ขั้นที่ 5 สร้างอย่างสมมาตร สมดุล

ขั้นที่ 6 เริ่มตั้งชื่อในสิ่งที่สร้าง

ขั้นที่ 7 ถ่ายทอดประสบการณ์ที่จำจำหรือระลึกได้
ผ่านการก่อสร้างที่มีรายละเอียดและซับซ้อนมากขึ้น

(ที่มา: บุษบง ต้นติววงศ์ และศศิลักษณ์ ขยันกิจ, 2552)

สรุป

การแปลข้อมูลเป็นอีกขั้นตอนที่สำคัญของการประเมิน ครูต้องมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความตรงของข้อมูล ว่ามีจำนวนมากเพียงพอที่เป็นตัวแทนพฤติกรรมที่ต้องการแปลข้อมูล มาจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมที่หลากหลาย ข้อมูลหรือหลักฐานการเรียนรู้ที่คัดเลือกและสรุปแล้วจะถูกนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กแต่ละวัย โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับมาตรฐานการเรียนรู้ของสถานศึกษา เพื่อค้นหาแบบแผนของพฤติกรรมหรือการเรียนรู้ของเด็ก

หลังจากศึกษาเนื้อหาสาระเรื่องที่ 5.3 แล้ว โปรดปฏิบัติใบงานที่ 5.3